

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**ABD’NİN İRAK’I İŞGALİNİN HÜRRİYET GAZETESİNDE SUNUMUNUN
DOĞASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
GÜL KEÇELİOĞLU ZORCU**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN**

Ankara – 2009

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**ABD’NİN İRAK’I İŞGALİNİN HÜRRİYET GAZETESİNDE SUNUMUNUN
DOĞASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
GÜL KEÇELİOĞLU ZORCU**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN**

Ankara – 2009

ONAY

Gül KEÇELİOĞLU ZORCU tarafından hazırlanan “ABD’nin Irak’ı İşgalinin Hürriyet Gazetesinde Sunumunun Doğası” başlıklı bu çalışma / / 2009 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Gazetecilik Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN (Danışman)

[İ m z a]

Prof. Dr. Nazife GÜNGÖR

[İ m z a]

Doç. Dr. Ruhdan UZUN

ÖNSÖZ

“ABD’nin Irak’ı İşgalinin Hürriyet Gazetesinde Sunumunun Doğası” başlıklı bu çalışmada, ana akım medya pratiklerine eleştirel bakan kuramsal yaklaşımlardan hareketle, Amerika Birleşik Devletleri öncülüğünde 20 Mart 2003 tarihinde gerçekleştirilen Irak işgalinin, ana akım ulusal medyadan *Hürriyet* gazetesinde sunumunun doğası incelenmiştir. Sözü geçen işgalin medya pratiklerinde yer alışı bir çok araştırmacı tarafından çeşitli açılardan incelenmiş olmasına rağmen Türkiye’de ana akım medyadan herhangi bir ulusal gazetenin savaşı sunumunun karakterini, eleştirel kuramsal yaklaşımlarla ele alıp, konunun tüm yönlerini kapsayacak şekilde işleyen, eleştirel metin analizi ve görsel analiz teknikleri kullanılarak yapılmış herhangi bir araştırma bulunmamaktadır. Bu çalışma ile, bu konudaki boşluğun doldurulmasına ve böylece bilimsel bilgi birikimine katkı sunmak amaçlanmaktadır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, gerçekçi bakış açısından çok şey öğrendiğim tez danışmanım Prof. Dr. İrfan Erdoğan’a; ilgi, destek ve sabırlarına minnettar olduğum ailem, eşim ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

GÜL KEÇELİOĞLU ZORCU
Ankara, 2009

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	iv
TABLolar	v

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. SORUN SUNUMU	1
1.2. ÖNEM VE AMAÇ	16
1.3. İLGİLİ İNCELEMELER	17
1.4. KURAMSAL ÇERÇEVE	22

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. KAPSAM VE SINIRLIKILAR	35
2.2. VERİ TOPLAMA VE ANALİZ SÜREÇLERİ	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR, ANALİZ VE DEĞERLENDİRME

3.1. SAVAŞIN SUNUMU	51
3.2. TARAFLARIN ORDULARININ SUNUMU	54
3.3. TARAFLARIN YÖNETİCİLERİNİN SUNUMU	62
3.4. SAVAŞTA SİVİLLERİN SUNUMU	66
3.5. SAVAŞ KARŞITI HAREKETLERİN SUNUMU	68

3.6. SAVAŞTA GAZETECİLERİN SUNUMU	68
3.7. SAVAŞ SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN SUNUMU	69
 SONUÇ	 71
KAYNAKÇA	75
ÖZET	80
ABSTRACT	82

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AP	: Associated Press
akt.	: Aktaran
BBC	: British Broadcasting Corporation
CNN	: Cable News Network
IMF	: International Monetary Fund
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
UPI	: United Press International

TABLolar

Tablo 1 : ABD ve mttetikleri ile ilgili verilerin dağılımlı 54

Tablo 2 : Irak tarafı ile ilgili verilerin dağılımlı 55

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. SORUN SUNUMU

Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin (İngiltere, İspanya) 20 Mart 2003 tarihinde Irak'ı işgali ile başlayan süreç, tüm dünyada ekonomik, politik dengeleri yeniden biçimlendirebilecek bir karaktere sahiptir. Ortadoğu'nun yeniden yapılandırılması esasında gerçekleştirilen bu savaş uluslararası politika açısından olduğu kadar savaş ve medya konusunda da yoğun tartışmaları beraberinde getirmiştir.

Koalisyon güçlerince, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu ve bu silahlarla dünya güvenliğini tehdit ettiği yönünde kanıtlanmamış iddialar Irak'a saldırının temel gerekçesi olarak gösterilmiş, ancak savaşın ilerleyen süreçlerinde bu iddianın doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Irak'ın terör örgütlerine destek verdiği yönünde ortaya atılan iddialara ilişkin de ne savaş öncesinde ne de savaş süresince herhangi bir kanıt bulunamamıştır. Saldırının uluslararası hukuk kurallarına ve uluslararası kuruluşlara rağmen gerçekleştirilmesi, uluslararası dar ittifaklar sisteminde çatlaklara neden olmuş, Amerika, uluslararası ilişkilerde hukuksuzluğu ve güce dayalı askeri müdahaleyi normalleştirmiştir. Uluslararası alanda meşruiyet sağlama gereği duymadan Irak'a saldıran ABD, söylemsel alanda savaşı meşru göstermek için büyük bir çaba harcamış, hem savaş öncesi süreçte hem de savaş sürecinde Saddam Hüseyin'in zalim bir diktatör olduğu, Irak halkının demokrasi ve özgürlüğe kavuşturulması gerektiği yönündeki argümanları sıkça kullanmıştır.

Enformasyon akışında büyük bir mücadelenin yaşandığı bu savaşta, koalisyon güçleri açısından haber kontrolü savaş stratejisinin önemli ayaklarından birini oluşturmuş, dezenformasyon, manipülasyon, propaganda

haber kontrolü süreçlerinde kullanılan teknikler olmuştur. Savaş muhabirliği ile ilgili yeni bir uygulama olan 'embedded journalism' pratiği, alanda önemli tartışmalara neden olmuş, bu uygulama ile bağımsız gazetecilerin güvenliği azalmış, bu savaş en fazla gazeteci kaybının yaşandığı savaşlardan biri olmuştur. *CNN*, *BBC*, *Fox News* gibi uluslararası televizyon kanalları ile *Associated Press (AP)*, *REUTERS* gibi uluslararası ajanslarca yayılan haberler dışında, uydu yayıncılığı sayesinde ulaşılabilen bağımsız Arap televizyonlarının varlığı alternatif haberlere ulaşabilme olanağı sağlamış, özellikle *El Cezire* savaş boyunca dünya çapında izlenen bir kanal haline gelmiştir. Yaygın medyanın bu savaşı sunumuna ilişkin sorunlar çeşitli perspektiflerden ele alınmış ve eleştirilmiştir.

Vietnam savaşından ders alan batılı devletler ve askeri yetkililer, gazetecileri mümkün olduğunca savaşın dışında tutmak ve onlara sadece dünyaya yansıtılmak isteneni göstermek için ciddi bir haber yönetimi (news management) uygulamıştır (Çatalbaş, 2003: 246). Bu savaşta ABD ve koalisyon güçlerinin uyguladığı haber yönetimi ile savaşın gerçek karakteri gizlenmiş, savaşa ilişkin sahte bilişler işlenmiştir. Savaş süresince eksik, yanlış ya da çarpıtılmış bilgiler medyadan geçerek sunulmuştur. Yaygın medya sıcak savaş görüntülerini ya da bir savaşın yaratabileceği gerçek tahribatı göstermekten imtina etmiştir. Savaş, savaşan bedenlerden çok ordu kuvvetlerinin hareketlerini işaretleyen uydu fotoğrafları, stratejik önemdeki hedeflerin bu harita-fotoğraflarda konumlanması, savaş uçaklarının kalkış-inişleri, bu uçakların ve taşıdıkları silahların özelliklerini gösteren imajlar, gece düşen bombaların ışıkları ve benzeri görüntülerle hafızalarda yer tutmuştur (Tarhan, 2003: 238).

Savaş zamanlarında halkı seferber etmek için haberlerin manipülasyonuna sıkça rastlanır (Rouleau, 2003). 1952'de Kore Savaşı sırasında görev yapan ABD'li gazeteci *UPI (United Press International)* ajansı muhabiri Robert C. Miller'ın "Yazı işleri müdürlerimiz ve yayıncılar, kimi zaman tamamen düzmece bilgileri haber diye yayınladılar. Çoğumuz,

cepheden gönderdiğimiz haberlerin yalan olduğunu biliyorduk. Ama yazmak zorundaydık. Çünkü bize bu bilgileri verenler, resmi ve sorumlu kişilerdi.” (akt. Arapkirli, 2001) sözleri, savaşlarda, savaşa ilişkin yanlış ya da çarpıtılmış bilgilerin medyadan geçerek aktarılmasına bir örnektir.

Uluslararası haberlerin yayılmasında büyük etkinliğe sahip olan dev medya tekellerinin haber seçimlerini belirli siyasal, diplomatik ve ekonomik ölçütlere göre yaptıkları bir gerçektir (Girgin, 2002: 65). Uluslararası haber ajanslarının, haber seçiminde izledikleri ölçüt, bilinçli ya da içgüdüsel bir biçimde uluslararası ekonomik sistemin kaynağını bulduğu kapitalist ülkelerin çıkarları olmaktadır (Özcan, 1983: 19). *CNN*, *BBC*, *Fox News* gibi uluslararası televizyon kanalları ile *Associated Press (AP)*, *REUTERS* gibi uluslararası ajanslarca; ‘Saddam’ın zalim bir diktatör olduğu, hedefin ‘Saddam’ olduğu ve ‘Saddam’ dışında kimsenin burnunun kanamayacağı, sivillerin Amerikan askerlerini sevinç ve heyecanla karşıladığı, direnişle karşılaşmadığı, karşılaşıldığında da kolayca aldedildiği, ABD ve koalisyon güçleri ordularının güçlü, askerlerinin iyi ve yardımsever olduğu, Iraklı askerlerin ve direnişçilerin ümitsiz ve güçsüz olduğu, sivillere saldırıların haklı gerekçeleri olduğu yönünde paketlenen haberler tüm dünyaya dağıtılmıştır.

Buna karşın, Arap uydu kanalları (aralarında en tartışmalı ve etkili olanı *E/Cezire*) savaşa dair, iliştilmiş gazetecilerin standart haberleriyle taban tabana zıt bir manzarayı yansıtmışlardır (Said, 2005: 289). Tüm dünyada televizyon ve gazetelerde yayınlanan bu haberlere karşın bağımsız Arap televizyonlarında sivil ölümleri ve sivillere yönelik şiddet eylemlerine, işgal karşıtı geniş çaplı direniş ve gösterilere, koalisyon birliklerine verilen zararlara yer verilmiştir. Bu görüntüler uydu yayıncılığı sayesinde tüm dünyadan izlenebilmiştir. Bu durum, amaca uygun olarak paketlenen ürünlerin büyük medya kuruluşları tarafından yayıldığı iddialarını güçlendirirken, medyada alternatif yapıların öneminin tartışılmasını da sağlamıştır. Hatta uluslararası dev medya kuruluşları tarafından yayılan bazı kritik öneme sahip haberlerin, doğru olup olmadığının tartışılmasında, bağımsız Arap televizyonlarının,

özellikle de *El Cezire*'nin, varlığı büyük rol oynamıştır. Örneğin; AP Saddam'ın komutanlarıyla iletişiminin kesildiğini duyururken, Irak lideri komutanlarıyla *bu bağımsız* televizyonlarda boy göstermiştir (Faraç, 2003).

Bu savaşın gazetecilik pratiği açısından en önemli yanlarından biri de savaş muhabirliği ile ilgili yeni bir olgu olan 'embedded journalism'in gündeme getirilmesidir. Birlikte hareket ettiği askeri birlikle bütünleşmişliği, askeri birliğin içine yerleştirilmişliği ifade eden 'embedded journalism' kavramı Türkçe'ye 'iliştirilmiş gazetecilik'¹ olarak çevrilmiş ve bu konu akademisyenler ve gazeteciler tarafından bir çok yönüyle ele alınmıştır. Embedded gazeteciliğin ilk uygulamasına yönelik örnekler Afganistan Savaşı sırasında görülmekle birlikte, asıl uygulamalar Irak Savaşı'nda yapılmıştır (Tokgöz, 2004: 80). Irak'ta görev yapan 903 iliştirilmiş gazetecinin yüzde sekseni Amerikalı ve İngiliz gazetecilerden oluşmaktaydı ve bu gazeteciler tarafından verilen haberlerin içeriklerinde çoğunlukla koalisyon güçlerinin başarısı, teknolojik üstünlükleri ve yüksek moralleri vb. yer almaktaydı (Şen, 2003: 115).

Bu savaş en fazla gazeteci kaybının yaşandığı savaşlardan biri olmuş, El Cezire ve Irak televizyonları ile bağımsız gazetecilerin kaldığı Filistin Oteli saldırıya uğramıştır. Bu durum ile iliştirilmiş gazetecilik pratiği arasında bir bağ olduğu düşünülürse, gazeteciler için bu konunun hayati öneme sahip olduğu söylenebilir. Savaş süresince iliştirilmiş gazeteciler dışında Irak'ta bulunan medya mensupları tehdit olarak algılanmış, Amerikan ve İngiliz hükümetleri tarafından doğrudan veya dolaylı olarak taciz ve tehdit edilmiştir (Eliçin, 2003: 48). Bağımsız gazeteciler için büyük bir tehdit içeren 'iliştirilmiş gazetecilik' pratiği, gazeteciyi cephenin bir parçası haline getirirken, haberin sunumunda egemen söylemin daha da yaygınlaşmasına neden olacak potansiyeli içinde taşımaktadır.

¹ "Embedded Journalism" kavramının Türkçe'ye "iliştirilmiş gazetecilik" olarak çevirisini kimi gazeteciler ve araştırmacılar sorunlu bulmaktadır. "Embedded" kavramını, "iliştirilmiş" kavramının karşılamadığı yönündeki eleştirilere katılmakla birlikte yaygın kullanımı nedeniyle bu olgudan söz edilirken "iliştirilmiş gazetecilik" kavramı kullanılacaktır.

Irak işgalinde yaygın medyanın savaşı sunumunun, sorgulayıcı olmayan ve ABD'nin argümanlarını destekleyici karakteri eleştirilerin odağı olmuştur. Medyada, Saddam Hüseyin'in Irak halkına zulmeden zalim bir diktatör olduğu, kendi vatandaşlarına ve İran'a karşı biyolojik ve kimyasal silahlar kullandığı, insan haklarını ihlal ettiği, Irak halkının demokrasi ve özgürlüğe kavuşturulması gerektiği yönünde sıkça tekrarlanan argümanlara karşın, bu süreçlerde ABD ve Avrupa'nın Saddam Hüseyin'i desteklediğinden ve ittifakını sürdürdüğünden bahsedilmemesi en göze çarpan eleştirilerden biridir. Medya sunumlarına dönük bir diğer eleştiri de, Irak'ta kitle imha silahları bulunduğu ve Irak'ın terör örgütlerine destek verdiği yönünde hiçbir kanıt bulunamamasına rağmen Irak'ın bu silahlarla dünyayı tehdit ettiği ve terör örgütlerine destek verdiği yönündeki sunumların devam etmesidir. Irak halkının ABD askerlerini sevinçle karşıladığı, direnişle karşılaşmadığı, karşılaşıldığında da kolayca alt edildiği yönündeki haberler de, *El Cezire*'nin Irak halkının direnişini ve öfkesini yansıtmaya dayanarak eleştirilen sunumlardandır. Medyanın savaş çığırtkanlığı yaptığı; kışkırtıcı bir jargonla konuştuğu; uzmanlar arasından bir seçim yaptığı ve muhalif seslere yer vermediği; büyük televizyon kanallarının emekli generaller, eski CIA ajanları, terörizm uzmanları ve 'danışman' olarak bilinen neo-muhafazakarları istihdam ettiği; büyük medya kuruluşlarında savaş karşıtı seslere yer verilmediği; çelişkilerle, yalanlarla ve temelsiz yargılarla dolu haberlere yer verildiği; medyanın sunumlarında sunduğu olaya ilişkin derinlemesine bilgi vermediği yönündeki eleştirilerin yanı sıra, demokrasi ve özgürlük gibi kavramların işgalin ve sömürünün maskesi haline getirildiği; BM yaptırımlarının ve sivilin bombalanmasının yıkıcı etkilerinin görmezden gelindiği; bombardımanların sivil kurbanlarına dair raporların itibarsızlaştırıldığı; Irak'ın Saddam Hüseyin'le özdeşleştirildiği; medyanın hükümetin diliyle konuştuğu; haberlerde yapay bir denge yaratıldığı; medyanın propaganda bürosu gibi çalıştığı; savaşın gerçekliğe uygun bir biçimde sunulmadığı gibi daha bir çok konuda eleştiriler sürüp gitmiştir. (Arnove, 2003; Chomsky, 2003; Said, 2005; Aruri, 2003; Abunimah ve Masri, 2003; Roleau, 2003; Inceoğlu 2003; Tarhan 2003)

Yaygın medyanın savaşı sunumuna dönük eleştiriler, savaş boyunca tartışılan haber yönetimi, yaratılan imajlarla savaşın gerçek karakterinin gizlenmesi, sahte bilişler işlenmesi ve bunların medyadan geçerek sunulması, bunların deşifre edilmesinde önemli katkıları olan alternatif yapılar, iliştilmiş gazetecilik pratiği ile medyanın cephenin bir parçası haline getirilmesi gibi olgular medyada savaşın sunumunun incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Günümüzde kitle iletişim örgütleri, bireylerin dünya algılarını inşa etme ve dönüştürmede, dünya görüşlerini şekillendirmede ve toplumsal alanı tanımlamada ideolojik bir işlev görmektedir. Medyanın ideolojik olduğu iddiası, onun anlamın toplumsal inşası alanında iş gördüğünü söylemektir (Hall, 2002: 118). Ana akım medyanın profesyonel gazetecilik ideolojisinin nesnellik iddiası, nesnel bir gerçekliğin üzerini örtmektedir ki bu gerçeklik, profesyonel gazetecilik pratiklerinde nesnelliğin olamayacağıdır. Medya, ana akım yaklaşımlarda iddia edildiği gibi, dördüncü güç, demokrasinin bekçisi ya da halkın gözü, kulağı, sesi değildir. Dünya genelinde kapitalist piyasa ekonomisinin biçimlendirdiği toplumsal yapılarda yer alan kitle iletişim örgütlerinin ürettiği ürünlerin niteliği üzerinde, içinde yer alınan kapitalist piyasa ekonomisi ve onun biçimlendirdiği toplumsal yapının kuralları; bu toplumsal yapı içindeki önemleri gereği ekonomik ve siyasal iktidar yapıları; örgüt sahipliği ve profesyonel pratikler belirleyicidir. Elbette bunun için medya patronları ve profesyonelleriyle, hükümet ve hükümet dışı siyasal-ekonomik seçkinlerin masa başına oturup bir protokol imzalamaları gerekmez. Kitle iletişim örgütleri, içinde bulunan siyasal-ekonomik-sosyal formasyona ve de profesyonel pratiklere bağlı olarak egemen söylemi dolaşıma sokan, onu yineleyen, siyasal ve ekonomik uygulamaları meşrulaştıran bir işleyişe sahiptir.

Hayatın düzenlenmesinde maddi süreçlerle birlikte gelen düşünsel süreçlerle yani bazı anlamlandırmalarla hareket ederiz. Bu anlamlandırmalar ve bununla birlikte gelen eylemler hayatın ya da olayların akışına etki

edebilme gücüne sahiptir. Günümüzde kitle iletişimi örgütleri tarafından üretilen ürünlerin -gazeteler, reklamlar, tv programları ve konulu filmler- insanların dünyayı anlamlı kıldıkları imgeleri ve söylemleri düzenlemede yaşamsal bir rol oynadıkları açıktır (Golding ve Murdock, 2002: 59).

Savaş gibi, hem savaşın tarafları olan ülkelerin halkları, hem de çeşitli nedenlerle savaşın aktörü-figüranı durumunda olan ya da bu savaşın yaratacağı ekonomik, politik ve sosyal atmosferden etkilenecek olan diğer ülkelerin halkları açısından büyük ve önemli bir toplumsal olayda, halkın savaşı algılayışının ve bu algılayışla birlikte gelen eylem ya da eylemsizliklerinin son derece önemli olduğu ortadadır. Egemenler büyük toplumsal olaylarda halkın anlamlandırma pratiklerini yönlendirme işini, sadece kitle iletişim örgütlerinin doğasının gündelik akışına bırakmazlar. Bu dönemlerde haber kontrolü için iktidarın belli kurumsal yapıları aktif bir şekilde çalışır. Büyük toplumsal olayların kitle iletişim araçları aracılığı ile sunumu, kayıplar ve kazançlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olabileceği için (yani kitle iletişimi araçları tarafından aktarılan sunum, halkın anlamlandırma pratiklerinde önemli bir yer tuttuğu için) sunumun kontrolü, bu dönemlerde daha önemli bir hal almaktadır. Savaş dönemlerinde halkın anlamlandırma pratikleriyle birlikte gelen eylemlerine yön vermek için yapılan haber kontrolü ya da haber yönetimi hedeflere ulaşmak açısından savaş stratejisinin önemli bir parçası olmaktadır. Çünkü kazanacak olan olmasa da savaşıacak olan ve de savaşın yaratacağı sonuçlardan en çok etkilenecek olan halktır. Ana akım medya, doğası gereği savaşın önemli bir ayağını oluşturan haber kontrolü süreçlerinde aktif bir şekilde rol almaktadır.

Tarihte bir çok savaşta, özellikle Batı Orta Çağ geleneğinden gelen adalet dağıtma misyonu, din yayma misyonu veya benzerlerinin yüceltilmeleri esasında ortaya çıkan (Kılıçbay, 2003: 144) örtülemeler savaşın gerçek karakterini gizleyerek ona kendisinde olmayan 'yüce' anlamlar atfetmiştir. Sözcüleri köle ticaretinin kaldırılması Britanya'nın deniz gücünü meşrulaştırmak için kullanıldı; günümüzde insan haklarının sık sık ABD'nin

askeri gücüne meşruluk kazandırmak yönünde kullanılması gibi (Hobsbawm, 2003).

Koalisyon güçlerince, hem savaş öncesi hem de savaş süresince ‘Saddam’ın zalim bir diktatör olduğu; Irak halkının demokrasi ve özgürlüğe kavuşturulması gerektiği; Saddam Hüseyin’in nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar üreterek dünya güvenliğini tehdit ettiği; terör örgütlerine destek verdiği yönündeki argümanlar sıkça kullanılmıştır. Buna karşın ABD’nin uydusu haline gelecek Irak’tan beklenen faydalar; Baasçı cumhuriyetin petrol yataklarının önemi (Suudi Arabistan’dan sonra dünyada ikinci sırada); Körfez bölgesinde bu ülkenin ağırlığı ve yükselişi; “demokratik” hükümet himayesinde Amerikan endüstrilerinin rahatça imza atabileceği müthiş imar kontratları; Ortadoğu’da Amerikan hegemonyasının sağlamlaşması ve yayılması; zayıflayan Arap dünyasına karşı, pax americana diktasına daha da tabi olan İsrail’in stratejik öneminin tahmin edilebilir artışı hakkında, resmi açıklamalarda bir şey bulunmamaktaydı. (Roleau, 2003)

Kuramsal çerçeve bölümünde ayrıntılarıyla ele alınacağı gibi dünya genelinde kapitalist piyasa ekonomisinin biçimlendirdiği toplumsal yapılarda yer alan ve ekonomik bir faaliyeti yürütmek üzere kurulmuş olan kitle iletişimi örgütlerinin ürettiği ürünler tarafsız değildir. Kitle iletişim örgütlerinin aldığı konumlanış gereği o konumlanışın ideolojisi hem örgütün kendisine hem de ürettiği ürünlere içseldir. Tarafsız gazetecilik, profesyonel gazetecilik ideolojisinin bir varsayımdır ve bu iddia kitle iletişim ürünlerine içsel olan ideolojiyi örtüler. Günlük profesyonel pratikler sorgulanmadan uygulamaya konularak egemen söylem dolaşıma sokulur ve halkın anlamlandırma pratikleri yönlendirilir. Ancak büyük toplumsal olayların sunumunda, iktidar işi sadece gündelik yerleşik pratiklere bırakmaz. Bu dönemlerde sıkı bir haber kontrolü de uygulamaya geçirilir ve medyaya bu süreçte aktif rol verilir. Irak işgalinin öncesinde ve sonrasında ana akım medya bu doğaya uygun olarak ABD’nin söylemini yinelemiş, bu söylemi pekiştirecek sunumlar yapmış ve böylece halkın savaş konusundaki algılayışını yönlendirmeye çalışmıştır.

1991 Körfez Savaşı sonrası BM eliyle uygulamaya konan ağır yaptırımlar ve sürdürülen hava saldırıları ile aslında sessiz sedasız sürdürülen savaşta binlerce Iraklı sivil hayatını kaybetmiştir. Anthony Arnove'un aktardığı gibi (2003: 34) 1999'un sonuna kadar, ABD ve Britanya güçleri 6.000'den fazla sorti yapmış, 1.800'den fazla bomba bırakmış ve 450'den fazla hedefi vurmuştur. 1999'da sadece Pentagon, operasyonun parçası olan 200 uçak, 19 savaş gemisi ve 22.000 bölüğü muhafaza etmek için 1 milyar dolar harcamıştır. 2000'de ABD ve Britanya 1999'dakinden daha fazla sorti yapmış, 2001'de ve 2002 başlarında bu sayılarda düşüş olmuştur. 2002 yazında çarpıcı bir şekilde saldırılar yükselişe geçmiş, Irak'a karşı sürdürülen hava operasyonu Vietnam Savaşı'ndan beri ABD'nin en uzun süreli hava operasyonu olmuştur. Buna karşın Aralık 1998'den beri Birleşik Krallık ve Birleşik Devletlerin Irak'ı tek taraflı olarak –kimi zaman neredeyse iki günde bir- bombalaması *New York Times*'in "Dünya Brifingi" bölümünde genellikle sadece bir paragraflık notlar halinde aktarılmaya layık görülmüştür (Myers, 1999).

Ali Abunimah ve Rania Masri Birleşik Devletler ve Birleşik Krallık medyasında Irak'ın ele alınış biçimini incelemiş ve şu saptamalarda bulunmuşlardır: ABD ve İngiltere medyası, BM yaptırımlarının Irak halkı üzerindeki etkisini olduğundan daha az gösterme, ya da bunları görmezden gelme; bombardımanların sivil kurbanlarına dair raporları itibarsızlaştırma; Irak'ı Saddam Hüseyin'le özdeşleştirme; hükümetin diliyle konuşma; haberde yapay bir denge yaratma; uzmanlar arasından dar bir seçim yapma eğiliminde olmuştur (Abunimah ve Masri, 2003: 145).

Edward Said'in *El Ahram* gazetesinde Aralık 2000 – Temmuz 2003 tarihleri arasında yayınlanmış makalelerinden derlenen "*Oslo'dan Irak'a ve Yol Haritası*" (2005) adlı kitapta yer alan çeşitli makalelerin bazı bölümlerinde Said, Irak işgalinde medyaya yönelik eleştirilerine yer vermiştir. "*Dümen Kimin Elinde*" başlıklı makalede, medyanın savaş çabasının bir kolu haline gelmesi; televizyon ekranlarında tutarlı muhalif seslere yer verilmemesi;

büyük televizyon kanallarında istihdam edilen emekli generaller, eski CIA ajanları, terörizm uzmanları ve ‘danışman’ olarak bilinen neo-muhafazakarların istihdam edilmesi ve bunların ABD’nin argümanlarını destekleyen, kışkırtıcı bir jargonla konuşması; *New York Times*, *The New Yorker*, *U. S. News & World Report*, *CNN* gibi büyük medya kuruluşlarında okunacak veya dinlenecek hiçbir savaş karşıtı sese yer verilmemesi; bütün bu örgütlerin Irak’ın 17 BM kararını ihlal etmesini bir savaş gerekçesi olarak sunarken, İsrail’in (Amerikan desteğiyle) ihlal ettiği 64 BM kararına ve Irak halkının son on iki yılda yaşadığı muazzam insanlık acısına dair tek kelime etmemesi eleştirilmektedir (285-286). Başka diğer makalelerde Said, medyada Irak savaşıyla ilgili çelişkilerle, yalanlarla, temelsiz yargılarla dolu haber ve yorum yapıldığına (288); ana akım medyada muhalif seslerin adeta silindiğine (296); hükümet ve medya tarafından Irak işgali ile ilgili öne sürülen gerekçelere karşın, Saddam’ın yükselişi ve yıkıcı savaşlarını yürütmesinde ABD ve Avrupa’nın ona destek verdiğine (297); Irak halkının ABD’yi sevinçle karşıladığı yönündeki iddialara karşın *El Cezire* muhabirlerinin Irak halkının direniş ve öfkesini yansıttığına (289); Irak’ın kitle imha silahları olduğu ve bu yüzden ABD için acil tehdit teşkil ettiğine dair kimsenin, tatmin edici tek bir kanıt bile sunamadığına (289); demokrasi ve özgürlük gibi hayati kavramların talanın, işgalin ve sömürünün maskesi haline getirildiğine (299) değinmektedir.

Saddam Hüseyin’in Irak halkına zulmeden zalim bir diktatör olduğu, kendi vatandaşlarına ve İran’a karşı biyolojik ve kimyasal silahlar kullandığı, insan haklarını ihlal ettiği, Irak halkının demokrasi ve özgürlüğe kavuşturulması gerektiği yönünde sıkça tekrarlanan argümanlar savaşa söylemsel alanda meşruiyet sağlamak için kullanılmıştır. Oysa Kuveyt’in istilasına kadar Saddam Hüseyin Batı dünyasının müttefiki ve dostu olmuştur. ABD ve Britanya Hüseyin’in halkına zulüm yaptığı yıllarda onunla ittifak kurdu (Arnove, 2003: 37). 1988 yılında Kürtlere karşı, İran-Irak savaşı sırasında İran’a karşı biyolojik ve kimyasal silahlar kullanılmıştır. Ancak Britanya ve ABD Saddam Hüseyin’i en kötü suçlarını işlerken desteklemeye devam etti;

gaz kullandıktan sonra desteklerini arttırdı (Chomsky, 2003: 98). Ana akım medya bu argümanları kullanırken, işin bu kısmını ihmal etti. Saddam'ın yükselişi, yıkıcı savaşlarını yürütebilmesi ve iktidarını sürdürmesinde ABD ve Avrupa'nın oynadığı olağanüstü rol görmezden gelindi (Said, 2005: 297).

Irak'a demokrasi ve özgürlük götürme söylemi, ABD'nin Irak'ta demokrasi ve özgürlük yoksunluğunun baş aktörlerinden biri olmasına karşın, işgalin ve sömürünün meşrulaştırılması yönünde kullanılmıştır. Bu söylem, medyada saldırının savunulmasında temel hareket noktası olmuştur. Dünyanın dört bir yanında pek çok insanın bu yanılısamaya tutsak ve kurban olmasıysa, ona ürpertici bir gerçeklik maskesi de kazandırmaktadır (Gerger, 2003: 11). Sömürge politikalarının amacı, din ya da uygarlık adına hangi gerekçelerle haklı gösterilmeye çalışılırsa çalışılsın, kapitalist sınıfın çıkarları uğruna kapitalist egemenlik alanını genişletmekten ibarettir (Ali, 2003: 237). Egemen sistemin söylemine karşın pratikleri göstermektedir ki, emperyalist devletler bir ülkeyi özgürleştirmek ya da demokratikleştirmek için değil, kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için savaşmaktadır. ABD'nin Irak'ta demokrasi ile ilgili bir kaygıya sahip olup olmadığını anlamak için yapılması gereken tek şey ABD'nin Irak'ı işgali ve "Amerika liderliğinde askeri bir hükümetin kurulması" yolunda hazırlanan Beyaz Saray planlarına bakmaktır (Arno, 2003: 37).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Soğuk Savaş döneminin sona ermesi, II. Dünya Savaşı sonrası oluşan ABD ve Avrupa ittifakının temellerinde de bir değişim sürecini tetiklemiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce işlevsel olan çok taraflı dış politika söylemi, süreç içerisinde tek kutuplu dünyada en büyük küresel güç olan ABD'nin hareket alanını sınırlayan bir konuma düşmüştür. 11 Eylül saldırısı, Yeni Dünya Düzeni'nin tek kutuplu dünyasında ABD'ye daha önce hiç olmadığı kadar geniş bir hareket alanı açarken, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası çok taraflı dış politika iddialarını bırakarak, 2002 yılında bir Roma ziyareti sırasında Colin Powell'in dediği gibi "Dış politika sorunlarını müttefiklerimizle tartışırız, onları doğru pozisyona

kazanmaya çalışırız. Olmazsa, biz kendi doğru bildiğimizi yaparız." çizgisini meşrulaştırmalarını sağlamıştır. Bu "bildiğim gibi yaparım" yaklaşımı, salt 11 Eylül saldırısının getirdiği bir şokun sonucu değil, ABD dış politika yöneliminde Clinton döneminde şekillenmeye başlayan köklü bir değişikliğin ürünüdür. (Yıldızoğlu, 2002a)

Bush yönetimine yakın ve içindeki pek çok şahin, ABD'nin gücünü yaymak ve ABD egemenliğine karşı herhangi bir tehdidi veya potansiyel tehdidi ortadan kaldırmak, yani 11 Eylül'den çok öncelere dayanan bir gündemi takip etmek için Irak'ı bir bahane olarak kullandılar (Arnove, 2003: 28)

Amerika'da "yeni muhafazakarlar" denilen bir grup tarafından 1997 yılında hazırlanan "Yeni Amerikan Yüzyılı İçin Proje" isimli raporda, Amerika'nın Soğuk Savaş sonrası stratejik amaçlarına değinilirken Ortadoğu ve enerji bölgelerinin denetim altında tutulması gerektiğine işaret ediliyordu. Raporda yer alan "Saddam'ın varlığının Körfez bölgesine yerleşmek için iyi gerekçe temin ettiği" ifadesiyle birlikte bu rapor, Irak halkına özgürlük ve bölgeye demokrasi götürme iddialarını çürütmek ve asıl amacın Ortadoğu'yu yeniden yapılandırmak olduğunu kanıtlamak için yeterli bir içeriğe sahiptir. O dönemde çeşitli düşünce kuruluşlarındaki muhafazakar-şahinlerce ve eski yönetim mensuplarınca kaleme alınan bu rapor, dönemin ABD başkanı Clinton tarafından gündeme alınmamasına karşın George W. Bush'un başkan seçilmesi ile tekrar gündeme gelmiştir. Raporu hazırlayan ekipte yer alanların, Bush iktidarında stratejik önemdeki görevlere atanmaları, Bush yönetiminin dış politika yöneliminin nasıl olacağını açıklamaktaydı. Bu ekibin iş başına gelmesiyle ABD'nin dış politika söyleminde, Irak'ta rejim değişikliği politikası belirgin bir şekilde ön plana çıkmıştı. (Sungur, 2004)

01 Haziran 2002'de ABD Başkanı Bush'un, West Point askeri akademisinde yaptığı konuşmasında "önleyici ilk vuruş hakkı" prensibini benimsediklerini açıklamasıyla, uluslararası ilişkilerde ABD vizyonunun köklü

bir değişiklik geçirmiş olduğu en yetkili ağızdan resmen açıklanmıştır. (Yıldızoğlu, 2002a)

ABD'nin uluslararası alandaki yeni yaklaşımı bir çok yazar tarafından imparatorluk eğilimi olarak yorumlanmaktadır (Daalder ve Lindsay, 2003; Fuerth, 2003; Hobsbawm, 2003; Joxe, 2003; Negri ve Hardt, 2001; Yıldızoğlu, 2003). Petrol ihtiyacının yüzde 54'ünü ithal eden Amerika, Irak'ın işgali ile petrol ve doğalgaz endüstrilerinin geleceği konusunda, karar alıcı mekanizmalarda en güçlü belirleyen olmayı garanti altına alırken, planlarına ve çıkarlarına rıza göstermeyen herkese karşı, uluslararası hukuk kurallarını tanımadan saldırabileceğini göstermiştir. Böylece Amerika, uluslararası ilişkilerde hukuksuzluğu ve güce dayalı askeri müdahaleyi normalleştirmiştir. 'Küreselleşme' ile siyasi iktidarın artık uluslararası/uluslar üstü kurumlara geçtiği; Birleşmiş Milletler, IMF (International Monetary Fund) ve Dünya Bankası gibi kurumların birer uzlaşma, anlaşma platformu olduğu; bu sürecin demokrasi ve barışı geliştireceği; özgürlük ve eşitlik alanını genişleteceği yönündeki söyleme karşın bu süreç 'küreselleşme' karşıtı aydınlarca, gelişmiş ölkelerin kendi kriz yönetim politikalarını dünyanın geri kalanına dayatması olarak değerlendirilmekteydi. Bugün uluslararası alandaki ABD hegemonyasının daha da güçlenmesi ve hukuk tanımazlığı, 'küreselleşme'nin aslında ne anlama geldiğini daha da şeffaflaştırmıştır.

ABD artık Birleşmiş Milletler'in ve uluslararası topluluk denen dar ittifaklar sisteminin yerine geçmiştir (Yıldızoğlu, 2002b). Irak'ın işgalinin ardından yayınlanan bir yazısında Eric Hobsbawm (2003), ABD'nin Avrupa'da NATO'ya darbe indirdiğini; AB'yi açıkça sabote ettiğini; Amerikan yönetiminin günümüzde ABD imparatorluğuna ve hedeflerine rıza gösterilmemesini tepkiyle karşıladığını belirterek sözlerine şu şekilde devam etmektedir: "Richard Perle ve Paul Wolfowitz gibi yetkililer, hem özel hem de kamusal hayatlarında Rambo gibi konuşuyor. Bütün bunlar ABD'nin ezici gücünün göstergesi. Söylenmek istenen aslında şu: ABD yeterince küçük olan herkesi işgal edebilir ve yeterince hızlı bir şekilde zafer kazanabilir." Eski güvenlik

danışmanı ve George Washington Üniversitesi öğretim üyesi Leon Fuerth ise, Bush'un 'önce sen vur' doktrininin uluslararası hukukun yerine geçtiğini ve 'imparatorluk' sözcüğünün artık bir metafor olmaktan çıkıp somut bir gerçekliğe dönüştüğünü söylemektedir (2003).

Uluslararası dar ittifaklar sisteminin önemini kaybetmesine bir gönderme olarak kullanılan 'imparatorluk' kavramı ile ilgili tartışmalar hali hazırda sürmektedir. İmparatorluğu, bir metafor olmaktan çıkıp somut bir gerçekliğe dönüşen bir olgu olarak tartışanlar bulunmasına karşın, 'imparatorluk' yakıştırmaları yapılan durumu, kapitalizmin kaçınılmaz sonucu olarak gören ve emperyalizmin bugüne özgü biçimi olarak değerlendirenler de bulunmaktadır. "Sermayenin genişletilmiş ölçekte yeniden üretimi demek olan kapitalist üretim tarzı, bu niteliğin bir sonucu olarak, yayılma, genişleme, bulunduğu (ilk defa ortaya çıktığı) mekânın dışına taşma eğilimi ve dinamiği taşımaktadır. Küreselleşme veya aynı anlama gelmek üzere emperyalizm, yayılma ve genişleme dinamiğinin bir sonucu olarak tezahür etmektedir" (Başkaya, 2008).

Tüm dünyanın toplam gelirinin yüzde 31'ine sahip olan Amerika siyasi ve ekonomik yayılma amacı güden, refahını diğer ülkelerin sömürgeleştirilmesi sayesinde sağlayan emperyalist bir devlettir. II. Dünya Savaşı sonrası bütün dünyayı saran kalıcı ittifaklar ağı inşa eden Amerika'nın bugün 70'den fazla ülkede askeri üssü bulunmaktadır. Amerikan silahlı kuvvetlerinin ulaştığı noktaya ve etki gücüne bugün hiçbir ülke karşı koyamaz durumdadır. Bu güce bağlı olarak ekonomik, siyasi ve kültürel alanda yayılma politikaları izlediğini ve tüm dünyayı kontrolü altına almak istediğini anlamak için gelişmemiş ülkeler üzerindeki pratiklerine bakmak yeterlidir. Kimi ülkeleri siyasi, ekonomik yaptırımlar aracılığıyla veya darbelerle müdahale ederek biçimlendiren ABD, bu şekilde müdahale edemediği ülkelere de askeri müdahalelerde bulunmaktadır. Amerika'nın askeri müdahalelerde bulunurken uluslararası toplumu gözetmemesi artık uluslararası alanın kurulu biçimine ihtiyaç duymadığını göstermektedir.

Lenin “*Savaş ve Sosyalizm*” adlı kitabında, Napolyon savaşlarından sonra savaş tarihini inceleyen, savaş felsefesi ve savaş tarihi üzerine yazılar yazan Clausewitz’den alıntılıdığı “savaş politikanın başka araçlarla sürdürülmesidir” sözüne şu şekilde devam ediyor “bütün savaşlar, kendilerini doğuran politik sistemlerden ayrılamaz” (1980: 129). “Modern savaşların esas nedeni kapitalizmdir. Çünkü bu ekonomik tarz, yapısı gereği belirli bir coğrafyada dengeye gelemeyiz, kar hadlerinin düşme eğilimi yüzünden mutlaka dünyanın tümüne doğru genişlemek, yani globalleşmek zorundadır. Bu genişlemeyi iktisadi yollardan yapmayı tercih eder, ancak direniş gördüğünde savaşa başvurmaktan çekinmez” (Kılıçbay, 2003: 145). Kapitalizmin doğasına uygun olarak Amerika, bölgeyi kendi çıkarları doğrultusunda biçimlendirmeye çalışmaktadır ve Irak İşgali de bu biçimlendirmenin en önemli pratiklerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Ancak gerek Irak’ı işgal eden ilgili ülkelerin yöneticilerinin demeçlerinde, gerekse medyada savaş gerçek karakterine uygun bir biçimde sunulmamıştır.

Tüm bu tartışmalara ve tespitlere bağlı olarak bu tezde, ABD’nin Irak’ı işgalinin *Hürriyet* gazetesinde sunumunun doğası incelenmiştir. ABD’nin Irak’ı işgali sürecinde medya pratikleri konusunda, hem Türkiye’de hem de dünyada çeşitli yaklaşımlarla yapılmış bir çok inceleme bulunmaktadır. Ancak, “İlgili İncelemeler” başlığı altında ayrıntılarıyla ele alındığı gibi, Türkiye’de ana akım medyanın savaşı sunumunun doğası üzerine yapılan akademik incelemeler yetersizdir. Türkiye’de ana akım medyanın savaşı sunumunun doğası üzerine yeterli ve kapsamlı bilimsel analizlere gerek duyulmaktadır. Bu tez, yukarıda belirtilen gerekçeler ve yetersizliklerden hareket ederek, savaşın kitle iletişimi yoluyla sunumu ile ilgili var olan bilgiye katkıda bulunmak için hazırlanmıştır. Konu olarak ana akım medyada savaş sunumunun doğasını/karakterini ele alan bu inceleme için, kitle iletişim araçları içinde diğer kitle iletişim araçlarının haber pratikleri üzerinde de önemli etkiye sahip olan gazeteler, gazeteler içinde de *Hürriyet* gazetesi seçilmiştir. İnceleme için *Hürriyet*’in tercih edilmesinde, savaş süresince

Türkiye’de en yüksek tiraja sahip olan gazete olmasının² yanı sıra ana akım medyayı temsil edebilecek içeriğe sahip olması da belirleyici olmuştur. İncelemede anlaşılmaya çalışılan doğanın göstergeleri olarak savaşın sunumu, tarafların ordularının sunumu, tarafların yöneticilerinin sunumu, savaş karşıtı hareketlerin sunumu, savaşta gazetecilerin sunumu, savaş sürecinde Türkiye’nin sunumu ele alınmıştır.

1.2. ÖNEM VE AMAÇ

Yukarıda değinildiği gibi medyanın savaşı ele alışı bir çok araştırmacı tarafından çeşitli açılardan incelenmiş olmasına rağmen Türkiye’de yaygın medyadan herhangi bir ulusal gazetenin savaşı sunumunun karakterini, eleştirel kuramsal yaklaşımlarla ele alıp, konunun tüm yönlerini kapsayacak şekilde işleyen, eleştirel metin analizi ve görsel analiz teknikleri kullanılarak yapılmış herhangi bir araştırma bulunmamaktadır. ABD’nin Irak’ı işgalinin *Hürriyet*’te sunumunun doğasını inceleyen bu çalışma ile, bu konudaki boşluğun doldurulmasına ve böylece bilimsel bilgi birikimine katkı sunmak amaçlanmaktadır.

Günümüzün karmaşık toplumsal yaşamında, hem ulusal ve yerel konularda hem de uluslararası konularda bilgi ihtiyacının giderilmesi için büyük oranda haber medyası takip edilmektedir. “Sorun Sunumu” bölümünde ayrıntılı olarak ele alındığı gibi, büyük toplumsal olaylarda, siyasal iktidarın haber kontrolü süreçlerini sıkı bir şekilde uygulamaya koyduğu şüphe götürmez bir şekilde ortada durmaktadır. Bununla birlikte ana akım medyanın hem ekonomik yapılanması hem de profesyonel pratikleri sonucu egemen söylemi dolaşıma soktuğu yönündeki kuramsal yaklaşımlarla düşünüldüğünde “haber medyası aracılığı ile bilgi ihtiyacı mı giderilmekte yoksa toplumun anlamlandırma pratikleri mi yönlendirilmektedir?” sorusu

²<http://medyatava.com/tiraj.asp>

önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette bu soru, kuramsal çerçeve bölümünde detayları ile ele alınacak olan eleştirel yaklaşımın kuramcıları ve başka bir çok araştırmacı tarafından bir çok kez sorulmuştur. Bu çalışma, çalışmanın varsayımları doğrulanırsa, ana akım medyanın pratiklerinde egemen söylemi dolaşıma soktuğu yönündeki kuramsal yaklaşımların test edilmesini sağlayacak olması kadar, okuyucu/izleyici/dinleyicinin eleştirel okuma/izleme/dinleme yapmasının gerekliliğine işaret etmesi bağlamında da önemlidir.

Çıkar çatışması içinde olan toplumsal öznelerin, toplumsal ve siyasal olayları sunum biçimlerine karşın, bu olayların gerçek nedenlerini ve sonuçlarını iyi tahlil edebilirsek, doğru nedensellik bağı kurma ve doğru anlamlandırma ile birlikte gelen eylemlerle toplumsal hayatımıza da doğru yönde etki edebiliriz. Bu açıdan halkın anlamlandırma pratikleri üzerinde büyük etkiye sahip olan medyanın sunum biçimlerinin incelenmesi ve gerçeklikle karşılaştırılması büyük önem arz etmektedir.

1.3.İLGİLİ İNCELEMELER

Bu tezde birbirine bağlı olarak temel üç konu ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi, ABD'nin Irak'ı işgalinin tarihsel-toplumsal-ekonomik-politik bağlamı ve ABD yöneticilerinin savaşı sunum biçimi; ikincisi, ana akım medyanın hem içinde yer alınan toplumsal formasyona hem ekonomik örgütlenme biçimine hem de profesyonel pratiklerine bağlı olarak siyasal-ekonomik merkezin söylemini dolaşıma sokan ideolojik bir araç olması; üçüncüsü ise, ilk iki konuya bağlı olarak tezin ana araştırma konusunu oluşturan, ana akım ulusal medyadan *Hürriyet*'in ABD'nin Irak'ı işgalini sunumunun doğasının incelenmesi ile ekonomik ve siyasal merkez olan ABD'nin söylemini dolayımlayan bir yapıya sahip olup-olmadığının test edilmesidir. Hem ABD'nin Irak'ı işgalinin tarihsel-toplumsal-ekonomik-politik bağlamı ve ABD yöneticilerinin Irak'ın işgalini sunumu konusunda hem de ana akım medyanın

siyasal-ekonomik merkezin söylemini dolaşıma sokan ideolojik bir araç olması konusunda sayısız kaynak bulunmaktadır. Bu kaynaklardan çalışmanın ana konusuna dayanak oluşturması bakımından tezin ilgili bölümlerinde yeri geldikçe faydalanılmıştır.

ABD'nin Irak'ı işgali ve bu işgalle ilişkili çeşitli olguların medya pratiklerinde yer alışı üzerine yapılmış çeşitli araştırmalar bulunmakla birlikte, “amaç ve önem” bölümünde belirtildiği gibi, Türkiye’de yaygın-ulusal medyadan herhangi bir kitle iletişim aracının, ABD’nin Irak’ı işgalinin sunumunun doğasını eleştirel kuramsal yaklaşımlarla ele alıp, konunun tüm yönlerini tarihsel-sosyal-ekonomik ve politik bağlamla birlikte işleyen, eleştirel metin analizi ve görsel analiz teknikleri kullanılarak yapılmış herhangi bir bilimsel araştırma bulunmamaktadır. Bu konudaki boşluğun doldurulması amacıyla yapılan bu inceleme için *Hürriyet*’in tercih edilmesinde Türkiye’de savaş boyunca en çok satın alınan gazete olmasının yanı sıra ana akım medyayı temsil edebilecek içeriğe sahip olması da belirleyici olmuştur.

“*Türk Basını’nın Irak Savaşındaki Tutumu: Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman Gazeteleri Örnekleme*” (Kaplan, 2004) başlıklı yüksek lisans tezi ilk bakışta konu ile ilgili daha önce çalışılmış olduğu izlenimi yaratmaktadır. Ancak araştırmada, “Irak savaşı ile ilgili haberlerin diğer haberlere oranı”, “Irak savaşı ile ilgili haberlerin dağılımı”, “Irak savaşı ile ilgili haberlerin kaynağı”, “Irak savaşı ile ilgili haberlerin alan ölçümleri”ne ilişkin içerik analizi tekniği kullanılarak elde edilen veriler adı geçen üç gazete için karşılaştırılmıştır. Yeterli kavramsal tanımlamalardan ve kuramsal dayanaktan yoksun olan çalışmada, elde edilen nicel verilerle gazeteler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar sıralanmıştır. Dolayısıyla “*Türk Basını’nın Irak Savaşındaki Tutumu: Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman Gazeteleri Örnekleme*” başlıklı tez ile ABD’nin Irak’ı işgalinin *Hürriyet*’te sunumunun doğasını konu edinen bu tez hem kuramsal açıdan, hem kullanılan yöntem ve teknikler açısından, hem de kapsamı bakımından birbirinden tamamen farklı iki tezdır.

Bunun dışında, ABD'nin Irak'ı işgali ve bu işgalle ilişkili çeşitli olguların medya pratiklerinde yer alışı üzerine eğilen başka tezler de bulunmaktadır. *"Medyada Ulusal Bakış Açıları: Le Monde, New York Times ve The Guardian Gazetelerinde 2003 Irak Savaşı"* (İşcan, 2004); *"Amerika Birleşik Devletleri'nin "Yeni Dünya Düzeni"nde Irak Savaşı: Siyasal Söylem Analizi"* (Sungur, 2004); *"Kitle Psikolojisinin Halkla İlişkiler ve Propagandada Kullanılması Örnek Olay: Irak-ABD Savaşı"* (Yılmaz, 2004); *"1 Mart Tezkeresi Öncesinde Türk Basınında Irak Sorunu Algılaması"* (Aytulu, 2005); *"Küreselleşme Sürecinde Haberde Manipülasyon Örnek Olay: ABD-Irak Savaşı"* (Yılmaz, 2005); *"Uluslararası İletişim Düzeni Bağlamında Türk Basını ve Haber Kaynakları Örnek Olay: Irak Savaşı Haberlerinin İncelenmesi"* (Nara, 2006); *Siyasal Propaganda Açısından 2003 Irak Savaşı (2. Körfez Savaşı) ve Medyadaki Yansımaları"* (Çavdar, 2007); *"İkinci Körfez Savaşında Iraktaki, ABD Propaganda Bildirilerinin Değerlendirilmesi"* (Aydın, 2008) adlı çalışmalar konuya en yakın incelemelerdir. Yine bu incelemeler de konu, kapsam, yöntem ve/veya kuramsal çerçeve bakımından yapılmakta olan tezden önemli farklılıklar göstermektedir.

Bu tezde, kimi gazete, dergi, internet sitesi ve derleme kitaplarda, gerek akademisyenler tarafından gerekse gazeteciler tarafından kaleme alınan çeşitli makaleler; ulusal ve uluslararası konferanslarda sunulan bildiriler değerlendirilmiştir ve tezde bu kaynaklardan yararlanılmıştır.

ABD'nin Irak'ı işgal etmesiyle savaş ve medya konusu büyük önem kazanmış, kimi akademik dergiler de bu konuya eğilmişlerdir. *Doğu-Batı* dergisi *"Savaş ve Barış"* başlıklı sayısında (2003) konuyu birçok yönüyle ele alarak *"Savaş ve Barış"*, *"Savaş ve Batı"*, *"Savaş ve Doğu"*, *"Savaş ve Kadın"* başlıklarının yanı sıra *"Savaş ve Medya"* başlığına da yer vermiştir. *"Savaş ve Medya"* başlığı altında iki makale yer almaktadır. *"Görmek, Gözlemek, Savaş ve Teknoloji"* adlı makale (Tarhan, 2003) görme, teknoloji ve savaş arasındaki ilişkinin peşine düşmekte, Batılı modernlikle görme/gözlemeye dayalı bir bilgi/bilme anlayışı arasındaki ilişkinin savaş ve teknolojiyle

kesişimini ele almaktadır. “*Savaşı Aktarmak ve Anlamlandırmak: Gazeteciliğin Profesyonel Değerleri ve Yaygın Medyanın Tutumları*” adlı makalede (Çatalbaş, 2003), liberal gazetecilik anlayışının savaş ve çatışma konusundaki açmazları kısaca incelendikten sonra bir çözüm önerisi olarak ortaya atılan “barış gazeteciliği” girişimi sorgulanmaktadır. Bu girişimi iyi niyetli bir girişim olarak değerlendiren yazar, “barış gazeteciliği” girişiminin medyanın ekonomi-politiği, küreselleşme, ticarileşme, büyük medya devlerinin tavırları, hükümet, askeri ve bürokratik kurumların müdahaleleri, popüler baskılar, uluslararası haber ve enformasyon akışındaki dengesizlikler ve çarpıklıklar gibi yapısal faktörleri dikkate almadığını saptamaktadır. Hazırlanmakta olan tezden farklı ilgilere ancak kimi noktalarda ortak yaklaşımlara sahip olan bu çalışmalar yapılan incelemede yararlanılan iki kaynak olmuştur.

ABD’nin Irak’ı işgalinin ardından savaş ve medya konusunda çeşitli toplantı ve konferanslar da yapılmıştır. Bu konferanslar içinde, 08-10 Aralık 2003 tarihleri arasında Ankara Üniversitesi, Canberra Üniversitesi ve Türkiye Bilimler Akademisi’nin katkılarıyla gerçekleştirilen “*Savaşın Yüzleri/Uzlaşmanın Aşamaları: Tarihçeler, Söylemler, Politika*” başlıklı uluslararası konferans konuyu çeşitli açılardan ele alan en kapsamlı çalışmalardandır. “*Savaş Siyaseti*”, “*Savaş Tarihçeleri*”, “*Savaşın Görselleştirilmesi: Biçimler, Teknolojiler ve Uzamlar*”, “*Savaş ve Medya Etiğinin Dönüşümü*”, “*Savaş ve Şiddetin Medyada Temsili*”, “*Savaş Karşıtı Söylemler*”, “*Matemle Başa Çıkmak: Hatırlamak ve Unutmak*”, “*Bölünmüş Toplumlarda Uzlaşma*” alt başlıklarında yapılan panellerde sunulan bildirilerin bazıları Ülkü Doğanay tarafından derlenerek kitap haline getirilmiştir (2004). Bu derlemede yer alan bildirilerden “*Irak Savaşında İliştirilmiş Gazetecilik*” (Tokgöz, 2004) adlı bildiri, iliştilmiş gazeteci ve iliştilmiş gazetecilik terimlerini tartışmaktadır. “*Türk Medyasında Irak Savaşı: Eleştirel/Etik Perspektifi Yitirmek*” (Deveci ve Kejanlıoğlu, 2004) başlıklı bildiri, üç yaygın/ana akım ulusal gazeteden (*Hürriyet*, *Milliyet* ve *Sabah*) 20 köşe yazarının yazılarını inceleyerek, bu yazarların söylemlerindeki kapanmaya

işaret etmektedir. “*Savaş Karşıtı Haberlerin Türkiye Televizyonlarında Haberleştirilmesi*” (Köker ve Doğanay, 2004) başlıklı bildiri, Irak Savaşı sırasında gerçekleşen savaş karşıtı gösterilerin Türkiye’de hangi anlamlandırma çerçeveleri içinde ele alındığı ve haberleştirildiği sorusu ile ilgilenmektedir. İlgili derleme içinde yer almayan bildiriler içinde Belkıs Ayhan Tarhan tarafından sunulan “*Görsel Kültür, Teknoloji ve Savaş*” adlı bildiri görmeye dayalı teknolojilerin savaş pratikleri ve savaşın seyrindeki rolünü konu edinmektedir. “*Savaşın Sunumunda ve Açıklanmasında Medyanın Sorumluluğu: Ana Akım Türk Gazetelerinde Afganistan ve Irak Savaşlarına Dair Yayınlar*” başlıklı, Dilruba Çatalbaş tarafından sunulan bildiride Afganistan ve Irak’taki savaşlarda Türkiye’nin tavrına ilişkin söylemler Türkiye’nin önde gelen gazetelerinin köşe yazarlarının yorumları üzerinden incelenmektedir. Berk Ece tarafından sunulan “*Çağdaş Hegemonun Savaş Söylemi*” başlıklı bildiri, 20. ve 21. yüzyıl arifesinde ABD’nin savaş söylemini tarihsel bir perspektif temelinde incelemektedir.

Tüm bu çalışmalar dışında bazı gazeteci ve yazarların konu ile ilgili kitaplar yayınladıkları da gözlenmiştir. “*Onlarlaydım Ama Onlardan Değildim*” başlıklı kitapta gazeteci Cüneyt Özdemir, Irak İşgali’nde ‘iliştirilmiş gazetecilik’ pratiklerine ilişkin deneyimlerini aktarmaktadır (2003). “*ABD’nin Irak Operasyonunun Türk Basınından İki Yazar Tarafından Algılanış Biçimi*” (Kona, 2005) adlı kitapta, Mart 2003 – Şubat 2005 tarihleri arasında Murat Yetkin ve Mustafa Balbay’ın gazetelerindeki köşelerinde yer alan konuyla ilgili yazıları değerlendirilmekte ve karşılaştırılmaktadır. ABD’nin Irak’ı İşgali sürecinde medya pratikleri konusunda ulaşılabilen Türkiye’de yapılmış incelemeler, yayınlanmış makale ya da kitaplar göstermektedir ki, Türkiye’de ana akım medyanın bu savaşı sunumunun doğası üzerine yeterli ve kapsamlı bilimsel analizlere gerek duyulmaktadır. Var olan kaynaklardan hareketle elbette, *Hürriyet*’in savaşı sunumunun doğası üzerine genel geçer yorumlarda bulunabiliriz. Ancak tutarlı kuramsal dayanaklardan hareketle, sistemli bir şekilde toplanan verilerin analizi yapılmadan bu yorumlar bilimsel

nitelik taşımayacaktır ve bu sunumun ne şekilde yapıldığına ilişkin tespitlerde bulunulamayacaktır.

1.4. KURAMSAL ÇERÇEVE

İletişim tüm canlı varlıkların yaşamlarını yeniden üretebilmelerinin bir gereğidir. İnsanlar arası iletişimden söz ederken insanla başlayıp, insanla sürüp giden bir olgudan söz etmiş oluruz. İletişim olgusu; insanın kendi kendisiyle iletişimi, kişilerarası iletişim, grup içi ve gruplar arası iletişim, örgüt iletişimi, kitle iletişimi, uluslararası iletişim gibi geniş bir yelpazeyi içerir. Bu tezin temel ilgi alanı kitle iletişimi ve haber pratikleridir.

Egemen yaklaşımlar ve ana akım medya yöneticileri kitle iletişimini büyük oranda toplumun geneli için faydalı işlevleri ile ele alırlar. Egemen yaklaşımın kuramcılarında Lasswell kitle iletişiminin de içinde yer aldığı sosyal iletişimin üç temel fonksiyonundan söz eder. Bunlardan birincisi, çevrenin gözetimini yapmak; ikincisi, çevreye karşılık vermede toplumun parçaları arasında ortak ilişkiyi kurmak; bir diğeri ise, bir kuşaktan bir diğerine sosyal mirası nakletmektir. Halloran'a göre iletişim araçları insanlar için toplumsal gerçeği tanımlamayı da içeren anlamlar ve açıklamalar getirmek göreviyle yükümlüdür. DeFleur'e göre kitle iletişim araçları, ahlaksızlığı, düzenbazlığı, günahkarlığı teşhir eden; ifade özgürlüğünün bekçisi olarak çalışan; milyonlarca kültür getiren; halka günlük zararsız eğlence sunan; dünya olayları hakkında bizi aydınlatan; ekonomik örgütlerimizin gelişmesi için ürünleri satın alma ve tüketimimizi bıkmadan, ısrarla tekrarlayarak yaşama düzeyimizi daha da geliştiren sadık hizmetkarımız ve kurtarıcımızdır. Loevinger, ortak kültürün gelişmesinde iletişim araçlarının önemine işaret eder. McQuail egemen görüşleri toparlayarak iletişim araçlarının görevlerini, enformasyon görevi; karşılıklı bağ kurma görevi; devamlılık sağlama görevi; eğlendirme, avuntu görevi ve harekete geçirme görevi olarak beş temel kategoride özetlemiştir. Egemen yaklaşımlar kitle iletişimini büyük oranda

toplumun geneli için faydalı işlevleri ile ele alırken, eleştirel görüşlerde kitle iletişiminin rolü iki bağlamda ele alınır; 1- mal ve hizmetlerin reklamlar yoluyla tanıtılması ve satışını yapan ticari örgüt olması 2- kendinin ve içinde olduğu sistemin ideolojik propagandasını yapan kültürel örgüt olması. (Erdoğan, 2005: 310-312)

Hall'ün de belirttiği gibi (2002: 107) modern iletişim araçları asla toplumsal yapılar ve pratikler alanı dışında kavramsallaştırılamazlar. Kitle iletişimi olgusunu anlayabilmek için bu olguyu tarihsel, politik, sosyal ve ekonomik bağlamla birlikte ele almak zorunludur. Kitle iletişiminde, kitle iletişimi örgütlerinin içinde yer aldığı siyasal ve ekonomik bağlam; kitle iletişim örgütlerinin sahiplik yapısı; örgütleniş biçimi ve amaçları; üretim araçları; üreticinin niteliği; üretim süreci; ürünün niteliği ve araçlarda yer alış biçimi; ürünün iletildiği 'kitle' ve daha fazlası önem kazanır.

Dünya genelinde kapitalist piyasa ekonomisinin biçimlendirdiği toplumsal yapılarda yer alan ve kültürel faaliyetin yanı sıra ekonomik bir faaliyeti yürütmek üzere kurulmuş olan kitle iletişimi örgütleri, başka bir çok alanda da ticari faaliyet gösteren holdingler içinde yerini almıştır. Holding medyacılığı, kapitalist piyasa sistemine ve onun kurallarına, uluslararası medya tekellerine ve siyasal iktidara bağımlıdır. Dolayısıyla, kitle iletişim örgütlerinin ürettiği ürünlerin niteliği üzerinde, içinde yer alınan kapitalist piyasa ekonomisi ve onun biçimlendirdiği toplumsal yapının kuralları; bu toplumsal yapı içindeki önemleri gereği ekonomik ve siyasal iktidar yapıları ve örgüt sahipliği belirleyicidir. Elbette bunun için medya patronları ve profesyonelleriyle hükümet ve hükümet dışı siyasal-ekonomik seçkinlerin masa başına oturup bir protokol imzalamaları gerekmez. Kitle iletişim örgütleri, içinde bulunulan siyasal-ekonomik-sosyal formasyona ve de profesyonel pratiklere bağlı olarak egemen söylemi dolaşıma sokan, onu yineleyen, siyasal ve ekonomik uygulamaları meşrulaştıran bir işleyişe sahiptir.

Egemen yaklaşımdan hareket eden araştırmacılar, elbette kitle iletişimini sadece faydalarıyla ele almamış, kitle iletişim araçlarını eleştirmiş ve bu eleştirilere neden olan sorunların çözümü için etik ilkelere uygun davranılmasını ve/veya yasal düzenlemeler yapılmasını önermişlerdir. Bu yaklaşımda kitle iletişimine ilişkin eleştiriler; şiddet, cinsel ayrımcılık, sosyal sorumluk ve etik gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır.

Örneğin Encabo (2002), gazetelerin en sansasyonel başlıklar için yarışmakta ve televizyonun da izleyici üzerinde doğrudan duygusal etki yaratmak amacıyla düzenlenen en çarpıcı görüntüleri gösteren bir gösteri aracı haline gelmekte olduğunu belirterek sözlerine şöyle devam etmiştir: “Enformasyon ve iletişim saf imge haline geldiği için, tehlike imgelerle gerçekliğin birbirine karıştırılmasında yatmaktadır.” Bu tehlikeye karşı Encabo, medyanın belirli etik ilkelere uygun hareket etmesi gerektiğini söylemektedir. Encabo, haber örgütlerinin sadece ekonomik örgütler değil aynı zamanda toplumsal bir kurum da olduğunu, bu nedenle haber örgütlerinin işleyişini denetleyecek özel yasal düzenlemelerin olması gerektiğini ileri sürmektedir.

Encabo, medya aracılığıyla sürdürülen enformasyon ve iletişimin siyasetin alanını genişleteceğini ve siyasetçilerin bu alanı tek başlarına denetlemelerini engelleyeceğini iddia etmektedir. Ona göre başarılması gereken şey; haberlerin aktarılmasında doğruluğu ve tarafsızlığı garanti etmek, enformasyon ve iletişimin güdümlenmenin bir sonucu olmamasını sağlamaktır. Kitle iletişim araçlarının yerine getirmeleri gereken önemli ahlaki yükümlülükleri olduğunu savunan Encabo’nun, medyada alıcının yanıt verme ya da farklı görüşte olduğunu açıklama fırsatı bulunmadığı ve medyadaki enformasyonun bir monoloğa indirildiği yönündeki sorunları aşmak için de bir önerisi vardır. Plato’ya göre, Socrates’in yazmayı reddetmesinin nedeni yazının yaratıcı diyalogu engellemesi ve inandırmak yerine ikna etmeye yönelik retoriksel bir baştan çıkarmaya yol açmasıdır. Encabo’ya göre ‘İnandırmak’ etimolojik olarak tartışma sırasında karşı tarafın bakış açısını

değiştirerek desteğini almayı ifade etmektedir. Yani, tartışmada üstünlük sağlanabilmesi için bir başka kişinin katılımı gereklidir. Öte yandan, 'ikna etme' diyaloga dayanmayan, daha güçlü ve tek yönlü bir süreçtir. Öyleyse tüm medya yayıncılarının ve gazetecilerin karşı karşıya kaldığı ikilem şudur: ya her yolu kullanarak izleyicileri ve dinleyicileri belirli bir kanalı izlemeye veya gazeteyi okumaya ikna etmek ya da doğru ve tarafsız enformasyonla ve etik kanılarla inandırmak. (Encabo, 2002)

Bu tez kuramsal dayanağını tarihsel materyalist felsefeye dayanan eleştirel yaklaşımlardan almaktadır ve kuramlara bakışının temelinde de tarihsel materyalist anlayış bulunmaktadır. Kuramlar, döneminin tarihsel koşulları çerçevesinde süren yoğun egemenlik ve mücadelelere bağlı olarak gelişmiştir. Kuramları sanki aldığımız konumlarda hiçbir değer içermi yokmuşçasına ele almak olanaksızdır (Hall, 2002: 112). Egemen yaklaşımın düşünsel temelinde, kapitalist ekonominin düşünsel temeli olan liberal düşünce yatmakta ve var olan işleyişte ortaya çıkan sorunlar tartışılarak yine bu işleyiş içinde çözüm önerileri sunulmaktadır. Kitle iletişiminin yukarıda özetlenen doğası gereği neden olduğu toplumsal tahrifat, önerilen bu iyi niyetli çıkış yollarıyla çözülebilecek bir niteliğe sahip değildir.

Hall, egemen yaklaşımın kuramcıları ve kuramlarının kendilerini siyasal bir konum olarak görmelerinin bilimsel gerekliliğine işaret eder. Bilimsel olmak için yapabileceğimiz yegane şey, kendi konumlarımızı, varsayımlarımızı ve değerlerimizi diğer insanların kullanımına açık hale getirmektir, böylece bizim bilgikuramsal ve siyasal temellerimizi bilebilirler ve savlarımızın temelinde yatan şeyin ne olduğunu anlayabilirler (Hall, 2002: 112). Başat paradigma kendisini önsayıltısız, basitçe "gerçekte varolanın" analitik bir betimlemesi olarak sunar, kendisini ya gizler ya da tarih ötesi olarak sunar, dayandığı özgün toplumsal ve tarihsel modeli bütün insani ve tarihsel gelişmenin nihai ürünü, varış noktası olarak ele alır (Hall, 2002: 111).

İçinde yaşadığımız toplumsal alanı büyük oranda kapitalist serbest piyasa ekonomisi belirlemektedir. Bu ekonomik örgütlenme biçimi, iş yapma biçimini; bu iş yapma biçimi de kültürü belirlemekte ve dönüştürmektedir. Bu ekonomik örgütlenme biçimi dünyada hakim örgütlenme biçimidir ve başka alternatifleri ekarte ederek kendi devamlılığını ve büyümesini sağlayabilecek güce sahip bulunmaktadır. Bu işleyiş sermayenin genişletilmiş ölçekte yeniden üretimini gerektirir ve doğası gereği büyümek ve dünyanın tümüne doğru genişleyerek kapitalist birikimi arttırmak zorundadır. ‘Demokrasi, hak, özgürlük, etik’ gibi olgular bu işleyiş yapısı içinde tanımlanmakta ve bu işleyişin aksamadan, rahat çalışmasını sağlamak üzere biçimlendirilmektedir. Temelini liberal yaklaşımlardan alan açıklama, eleştiri ve öneriler bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde egemen işleyişi doğallaştırma, meşrulaştırma, mutlaklaştırma konusunda ideolojik bir işlev görmektedir. Burada amaç bu yaklaşımların nfileliğini ortaya koymak değil, bir gerçekliğin altını çizmektir. Egemen yapı ve kurumların çizdiği çerçevenin içinde başka küçük bir çerçeve olan hak ve özgürlük sınırlarına karşın başka bir alternatifin varlığı ortada durmaktadır. Elbette yapılan bazı iyi niyetli çalışmalar hak ve özgürlükler alanını genişletmek için yapılmaktadır ve yapılmalıdır da. Kitle iletişimine eleştirel bakan aydınlar, bir sınır içine çizilmiş hak ve özgürlük sınırının genişletilmesini değil daha fazlasını istemektedir.

Eleştirel kuram, insanların maddi çevreleriyle etkileşimine odaklanmasıyla; maddi kaynaklar üzerindeki eşit olmayan komuta ve böylesi eşitsizliğin simgesel çevrenin doğasına ilişkin sonuçlarıyla ilgilenir. Eleştirel çözümleme tarihsel olarak konumlandırılmıştır ve bu tarihsel konumlanış, tarihsel zaman ve mekanın özgüllüklerinden kopuk, özcü herhangi bir yaklaşımdan farklıdır. (Golding ve Murdock, 2002: 64-65)

Egemen yaklaşımların düşünsel temeli liberal-çoğulcu anlayıştır. Chicago Üniversitesi’nin önemli üç entellüktüeli Jhon Dewey, Gorge H. Mead, Rober E. Park ve Michigan Üniversitesi’nden Charles Cooley iletişimde liberal-demokratik kuramsal yaklaşımın kurucuları olmuşlardır (Alemdar ve Erdoğan,

2005: 42). İletişimin demokrasinin reformuna hizmet edeceğini umut eden bu kuramcılar, kendilerinden sonra gelen kuramcılar için çıkış noktası olmuştur. Egemen yaklaşımlarda basın, yasama, yürütme ve yargının yanında dördüncü güç olarak nitelenmiş ve bu çerçevede gelişen profesyonel gazetecilik normlarıyla, haberin nesnel, tarafsız ve dengeli olması gerekliliği üzerinde önemle durulmuştur. Liberal düşüncenin temelleri atılırken basın özgürlüğü çoğulculuğun ayrılmaz bir parçası haline getirilmiştir. Genel ve eşit oy ilkesine dayanan temsili demokraside basın, hükümet uygulamalarını denetleyecek ve halkı gelişmeler hakkında bilgilendirecektir. Basın aynı zamanda baskı gruplarının seslerini duyurmasında bir araç olacaktır. Keane (1999: 55) “Basın özgürlüğü, bireyin siyasal iktidara karşı yürüttüğü yiğitçe, kahramanca bir savaş olarak görülüyordu. Bu kahramanca savaşta iletişim medyası, içlerinden dünya hakkındaki bilgilerin geçtiği edilgen ve tarafsıziletkenler olarak algılanıyordu.” diyerek bu tezi savunanları eleştirmektedir. Gelenekçi liberal düşünce medyanın temel demokratik rolünün, devleti gözleyen bir kamu gözcüsü olarak hareket etmek olduğunu ileri sürer (Curran, 2002: 186). Günümüzün liberal çoğulcu aydınları da geleneksel liberal tezleri eleştirmesine karşın hala medyanın kamu gözcülüğü görevi yapabileceği konusunda iyimserdir.

Egemen yaklaşımda ‘nesnellik’ gazetecilik normları içinde en önemli ilkedir. Tarafsızlık ve dengelilik nesnelliği garanti eden ilkeler olarak görülür. Haber ve yorum arasında kesin bir çizgi olması gerektiğini savunan bu düşünce, gazetecilikle bilimsel çalışmalar arasında bir bağ kurmuştur. Nasıl sosyal bilimlerle uğraşanlar olguları bilimin yerleşik yöntemleriyle inceleyip ortaya çıkarıyorlarsa, gazeteciler de bu yöntemlerden yararlanarak toplumsal gerçekliği tüketicilere ileteceklerdir (Tuchman’dan akt. İnal, 1996; 16). Haberin nesnel, tarafsız ve dengeli olması gerektiği ilkesine dayanan profesyonel gazetecilik ideolojisi, haber ve yorumu birbirinden ayırarak dilsel ürünlerin yorumdan arınmış olabileceğine dair bir ön kabulü ortaya koyar. Profesyonel gazetecilik ideolojisinin iddialarına karşın dilsel ürünler yorumdan arınamaz. Habere nesnellik ve tarafsızlık atfeden ana akım yaklaşım dili

şeffaf bir anlam taşıyıcısı olarak görürken haber profesyonellerinin seçimlerini de nesnellik olarak sunmaktadır. Neyin haber olup-olmayacağı konusundaki tercihler, haberin yapılışında seçilen sözcükler, cümlelerin kuruluş biçimi, yapılan vurgular, seçilen görüntüler bize hem medya kuruluşunun yapısı, hem de o medya kuruluşunun içinde yer aldığı toplumsal güç/iktidar ilişkileri hakkında bir çok fikir verir. Eleştirel haber çözümlemeleri ile haber kuruluşunun olaylar karşısında takındığı tutumu ve haberdeki ideolojiyi açığa çıkarmak mümkündür.

Liberal yaklaşımın, iletişim konusundaki yorumları en iyimser ihtimalle iyimser bir beklenti olarak algılanabilir. Kitle iletişim araçları, gerçeği olduğu gibi yansıtan bir ayna değildir. Haber seçilmiş öteki kişilerin sunumuna dayanır. Gazetecilik büyük ölçüde başka söylemlerden oluşan, başka söylemleri temsil eden ve dönüşüme sokan bir söylemdir ve böyle olagelmıştır (Kunelius, 1994: 251). Gazeteciliğin profesyonel pratikleri içinde uzmanlaşma eksenli çalışma biçimiyle birlikte, seçilmiş 'güncel sorunlar'a ilişkin, seçilmiş güç/iktidar sahibi kişi ve kuruluşların görüşlerine ve açıklamalarına yer verilerek bu pratikler sorgulanmaksızın uygulanmaktadır. Gazeteler rutin pratikleri içinde, dev olanaklara sahip, uluslararası dev haber ajanslarının ürettiği ürünleri kullanmayı tercih ettiği gibi, kendi olanaklarıyla yapılacak habere göre daha az maliyetle satın alınan bu haberleri kullanmak durumunda da kalabilir. Bu ajansların ürettikleri içerikler de, yapısal nedenlerle uluslararası alandaki ekonomik ve siyasal seçkinlerin söylemini yineler. Diğer medya ürünleri gibi haber de seçme ve inşa etme sürecinin bir sonucudur (Burton, 1995; Erdoğan 1997). Nesnelliğin yokluğu sadece sunulanların karakterinde değil, aynı zamanda sunulmayanlardadır. Haberin söylemi egemen söylemlerden bağımsız olarak düşünülemez. Söylem örgütlü sözdür, bildiridir, bizi bir şeye ikna etmeye çalışır. Kitle iletişim örgütlerinde yönetici konumda bulunanların çoğu bunun bilincindeyken, profesyonel gazetecilik ideolojisi bu gerçeği örtülemektedir.

1920'lerde Avrupa ve Amerika'da siyasal ve ekonomik koşullara uygun bir şekilde propaganda ve kamuoyu biçimlendirme yoluyla kitleleri yönetme sosyal bilimlerde egemen gündemi oluşturuyordu. Dönemin egemen yaklaşımı psikoloji temelli uyaran-tepki kuramından, pasif izleyici, taşıma kemeri, hipodermik iğne, sihirli mermi kuramları türemiştir. Kitle iletişiminde ilk araştırma olan, Harold D. Laswell'in 1927'de Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra propaganda üzerine yaptığı çalışmayla iletişimde uyaran-tepki kuramı kullanılmaya başlanmış ve buna bağlı olarak pasif izleyici görüşü gelişmiştir. 1930'lar İtalya ve Almanya'da propaganda ve psikolojik savaş tekniklerinin totaliter faşist rejimlerin kitleleri yönlendirmede kullanmasına ve geliştirmesine sahne olurken, 40'lı yıllar 'güçlü etki' tezinden uzaklaşmanın başladığı; kitle iletişiminde dinleyicilerin, okuyucuların ve izleyicilerin tercihlerinin ticari amaçlar için bilinmesiyle ilgili alan araştırmalarının yaygınlaştığı ve kitle iletişiminde anayol yönelimin belirlendiği yıllar olmuştur. Anayol yaklaşımların oluşumu "sistem tutma ve sürdürme", kitleleri siyasal, kültürel, bilişsel ve ekonomik bağlamlarda kontrol ve yönetme gereksinimiyle başlamış ve gelişmiştir. (Alemdar ve Erdoğan, 2005: 43-47)

İki savaş arasındaki yıllarda araştırmacılar, kitle iletişim araçlarının 'güçlü etki'sine vurgu yaparken sonraki yıllarda sınırlı etki tezi ortaya atılmıştır. 1940'lar, 50'ler ve 60'larda kitle iletişim araçlarının etkisinin yeniden değerlendirilmesi, bu kez medyanın çok sınırlı bir etkisi olduğuna dair (Curran vd., 1991: 230) yeni yaklaşımları ortaya çıkarmış ve kitle iletişim araçlarının gücü ile ilgili 'güçlü' ya da 'sınırlı' etki konusundaki varsayımlar sık sık araştırmalara konu olmaya devam etmiştir. Destekleme veya sınırlı/az etki savının saltanatı deneysel araştırma bulgularının ağırlığı altında 1960'ların ortasında çökmeye başlamıştır (Alemdar ve Erdoğan, 2005: 199). Noelle-Neuman'a göre bu sözde güçsüzlük kitle iletişim profesyonelleri için daha az sorumluluk, daha çok hareket özgürlüğü ve daha az denetim demektir (akt. Alemdar ve Erdoğan, 2005: 200). Kitle iletişimi araştırmalarından çıkan 'güçlü etki', profesyonellerin 'nesnellik' iddialarını tehdit eden bir sonuçken, 'sınırlı etki' ve 'nesnellik' savı birbirini destekleyen bir karaktere sahiptir.

Curran, Gurevitch ve Woollacott *“İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar”* başlıklı makalelerinde (1991: 236) medyanın gücünün tanınmasının, bu gücün nasıl ve kim tarafından kullanıldığına dair soruları ortaya çıkardığını; bu ilgi kaymasının, ‘etki araştırması’nın kapasitesinin medyanın gücünü tamamiyle açıklayamamasından kaynaklandığını belirtmektedirler. Bu ilgi kayması medya yapılarının ve pratiklerinin araştırılması ve analizini beraberinde getirmiştir. Kitle iletişim araçları üzerine Marksizm içinde geliştirilen kuramsal perspektifler, medyanın gücünün ideolojik olduğu genel kanısını paylaşırlar (Curran vd., 1991: 250).

Medya sunumlarının eleştirel analizini yapabilmek bir çok etkenin analizini yapmayı da zorunlu kılar. Bunlar özetle, içinde bulunulan toplumsal/ekonomik formasyonun analizi, medya sahipliğinin yapısının analizi, profesyonel ideoloji ve profesyonel çalışma pratiklerinin analizi, medya ve siyasal/ekonomik güç/iktidar yapıları arasındaki ilişki analizi, medya ve ideoloji analizi, medyanın dili ve söyleminin analizidir. Sunumların doğasının incelenmesinde bu analizlerin yapılması zengin bir düşünsel alan sunar. Bu tezde maddi yapılar ve üretim ilişkilerinin doğası temel hareket noktası olarak alınmaktadır. Kitle iletişimi örgütlerinin içinde yer aldığı siyasal ve ekonomik bağlam, bu örgütlerin örgütleniş biçimi ve amaçları, sahiplik yapısı, üretim araçları, üreticinin niteliği ve üretim süreci, ürünün niteliği ve araçlarda yer alış biçimini belirler. Bu temel hareket noktası bizi medya ve ideoloji, medyanın dili ve söylemi üzerine düşünmeye sevk eder.

Marksist yaklaşım içinde gelişen “Kültürel üretimin ekonomi politiği, sahne gerisindeki geniş iktidar ve mülkiyet modellerinin medya ürünlerini üretmenin mahiyeti ve işleyişi üzerindeki somut sonuçlarıyla ilgilenir. Neyin üretildiğini analiz ederken bunun bizi nereye götürdüğünü görmek için medya çıktısının ekonomi-politiğine yönelmemiz gerekir.” (Golding ve Murdock, 2000: 85)

Golding ve Murdock'un 1973 tarihli "*Kitle İletişiminin Ekonomi Politikası İçin*" başlıklı makalelerinde vurguladıkları gibi, kitle iletişim araçlarının ekonomi politikası, her şeyden önce medyanın meta üretip dağıtan endüstriyel ve ticari örgütler olduğunu kabul etmelidir (Adaklı, 2006). Medyanın ekonomi politikası, yalnızca metaların üretimi ve dağıtımına odaklanamaz, mutlaka bu metaların kendine has doğasını ve bunun ideolojik rolünü hesaba katmalıdır (Boyd-Barret'dan akt. Adaklı, 2006).

Günümüzde kitle iletişim örgütleri, bireylerin dünya algılarını inşa etme ve dönüştürmede, dünya görüşlerini şekillendirmede ve toplumsal alanı tanımlamada ideolojik bir işlev görmektedir. Medyanın ideolojik olduğu iddiası, onun anlamın toplumsal inşası alanında iş gördüğünü söylemektir (Hall, 2002: 118). Ana akım medyanın profesyonel gazetecilik ideolojisinin nesnellik iddiası, nesnel bir gerçekliğin üzerini örtmektedir ki bu gerçeklik, profesyonel gazetecilik pratiklerinde nesnelliğin olamayacağıdır. Medya, ana akım yaklaşımlarda iddia edildiği gibi, dördüncü güç, demokrasinin bekçisi ya da halkın gözü, kulağı, sesi değildir. Kitle iletişim örgütleri, hem dünyada hem de Türkiye'de, ekonomik yapılanmaları gereği ve de profesyonel pratikler sonucu egemen söylemi dolaşıma sokan, siyasal ve ekonomik uygulamaların meşrulaştırıldığı bir alandır.

Hayatın düzenlenmesinde maddi süreçlerle birlikte gelen düşünsel süreçlerle yani bazı anlamlandırmalarla hareket ederiz. Bu anlamlandırmalar ve bununla birlikte gelen eylemler hayatın ya da olayların akışına etki edebilme gücüne sahiptir. "Medyaların mülkiyetinin yoğunlaşması ileri boyutlardadır ve bu eğilim gün geçtikçe artmaktadır. Bundan başka, medyada yönetici konumunda bulunanlar ya da bu kesim içinde yorumcu statüsüne yükselenler aynı ayrıcalıklı elit kesime aittirler ve bu kesimin onların kendi sınıf çıkarlarını da yansıtarak ayrıcalıklı elitin algılamaları, özelemleri ve tutumlarını paylaşmaları beklenebilir" (Chomsky, 2002: 12). Kitle iletişimi örgütleri bir yandan "diğer üretim alanlarıyla bir dizi ortak özelliğe sahiptirler ve giderek artan oranda genel endüstriyel yapıyla

bütünleşmektedirler. Öte yandan bu endüstrilerin ürettikleri ürünlerin – gazeteler, reklamlar, TV programları ve konulu filmler- insanların dünyayı anlamlı kıldıkları imgeleri ve söylemleri düzenlemede yaşamsal bir rol oynadıkları da aynı ölçüde açıktır” (Golding ve Murdock, 2002: 59).

Egemenler büyük toplumsal olaylarda halkın anlamlandırma pratiklerini yönetme işini, sadece kitle iletişim örgütlerinin doğasının gündelik akışına bırakmazlar. Bu dönemlerde haber kontrolü için iktidarın belli kurumsal yapıları aktif bir şekilde çalışır. Savaş gibi, hem savaşın tarafları olan ülkelerin halkları, hem de çeşitli nedenlerle savaşın aktörü-figüranı durumunda olan ya da bu savaşın yaratacağı ekonomik, politik ve sosyal atmosferden etkilenecek olan diğer ülkelerin halkları açısından büyük ve önemli bir toplumsal olayda, halkın savaşı algılayışının ve bu algılayışla birlikte gelen eylem ya da eylemsizliklerinin son derece önemli olduğu ortadadır. Savaş dönemlerinde halkın anlamlandırma pratikleriyle birlikte gelen eylemlerine yön vermek için yapılan haber kontrolü ya da haber yönetimi hedeflere ulaşmak açısından savaş stratejisinin önemli bir parçası olmaktadır. Ana akım medya, doğası gereği savaşın önemli bir ayağını oluşturan haber kontrolü süreçlerinde aktif bir şekilde rol almaktadır.

ABD’nin Irak’ı işgal etmesinin tarihsel, ekonomik, politik ve sosyal bir arka planı vardır. Bu arka plan değerlendirilmeden sunumun doğasını incelemek olanaklı görülmemektedir. “Sorun Sunumu” bölümünde ayrıntılı olarak sunulduğu gibi ABD Irak’a, Irak halkının çektiği zulme son vermek, Irak’ı özgürleştirmek ya da demokratikleştirmek için değil, bölgeyi egemen sistemin çıkarları doğrultusunda biçimlendirmek için saldırmış ve savaş süresince meşruiyet temelini gerçeğin tahrifatına dayandırmıştır. Ana akım medya Irak işgalinde ABD’nin söylemini yineleyerek, bu söylemi pekiştirecek sunumlar yapmış ve böylece halkın savaş konusundaki algılayışını yönlendirmeye çalışmıştır. Uluslararası medya tekelleri tarafından amaca uygun olarak biçimlendirilip dağıtılan haberler ve iliştilenmiş gazetecilik pratiği gibi

uygulamalarla haber kontrolü aktif bir şekilde uygulanmıştır. Eksik, yanlış, bağlamından kopuk sunumlarla savaşa ilişkin sahte bilişler işlenmiştir.

Batıda ana akım medyada, Hedefin ‘Saddam’ olduğu ve ‘Saddam’ dışında kimsenin burnunun kanamayacağı, sivillerin Amerikan askerlerini sevinç ve heyecanla karşıladığı, direnişle karşılaşmadığı, karşılaşıldığında da kolayca altesildiği, ABD ve koalisyon güçleri ordularının güçlü, askerlerinin iyi ve yardımsever olduğu, Iraklı askerlerin ve direnişçilerin ümitsiz ve güçsüz olduğu, sivillere saldırıların haklı gerekçeleri olduğu yönünde haberler yapılmıştır. ABD ve koalisyon güçlerini zor durumda bırakacak sunumlardan kaçınılmış, savaşın yarattığı gerçek tahribat, sivillere yönelik bombardımanların yıkıcı etkisi görmezden gelinmiştir. Sunumlarda ekonomik, sosyal, tarihsel bağlam göz ardı edilmiş, karargahlardan ve resmi yetkililerden alınan bilgiler sorgulanmaksızın aktarılmıştır. Resmi yetkililerden ve karargahlardan alınan bilgiler aktarılırken çoğu kez kaynağa atıf yapılmamıştır. Medyada savaş karşıtı, muhalif seslere büyük oranda yer verilmemiştir.

Kitle iletişim örgütleri, içinde bulunulan siyasal-ekonomik-sosyal formasyona ve de profesyonel pratiklere bağlı olarak egemen söylemi dolaşıma sokan, onu yineleyen, siyasal ve ekonomik uygulamaları meşrulaştıran bir işleyişe sahiptir. *Hürriyet* Doğan Holding bünyesinde yer alan, grubun en yaygın ve en önemli yayın organıdır ve gazeteciliğin rutin profesyonel pratiklerini uygulamaktadır. Holding medyacılığı doğası gereği kapitalist piyasa sistemine, uluslararası medya tekellerine ve siyasal/ekonomik güç merkezlerine bağımlıdır. Dolayısıyla *Hürriyet* ve sahipleri de bu sayılan unsurlara bağımlıdır. *Hürriyet* ve Doğan Holding’in dengeli, doğru ve tarafsız habercilik iddiasına³ karşın kuramsal tartışmada değinildiği gibi bu iddialar gerçekleştirilebilir bir karaktere sahip değildir. Yapısal özellikleri nedeniyle egemen ideoloji *Hürriyet*’e içseldir ve egemen

³ http://www.hurriyetkurumsal.com/tr/degerler_hurriyet_yayin_ilkeleri.asp
<http://www.doganholding.com.tr/yatirimlar/medya.aspx>

söylemleri kaçınılmaz olarak yinelemekte, doğallaştırmaktadır. Yukarıda anlatılan doğaya bağlı olarak *Hürriyet*'in, siyasal ve ekonomik merkez olan ABD'nin söylemini pekiştirecek yönde sunum yapması da beklenebilir. Tüm bu kuramsal tartışmalara bağlı olarak bu tezin temel varsayımı *Hürriyet*'in savaşı sunumunun, batıda ana akım medyanın savaşı sunumuna benzer bir biçimde, ABD'nin savaş söylemini pekiştirecek bir karaktere sahip olduğudur.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bu tez hazırlanırken, konu edilen savaşıla ilgili “Irak savaşı” ya da “ABD-Irak savaşı” tabirleri kullanılmamıştır. Evet bu bir savaşıtır, ancak “Irak savaşı” ya da “ABD-Irak savaşı” ifadeleri ABD’nin haksız ve gayri meşru müdahalesini anlatabilecek bir yapıya sahip değildir. Çalışmada Amerika merkezli bu ifadeler yerine “ABD’nin Irak’ı işgali” ifadesi tercih edilmiştir. İşgalin ilk günlerinde *CNN* ve diğler bazı televizyon kanalları savaşı haberlerini aktarırken, ekranın sol alt köşesine “Irak savaşı” spotunu koyuyorlardı. Savaşı, yani olumsuz bir kodu Irak’la anmak ve de akademik çalışmalarda bile böyle anılmasını sağlamak, Beyaz Saray açısından önemli bir halkla ilişkiler başarısı olarak değlerlendirilebilir.

Bu inceleme kapsamında ABD’nin Irak’ı işgal ettiğı günden bir gün önce çıkan 19 Mart 2003 ve Bağdat’ın ele geçirildiğı günden bir gün sonra çıkan 10 Nisan 2003 tarihleri arasında *Hürriyet* gazetesinde yer alan konuyla ilgili yazılı ve görsel anlatılar incelenmiştir. Yazılı malzemeler içinde birinci sayfada konumlandırılan haber başlıkları; görsel malzemeler içinde de tüm fotoğraf, grafik, imaj ve haritalar incelenmiştir.

Gazetede başlık, alt başlık, giriş paragrafı ve fotoğraflar haberin özet girişini oluşturur. Günlük gazetelerde, haberlerin önemlilik sırası, hangi sayfada, sayfanın neresinde konumlandırıldığı ile ilgilidir. ‘En önemli haberler’ ilk sayfanın belli bölümlerinde yer alır. İnceleme için birinci sayfada konumlandırılan haber başlıklarıyla tüm görsel malzemelerin seçilmesi bu malzemelerin öneminden ileri gelmektedir. Okuyucu açısından en çok dikkati çeken, okuyucunun istemi ve ek çabası olmadan algılanan haber başlıkları ve görsel öğeler (Doğanay ve Keskin, 2000: 13) gazetenin aktardığı olaya

ilişkin tutumunu özetleyebilecek bir niteliğe sahiptir. Haber başlıkları o gün için ‘en önemli’ olarak tayin edilen olaylara gazetenin nasıl baktığını ve nasıl bakılmasını istediğini sergiler. Seçmecî kaynak kullanımı, tekdüze haber temposu ve öykü başlığının seçimi yoluyla haber medyası hangi haber aktörlerinin kamuya yeniden sunulacağına, onlar hakkında ne söyleneceğine ve özellikle nasıl söyleneceğine karar verir (Van Dijk, 1999: 367). Günümüzde gazeteler, giderek yazıya daha az fotoğraf dahil görsel anlatım malzemesine ise daha çok yer vermektedir (Atabek, 2000: 204). Kitle gazetelerinde fotoğrafa oldukça çok yer verilmesinin nedeni, haberin gerçekliğini tanımlayan, olaya okuyucuyu tanık eden ve bu yolla da gazetenin güvenilirlik/nesnellik iddialarını destekleyerek haberin ideolojik işlevini doğallaştıran (Hall, 1988: 241) bir işleve sahip olmasıdır. Görsel anlatılar metni destekleyici işlevinin yanında okurun haber aktörüne ilişkin izleniminin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır (Doğanay ve Keskin, 2000: 13).

2.2. VERİ TOPLAMA VE ANALİZ SÜREÇLERİ

Savaşın sunumu, tarafların ordularının sunumu, tarafların yöneticilerinin sunumu, savaşta sivillerin sunumu, savaş karşıtı hareketlerin sunumu, savaşta gazetecilerin sunumu, savaş sürecinde Türkiye’nin sunumu olarak belirlenen başlıklar altında ele alınan malzemeler bu başlıklardan hangisinin içine düşüyorsa o başlıkta değerlendirilmiştir.

Her başlık altında yer alan malzemeler, bu malzemelerin niteliğine göre gerekli görüldüğünde kategorileştirilerek hem niteliksel hem de niceliksel analize tabi tutulmuş veya kategorileştirme yapılmadan sadece niteliksel analizle değerlendirilmiştir. Yapılan kategorileştirmelerde malzemenin yapısına göre, bir malzemenin birden fazla kategorinin içinde değerlendirildiği de olmuştur. Yapılan inceleme ile elde edilen veriler hem niteliksel hem de niceliksel metin analizi ve görsel analiz tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir.

Asıl olarak nitel analize ağırlık verilen bu çalışmada nicel veriler yapılan nitel analizi desteklemek için kullanılmıştır.

İncelenen haber başlıkları, metin içindeki diğer unsurlar ve haberin bağlamıyla birlikte ele alınarak incelenmiştir. Van Dijk haber söylemi üzerine yaptığı görgül çalışmalarda, haber metinlerinde arkaplan ve bağlama ilişkin bilginin yetersiz olduğunu vurgulamıştır (İnal, 1996: 98). Yapılan analizde gazetede yer verilmeyen bu arkaplan ve bağlam da göz önünde bulundurulmuştur. Gazete başlıklarında kullanılan dilde, gündelik konuşma kalıplarına, basmakalıp ifadeler, klişelere, bilinen gerçeklere, sansasyonel öğelere sıkça yer verilmesi sunumun standartlaştırılmasını, içeriksizleştirilmesini beraberinde getirmektedir. Bu biçimde yapılan sunum, aktarılan olayın arkaplanını, tarihsel-toplumsal neden ve sonuçlarını gizlemekte, okuyucunun düşünme, durum saptama, analiz yapma, eleştirme olanaklarını elinden almaktadır. Liberal basının pratiklerini eleştiren Marcuse, önde gelen kişilerin ABD popüler basınında sunumuna ilişkin çalışmasında kullanılan dilin kavramsal düşünceyi engelleyen, işlevsel, özet ve homojen bir dil olduğunu, bu dilin kavramsal düşünmeyi engellediği gibi düşünmeyi de engellediğini belirtmektedir (akt. Bennett, 1982).

Haber incelemelerinde görgül araştırmacıların sıkça aradığı haberde 'yanlılık' ya da 'dengeli' olguları haber sunumlarının analizinde yetersiz kalmaktadır. Bu arayış ana akım medyanın 'yansız' ve 'dengeli' haber yapabileceği varsayımından hareket etmektedir. Kimi araştırmacılar bu kavramlar yerine 'yapısal eğilim' kavramını kullanmaktadır. Yapısal eğilimi oluşturan süreç ve pratiklerin medyanın ideolojik bir kurum olarak işlevini biçimlendirdiğini belirten Hackett (1997: 62-63), bu kavramsallaştırma ile 'yansız' bir iletişim olabileceği anlayışının ve çarpıtmayı dengeleyecek ölçütler arama saplantısının terk edileceğini, bunun yerine, yapısal eğilimlerin çeşitli ortaya çıkış biçimleri ve haberi yapılandıran ilişkiler üzerine odaklanılabileceğini söylemektedir.

Gözlenebilen içerik pek çok farklı yönden ideolojik öneme sahiptir, örneğin seçilen veya dışarıda bırakılan konular; erişimine değişik düzeylerde izin verilen kişiler veya kurumlar; kullanılan dil ve sözcükler; kullanılan açıklayıcı ve yorumlayıcı temalar ve bunların arasındaki ilişkiler ve sözel olmayan stil özellikleri (Hackett, 1997: 65) haberdeki ideolojinin çözümlenmesini olanaklı kılan öğelerdendir. Haberdeki ideolojiyi açığa çıkarmak için sadece medya metnlerinin çözümlenmesi de yeterli olmaz. Sumner, bu metinlerle birlikte ideolojinin içsel mantığının, içinde olduğu tarihsel koşulların, görünüm kazanma biçimlerinin, haber medyasının içsel belirleyicilerinin ve toplumsal bağlamının anlaşılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır (Hackett, 1997: 65).

İncelemede sınırları yukarda belirtilen hiçbir malzeme dışarıda bırakılmamıştır. Belirlenen araştırma başlıkları altına düşen anlatılar, o anlatının içeriğine göre gerekli görüldüğünde kategorileştirilerek veya kategorileştirme yapılmadan değerlendirilmiştir. Yukarda sıralanan gerekçe ve açıklamalar ışığında, yazılı anlatıların değerlendirmesinde, sadece cümlelerin öznesine, yüklemine ya da nesnesine bakmak sağlıklı bir analiz sunmayacağı için cümlelerin içerdiği anlama bağlamıyla bakılmıştır. Ayrıca sunumun taraflara göre olumlu, olumsuz ya da nötr kategorileri içinde ele alınması, zengin bir analiz ve değerlendirme olanağı sunmadığı için bu çerçevelendirme de kullanılmamıştır.

Örneğin; “Saddam’a süre bu gece doluyor” cümlesinde yüklem “doluyor” özne “süre”dir. Nesneler ise ne zaman sorusuna cevap veren “bu gece” ve kime sorusuna cevap veren “Saddam’a”dır. Bu soruya sadece cümlelerin öğelerine sorulan soruları sorduğumuzda; “süreyi kim vermiş, neden vermiş, - hatta bu soruların cevaplarına cümlelerin öğelerinden ulaşabilirsek bile- bu cümle tarihsel ve toplumsal bağlamda neye karşılık gelir, cümlelerin bu şekilde kurulmasının anlamı nedir” sorularının cevaplarını bulmamız imkansızlaşır. Ayrıca bu cümlelerin haberin diğer unsurlarıyla birlikte gazetede nasıl konumlandırıldığı da sunumun analizi açısından büyük öneme sahiptir. Bu

cümle, Irak devlet başkanı ‘Saddam’ ve oğullarına ABD başkanı Bush tarafından ülkeyi terk etmeleri için verdiği sürenin bu gece dolduğunu ima etmenin ötesinde anlamlar taşımaktadır. Bu cümle, birinci sayfada manşet olarak konumlandırılmıştır. Manşetin sol tarafında koalisyon güçlerine bağlı tüm teçhizatlarını donanmış, elinde silahı olan bir asker, onun solunda ise “Saddam ve iki oğlu: gitmiyoruz” başlığı altında 11 satırlık habere yer verilmiştir. Bu başlık ve haber, “Saddam’a süre bu gece doluyor” cümlesinden oluşan manşet ve koalisyon güçlerine bağlı askerin görüntüsünün toplamının yaklaşık yedide biri kadardır. Bu biçimde sunulan bu cümleyle *Hürriyet*’in, ABD başkanının söylemini manşete taşıyarak öncelediğini, metnin kendi sesinden verdiğini, manşetin yanında elinde silahla tehditkar bir şekilde duran askerle ABD başkanının söyleminin güçlendirildiğini söyleyebiliriz. “Saddam ve iki oğlu: Gitmiyoruz” başlığında “gitmiyoruz” diyenin kim olduğu verilirken, manşette ‘Saddam’a sürenin bu gece dolduğunu söyleyenin ya da süreyi verenin kim olduğu belirtilmemiştir. Bu manşet, “ABD başkanı Bush: Saddam’a süre bu gece doluyor.” şeklinde ya da “ABD Başkanı’nın Irak Başkanı Hüseyin’e verdiği süre bu gece doluyor” şeklinde de verilebilirdi. Manşette “Saddam Hüseyin ve İki oğlu: Gitmiyoruz” ya da “Gitmiyoruz” başlığı da yer alabilirdi. Tüm bu olasılıklar ve daha fazlası içinden seçilen “Saddam’a süre bu gece doluyor” manşeti bir seçmedir ve ABD başkanının söylemini öncelemekte, metnin kendi sesinden vermektedir.

Ayrıca dönemin Irak devletinin başkanı olan Saddam Hüseyin’e neden adı ve Irak’ta soyadı biçiminde kullanılan ikinci adıyla birlikte ya da sadece soyadıyla hitap edilmediği de ayrı bir analiz konusudur. ABD yöneticileri sunumlarında Saddam Hüseyin’in soyadı yerine adıyla hitap etmeyi tercih etmiştir. Sedat Laçiner *Radikal*’deki bir yazısında ‘Hüseyin’ isminin Müslüman dünyasında çok yaygın olarak kullanıldığını, Hz. Ali’nin oğlunun ismi olan Hüseyin’in tüm Müslüman dünyada sempati uyandıran bir ad olduğunu vurgulayarak, ABD’nin Irak liderinin ismindeki ‘Hüseyin’den hoşlanmamasının nedeninin bu olduğunu belirtmektedir (2003). Arapça ‘Saddam’ sözcüğü

içinde ‘kavgacı’, ‘çatışmacı’ anlamlarını da içermektedir (Şen ve Coşkun, 2004: 61). Yapılan sunumlarda ‘Saddam’ ifadesinin kullanılmasının nedenlerinden birinin de bu olduğu söylenebilir. Ayrıca sunumlarda genelde kendisinden söz edilen kişinin soyadıyla hitap etmenin bir saygı belirtisi, adıyla hitap etmeninse küçümseme, hafife alma alt anlamına sahip olduğu düşünülürse ‘Saddam’ sözcüğü kullanılarak Irak devlet başkanının hafife alınan bir söylemle sunulduğunu da söyleyebiliriz.

Görüldüğü gibi “Saddam’a süre bu gece doluyor” başlığının analizi için bir çok değişkenin irdelenmesi gerekmektedir. Yazılı sunumlarda sadece cümlelerin öğelerine bakmak ya da cümleyi taraflara göre sadece olumlu, olumsuz ya da nötr olarak değerlendirmek analiz ve değerlendirme için yeterli ve zengin olanaklar sunmaz. Bu nedenle yapılan kategorileştirmelerde ve analizlerde sunum bağlamıyla ve gazetede nasıl konumlandırıldığıyla birlikte ele alınmıştır.

Görsel malzemelerin kategorileştirilmesinde ve/veya değerlendirilmesinde de bu anlatılar yine ilgili olduğu bağlamla birlikte incelenmiştir. Analizlerde bu görsel anlatılarla ilgili gazetece yapılan açıklama ve değerlendirmeler de dikkate alınmıştır. Yazılı basında fotoğrafik mesaj, merkezde fotoğraf etrafında metin, başlık, manşet ve hatta gazetenin adının bile dahil olduğu kompleks bir mesajdır (Atabek, 2000: 203). Profesyonellerce görsel anlatılar, özellikle de fotoğraflar, ‘haberin değeri’ni güçlendiren, ‘gerçek’liğini kanıtlayan bir unsur olarak ele alınır. Haber metnine sağladığı görsel katkı aracılığıyla anlamın oluşmasında önemli bir rol oynayan (Doğanay ve Keskin, 2000: 13) görsel anlatılar hem kendisi bir içerik sunar hem de haber içeriğiyle birbirlerini pekiştirirler. Haberde kameralarla elde edilen görsel sunumlar, izleyicilerde gerçeklikle karşı karşıyaymış izlenimi yaratır. Objektifin yöneldiği alan dışında kalan alanı göremeyen izleyici için fotoğrafçının gözü kendi gözü olur. Bu göz bakışını karşısındakine diker; bakışını konumladığı yeri evrensel olarak kurarken belli bir algı stratejisi dayatır (Tarhan, 2003: 233). Kameranın izleyici için durduğu nokta otoriteyi oluşturur (Fowler’dan akt. İnal, 1996: 104).

'Tarafsız' olma iddiasındaki gözün bakışı kontrol eden, bakarken egemenlik kuran, disiplin altına alan bir bakıştır (Tarhan, 2003: 234). Kameranın ne tarafa yerleştirildiği oyunun eksenini belirler. Yazılı/sözlü anlatıcı ise oyunun kurallarını koyar, görüntülerin nasıl okunması gerektiğini dikte eder. İzleyicinin gerçeklikle girdiği bu oyunda görsel anlatı söze/yazıya, söz/yazı da görsel anlatıya dayandırılarak haberin gerçeği yansıttığı iddiası pekiştirilir. Haber fotoğrafları, gazetenin inanırlığını desteklemekle kalmaz, aynı zamanda onun 'nesnel'liğini de garanti eder ve sorumluluğunu üstlenirler (Hall, 1998: 241). Haber sunumunda fotoğraf seçiminin gerçekte bütün bir olaylar dizisinin tümünün temsilini ortaya koyan ideolojik bir süreç olduğu da göz ardı edilmemelidir (Doğanay ve Keskin, 2000: 13).

Hürriyet'te yer alan ve altında haber ya da başlık olmayan, *Hürriyet* Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök'ün yazısını bağladığı ve onun "Geç kalmış beyaz bayrak" olarak yorumladığı fotoğraf (23.03.03, sf. 1) anlatıcının görüntüyü nasıl okumamız gerektiğini dikte etmesine iyi bir örnek teşkil edebilir. Fotoğrafta bir siper içinde, ellerinde beyaz bayrak olan, öldürülmüş iki ıraklı asker ve onlara bakan iki koalisyon askeri bulunmaktadır. Fotoğraftan anlaşılan, aslında *Hürriyet* dışında, ulusal basının büyük çoğunluğunun bildirdiği gibi, fotoğraftaki askerlerin beyaz bayrak gösterdikleri halde öldürüldükleridir. Oysa Ertuğrul Özkök, yazısını iliştiirdiği bu fotoğraf için kullandığı başlıkla, askerlerin beyaz bayrak çıkarmadan önce öldürüldükleri iddiasını dolaşıma sokmaktadır. Böylece fotoğrafın nasıl okunması gerektiğine ilişkin kendi konumundan bir seçim yapmakta ve bu seçimle Amerikan ordusunu olumsuz bir kodla vermemeye çalışmaktadır.

Kitle iletişim örgütlerinin doğası gereği yanlı ve ideolojik olduğu yönündeki kuramsal tartışmalara ek olarak, bu örgütlerin ürettikleri ürünlerin içeriğindeki ideolojiyi ancak bu içeriğin niteliğinin incelenmesi ile bulabiliriz. Haber incelemeleri ile ilgili kitle iletişim örgütlerinin toplumsal olaylara, yapılara, kurumlara nasıl baktıklarını ve nasıl bakılmasını istediklerini açığa çıkarabiliriz. ABD'de ortaya çıkan davranışçılık ve görgücü gelenek haber

incelemelerinde nicel yöntembilimi benimserken, Avrupa'da gelişen eleştirel yaklaşımlar nitel yöntembilimi benimsemiştir. Nicel yöntembilimi benimseyen görgücü gelenek haber araştırmalarında içerik çözümlemesi tekniğini kullanmıştır. Haber incelemelerinde eleştirel yaklaşımları benimseyen araştırmacılar da içerik çözümlemesini kullanmış ancak süreç içerisinde eleştirel haber çözümlemelerinde nicel yöntembilimden nitel yöntembilime doğru bir kayış olmuştur.

Niteliksel yöntem kendi içinde niteliksel etnografya, sosyometri, unobtrusive ölçüler, histografi, sözlü gelenek, retoriksel eleştiri ve kültürel incelemelere kadar çeşitlenen zengin farklılıklara sahiptir. Niteliksel incelemede metodolojik reçeteler azdır, çünkü standartlaşma yerine araştırmacının gücüne dayanır. Nitel tasarım nedensellik bağları kurar, sonuçlar çıkartır ve ilerisi içinde tahminlerde bulunur. Niteliksel inceleme yorumlayıcı karaktere sahiptir. Niteliksel inceleme niceliksel ölçmelerin yeterince betimleyemediği veya yorumlayamadığı durumları ortaya çıkarmak için uygundur. Niteliksel verilerin hepsi de nicel olarak ölçülebilir ve kodlanabilir. Her nicel veri aynı zamanda niteliksel bir karaktere sahiptir. Niteliksel analizin karakteri tümdengelim ve niceliksel analiz teorik olarak tümevarıma dayanır. Mantıksal pozitivizm varsayılan genelleştirmeleri test etmek için deneysel yöntemleri ve niceliksel araştırmayı kullanır. Ampirik okul uzun zaman niteliksel yaklaşımları bilimsellikten uzak olarak niteledi. Deney olmadığı için bir bilimi bilim dışı yapmak doğru değildir. Nicelsellik belli koşullarda avantaja sahiptir, fakat bilimsel yöntemin ne yeterli ne de zorunlu koşuludur. (Erdoğan, 2003: 125-129)

Nicel verileri de kullanan ancak nitel yöntembilime dayandırılan bu inceleme unobtrusive veri toplama yöntemiyle, eleştirel metin analizi ve görsel analiz teknikleri kullanılarak yapılmıştır. Dışardan/girmeden yapılan veri toplama (unobtrusive) yönteminde veriler deneğin farkında olmadan toplanır (Erdoğan, 2003: 195). Haber incelemelerinin bir çoğu bu yöntemle yapılmaktadır. Bu yöntem haber içeriklerinde nasıl bir anlam inşa edildiğini

anlamak için seçilebilecek en kullanışlı yöntemdir. Metin analizi ile herhangi bir metnin kültürel, siyasal, ideolojik anlamı irdelenir. Geleneksel ana akım içerik analizinden farklı olarak, metin analizi anlamlar ve anlamların ilişkisel doğası üzerinde durur (Erdoğan, 2003: 199).

Yapısalcılık, dilbilim, göstergebilim, psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi, antropoloji alanlarında çalışan kimi kuramcıların 1970’lerde hız kazanan eleştirel haber çözümlemelerine önemli katkıları olmuştur. Saussure, Levi Strauss, Barthes, Sumner, Bakhtin, Volosinov, Lacan, Althusser, Gramsci, Foucault, Bourdieu, Laclau, Moufee, Eagleton, Kristeva gibi önemleri yadsınamayacak kuramcılar; dil, ideoloji ve güç/iktidar sorununun ele alınışında dönemlerine damgasını vuran ve kendilerinden sonra gelen kuramcılar önemli ölçüde etkileyen kavramları tartışmaya açmışlardır (İnal, 1996: 40). Gerek Hall (1984; 1994) ve Fiske’nin (1987) medyayı kültürel boyutu katarak ele alışlarında gerekse Murdock, Golding (1991) ve Curran (1994) gibi ekonomi politik yaklaşımı paylaştan araştırmacıların 1990’larda medya metin analizlerinin önemine yönelik vurgularında (İnal, 1996: 45) bu kuramcılar izlerini görmek mümkündür.

Farklı kuramsal dayanaklarla yapılan çalışmalarda, yapısalcı dilbilim ve göstergebilim alanında çalışma yapan kuramcıların tezleri kullanılmışsa da bu kuramcılar toplumsal gerçekliği açıklamada yetersizliklerine de çokça vurgu yapılmıştır. Dili sentaktik (cümlesel) ve semantik (anlambilimsel) yapısı içinde ele alan dilbilimciler önceleri siyaset bilimi ve sosyoloji kuramından hareket eden haber analizi çalışmalarının uzağında kalmıştır. 1980 sonrasında haber incelemeleri üzerine çalışan pek çok araştırmacı çeşitli çalışmalar yaparak dil ve toplumsal süreçleri bir arada ele almamızı sağlayacak kavramları akademik tartışmaya taşımışlardır. Haber incelemelerine dönük eleştirel kuramsal yaklaşımlar, siyaset bilimi, ekonomi, sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji gibi alanların kavramlarını da kullanarak gelişmiştir.

İnsanın materyal ve materyal olmayan ilişkilerini düzenleyen, değiştiren, feodalizmden kapitalizme dönüştüren, en modern kölelik tarzını belirleyen dilsel yapı değil, bu dilsel yapının içinde olduğu üretim tarzı ve ilişkileridir (Erdoğan, 2005: 132). Toplumsal gerçekliği dilsel yansımadan geçerek bulmaya çalışan analizlerde, sosyal ve tarihsel koşulların yokluğu onun en büyük zaafını oluşturur. Yapılan analizde yapısalcı dilbilim ve göstergebilimin haber incelemelerine sağladıkları katkılarından faydalanılmakla birlikte sosyal/tarihsel bağlam ve üretim ilişkilerinin doğasının belirleyiciliği başat rol oynamıştır.

Anlamaların hepsi toplumsal süreçler içinde inşa olunur ve medya, bağımsız bir gözlemci olmak yerine, bu inşa sürecine aktif bir şekilde katılır (Hackett, 1997: 41). Ele alınan yazılı ve görsel anlatıların analizi ile bu anlatılarla nasıl bir anlam inşa edilmeye çalışıldığı üzerinde durulmuştur. Bu analizlerde, medyanın içinde yer aldığı toplumsal formasyona bağlı olarak, medya içeriklerinin ideolojik bir çerçevede üzerinden kurulduğu yönündeki kuramsal yaklaşımlardan hareket edilmiştir. Tüm sunumlar değerlendirilirken gösterilen ya da söylenenlerin yanı sıra gösterilmeyen ve söylenmeyenler de yeri geldikçe sorgulanmıştır. Kuramsal çerçevede anlatıldığı gibi sunulanlar ve sunulmayanlar birer seçme ve ayırmadır.

Eleştirel çözümlemenin birincisi epistemolojik (bilgikuramsal) ve ikincisi tarihsellik olan merkezi iki özelliği bizi anlamlı bir sınır çizmenin biraz yakınına getirir (Golding ve Murdock, 2000: 64). Haber analizlerinde ortaya çıkan iki temel eğilimden içerik çözümlemeleri, görünen anlam üzerinde yoğunlaşırken, eleştirel haber çözümlemesi, haberi ideolojik bir söylem olarak ele almıştır. İçerik çözümlerinin temelinde pozitivist eğilim, eleştirel haber çözümlemelerinin temelinde ise toplumsal/tarihsel/ekonomik/politik bağlam ve eleştirel dilbilim yatmaktadır. Eleştirel kuramcılar, anlamların taşıyıcısı şeffaf dil anlayışına karşı çıkarak, dili bir tutum/değer/inanç/ideoloji taşıyıcısı olarak ele almışlardır.

Profesyonel gazetecilik normlarının nesnellik, tarafsızlık ve dengelilik ilkelerine dayandığını birinci bölümde belirtmiştik. Dengelilik “nesnel” ve “tarafsız” haberciliğin garantör ilkesidir. Dengelilik kavramı, haberlerde farklı görüşlere eşit oranda yer vermek anlamında kullanılır. Gazetecinin yer vermesi gereken farklı görüşler de, seçilmiş ‘güncel sorunlar’a ilişkin seçilmiş güç/iktidar sahibi kişi ve kuruluşların görüşleridir. Başat haber medyasında temel normlara, değerlere ve iktidar düzlemlerine karşı açık bir meydan okuma nadiren gerçekleşir (Van Dijk, 1999: 368). Haber metinlerinde alternatif açıklamalar, farklı görüş açıları her zaman bütünüyle dışlanmasa da egemen söylemlerin içinde eritilir (İnal, 1996: 100). Medya, muhalefetin kapsamını ve sınırlarını da denetler ve örgütler. Medyanınki de dahil olmak üzere muhalefet, güçlü kurumlar tarafından konulan sınırlarla kısıtlanır ve böylece yeknesaklaşabilir (Van Dijk, 1999: 368). Günümüzde haber medyasında alternatif görüşler ve eylemlerin marjinalleştirildiğine ve dışlanan söylemlerle verildiğine sıkça tanık olmaktayız. Örneğin, *“Sivil İtaatsizlik Eylemleri İle İlgili Egemen Basındaki Haber Sunumları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme”* (Falakacılar, 2003) başlığında yapılan yüksek lisans tezinde örnek olay olarak “Cumartesi Anneleri” alınmış ve yapılan incelemede araştırmacı, haber sunumunda biçim ve içerik bakımından egemen söylemin yinelenildiğini, “Cumartesi Anneleri”nin ifadelerinin metin içinde inandırıcı bir konuma yerleşemediğini bulgulamıştır.

Gazetecilik büyük ölçüde başka söylemlerden oluşan, başka söylemleri temsil eden ve dönüşüme sokan bir söylemdir ve böyle olagelmıştır (Kunelius, 1994: 251). Haber, seçilmiş öteki kişilerin görüşlerinin sunumuna dayanır. Bu kişiler iktidar sahibi kurumların görüşlerini yansıtır. Bunlar, bakanlar, partilerin önde gelen politikacıları, polis ve yargı organlarının üst düzey kişileri, akredite baskı gruplarının sözcüleridir (İnal, 1996: 99). 1970 sonrasında yapılan çok sayıda eleştirel metin analizi, haber metinlerinin egemen söylemler etrafında nasıl kapandığının somut örnekleri ile doludur (inal, 1996: 99-100).

Haberin, kaynakların görüşlerini aktarması gerektiğine yapılan vurgu ile birlikte gazeteci, haber kaynaklarının söylemlerinin yeniden üreticisi olmaktadır. Profesyonel gazetecilik normları basını, kaynak kişi ve kuruluşların (siyasal partilerin, güçlü baskı gruplarının, sendikaların, uzmanların) söylemine bağımlı hale getirmiştir. Gündelik gazetecilik pratiklerinde uzmanlaşan muhabirler (adliye, polis, parlamento, ekonomi, eğitim muhabirleri gibi) amaçlı girişimlerde bulunan kişi ve kuruluşlar tarafından dağıtılan enformasyon üzerinde çalışıp, yine bunları habere dönüştürmekte ve dolaşıma sokmaktadır. Medya, basitçe seçkinlerin bir sözcüsü olmak yerine, simgesel boyutunu yönettikleri toplumsal iktidar yapısının kalıtsal bir parçası olduğunu açığa vurur (Van Dijk, 1999: 367).

Metinde anlamın nasıl kurulduğunu anlamak; toplumsal bağlam ve profesyonel pratikler kadar dilin mikro birimlerinin analizini de zorunlu kılar. Sözcük seçimleri, cümle yapıları, vurgulama, (tv ve radyo haberleri için) tonlama anlam oluşturma sürecinde önemlidir. Haberde kapanma ve sıkı bir metin yapılanması sözcük seçimleri ve cümle yapısıyla yakından ilişkilidir (İnal, 1996: 102). “Amerika belirtti” ifadesi, “İrak iddia etti “ cümlesinden farklı bir vurguyu taşır. “Belirtti” ifadesi “doğru ve güvenilir olma olasılığı yüksek” alt anlamını, “iddia etti” ifadesi “doğru ve güvenilir olma olasılığı az” alt anlamını ima eder. “Belirtti” sözcüğüyle biten cümlelerde bu cümlelerin öznesinin ifadelerine güvenilirlik atfedildiğini söyleyebiliriz. Yine metnin oluşturulmasında seçilen sözcüklerin anlamın inşasında büyük öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Haber alıntılanmış konuşmalardan oluşmaktadır ve haber, içinde egemen söylemlerin yeniden kurulduğu ve temsil edildiği bir metindir. Televizyon haberlerinde gerçeklik görüntüyle ‘gerçek yaşamın içinden alınmış’ anlatılara dayandırılırken; yazılı basında nesnellik, tırnak işaretleri kullanılarak doğrudan alıntılara ya da tırnakların atıldığı dolaylı alıntılara dayandırılır. Örtük alıntılar ise alıntılanan önerme veya sözcüğün metnin kendi sesine dönüştüğü biçimlerde verilir (İnal, 1996: 101). Metnin kendi sesi doğrunun

garantörü durumunda iken, izleyiciye, dinleyiciye, okuyucuya belli bir bakış açısını dikte eder (İnal, 1996: 103). Örneğin “Hedef Saddam” cümlesinin başlık yapılması kadar, tırnak içinde veya tırnakların atıldığı biçimde verilmesi de önemlidir.

Toplumda var olan güç/iktidar ilişkileri, söylemler aracılığı ile pekiştirilmektedir. Haberin söylemi içinde egemen söylemler doğallaşır ve egemen ideoloji yeniden kurulur. Burada kullanılan söylem analizi, egemen söylemin yinelenme süreçlerine ve bunun nasıl yapıldığına ilişkin bir analiz yöntemidir. Söylem, “dilbilimde cümlelerin örgütlü kullanımı” (Mutlu, 1998) olarak tanımlanmaktadır. Söylem amaçlı bir girişimdir ve haber metnlerinin söylemi ideolojiktir. Haberi ideolojik bir söylem olarak anlamak, 1970’lerin başından bu yana yaşanan akademik birikimlerin bir sonucudur. Haber metinleri üzerine yapılan incelemeler, eleştirel dil bilim ve eleştirel haber çözümlemeleri ile gelişmiş ve haberin bir söylem olduğuna vurgu yapılmıştır. Haber söylemi ise kuramsal çerçeve bölümünde ele alındığı gibi kitle iletişim örgütlerinin doğası gereği, kendi söylemi içinde egemen söylemi yeniden kurar.

Ele alınan malzemelerin incelenmesinde göz önüne alınan hususlar özetlenirse;

- 1- Kapitalist piyasa ekonomisinin biçimlendirdiği toplumsal yapılarda yer alan ve ekonomik bir faaliyeti yürütmek üzere kurulmuş olan kitle iletişimi örgütleri, başka bir çok alanda da ticari faaliyet gösteren holdingler içinde yerini almıştır. Ticari bir faaliyet olarak sürdürülen kitle iletişimi, kapitalist piyasa sistemine ve onun kurallarına, uluslararası medya tekellerine ve siyasal iktidara bağımlıdır. Dolayısıyla, kitle iletişim örgütlerinin ürettiği ürünlerin niteliği üzerinde, içinde yer alınan kapitalist piyasa ekonomisi ve onun biçimlendirdiği toplumsal yapının kuralları; bu toplumsal yapı içindeki

önemleri gereği ekonomik ve siyasal iktidar yapıları ve örgüt sahipliği belirleyicidir.

- 2- Yukarıdaki doğaya uygun olarak ortaya çıkan gazeteciliğin profesyonel pratikleri içinde uzmanlaşma eksenli çalışma biçimiyle birlikte, seçilmiş ‘güncel sorunlar’a ilişkin, seçilmiş güç/iktidar sahibi kişi ve kuruluşların görüşlerine ve açıklamalarına yer verilerek bu pratikler sorgulanmaksızın uygulanmaktadır. İçinde yer aldığı örgütlenmenin gereklerine uygun olarak neyi seçip neyi atacağını öğrenen gazeteciler, ‘meşru’ muhalefetin ve ‘marjinal’ muhalefetin de sınırlarını çizerek, alternatif açıklamalara yer verseler bile onları dışlarlar. Medya metinlerinde yer alabilmek için güçlü bağlantılara ve/veya güçlü araçlara ihtiyaç vardır. Günümüzde herhangi bir toplumsal muhalefet eyleminin haber olabilmesi için ya aşırı şiddetle karşılaşılması ya da eylemcilerin eylemin içeriğini örtüleyecek kadar sansasyonel bir biçim yaratması gerekir. Üretilen anlamlarda toplumun tüm kesimlerine eşit imkanlar sunulmaz. Rutin pratikler güçlü kaynaklar lehine çalışır. Alıntılanmış ‘konuşma’lardan oluşan medya metinlerinde, ‘konuşan’lar siyasal ve ekonomik seçkinlerdir. Hem sahip oldukları kaynakların çokluğu hem de gazeteciliğin profesyonel pratikleri sayesinde bu ‘konuşan’ların görüşleri, itirazları, onayları medya metinlerinde kolaylıkla yer bulur. Gazeteler rutin pratikleri içinde, dev olanaklara sahip, uluslararası dev haber ajanslarının ürettiği ürünleri kullanmayı tercih ettiği gibi, kendi olanaklarıyla yapılacak habere göre daha az maliyetle satın alınan bu haberleri kullanmak durumunda da kalabilir. Bu ajansların ürettikleri içerikler de, yine yapısal nedenlerle uluslararası alandaki ekonomik ve siyasal seçkinlerin söylemini yineleyecektir.

- 3- Bu yapısal özellikler nedeniyle egemen ideolojiyi kaçınılmaz olarak barındıran, yineleyen ve doğallaştıran örgütlerin ürettiği ideolojik içeriğin çözümlenebilmesi için eleştirel haber analizi gereklidir. Haberdeki içerikte yer alan iletilerin incelenmesiyle kitle iletişim örgütlerinin sunulan olaya ilişkin oluşturmak istediği anlam çerçeveleri çözümlenebilir. Bunu yapabilmek için haber anlatılarını bağlamıyla birlikte ele almak kaçınılmazdır. Yazılı ya da görsel anlatıların bağlamıyla birlikte ele alınarak analizinin yapılabilmesi için ilgili olaya ilişkin araştırmacının yeterli donanıma sahip olması zorunludur.
- 4- Analizlerde bağlamıyla birlikte ele alınan anlatıların mikro birimlerinin analizi, yapılan incelemeyi destekleyecek ve zengin bir analizi olanaklı kılacaktır. Örneğin bir fotoğrafın değerlendirilmesinde, seçilen fotoğrafın kendisi ve fotoğraf altı yazısı kadar fotoğrafın çekildiği açı da önemli ve yapılacak analizi destekleyici bir karaktere sahiptir. Yine gazeteciliğin profesyonel pratikleri çerçevesinde oluşan ve yaratılmak istenen etki, oluşturulmak istenen anlam açısından işlevselliği sınanmış olan ‘medya dili’ metinlerdeki kapanmayı, standartlaşmayı, içeriksizleştirmeyi, bağlamdan kopuk haber sunumunu beraberinde getirmektedir. Medya metinlerinde seçilen sözcüklerle, sansasyonel haber başlıklarıyla, gündelik konuşma kalıplarına başvurulmasıyla, basmakalıp ifadelerle, klişelerle, bilinen gerçeklerle oluşturulan egemen dilin çözümlenmesi egemen söylemlerin tespitinde önemli olanaklar sunar.

Görüldüğü gibi haberle inşa edilen anlamın çözümlenmesinde hem kitle iletişim örgütünün ekonomik örgütlenmesinin makro analizini, hem aktarılan

olayın tarihsel/sosyal bağlamının analizini, hem de içerikte yer alan yazılı ve görsel anlatıların mikro analizini yapmak bize, anlamaya çalıştığımız doğa için önemli olanaklar sunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR, ANALİZ VE DEĞERLENDİRME

3.1. SAVAŞIN SUNUMU

Bu bölümde *Hürriyet*'in savaşı nasıl adlandırdığı ve genel olarak nasıl aktardığı ele alınmıştır. *Hürriyet* gazetesi tarafından “2. Körfez Savaşı” olarak adlandırılan savaş haberlerinde, “Güney Cephesi” , “Kuzey Cephesi” , “Bağdat Cephesi” , “Öteki Cephe” , “Sevinç Cephesi” gibi adlandırmalar kullanmıştır. Savaş haberlerinin verildiği sayfalarda, ilgili bölüme iliştirilen, bir kutucuğun içinde kahverengi fon üzerinde, bir savaş uçağı üstünde “2. Körfez Savaşı, Cephesi” yazılarak verilen bu malzeme ilk kez 21 Mart 2003 tarihli gazetede kullanılmış ve sıklıkla kullanılan bir kod olmuştur.

Hürriyet'te kullanılan “2. Körfez Savaşı” tabiri, uluslararası hukuk açısından meşru kabul edilen 1991 “Körfez Savaşı”na gönderme yapmaktadır. Bu ifade, bu savaşın da uluslararası hukuk açısından meşru olduğuna dair bir söylemi kurmaktadır. Oysa 2003 yılında Irak, ABD ve koalisyon güçlerince uluslararası sistemin meşruiyet temeli olan dar ittifaklar sistemine rağmen işgal edilmiştir. Bu işgal uluslararası hukuk kurallarına rağmen yapılmış ve savaşın meşruiyeti uluslararası kuruluşlar tarafından tartışma konusu olmuştur.

İncelenen gazetelerde “2. Körfez Savaşı, Cephesi” şeklinde kullanılan kod; Amerika Cephesi 2, Kuveyt Cephesi 2, Bağdat Cephesi 11, Ekonomi Cephesi 3, Diplomasi Cephesi 5, Barış Cephesi 2, Güney Doğu Cephesi 6, Kuzey Irak Cephesi 7, Ankara Cephesi 5, Saddam Cephesi 1, Güney Cephesi 9, Öteki Cephe 5, Fanatik Cephesi 1, Dış Basın Cephesi 2, Esir Cephesi 1, Analiz Cephesi 1, Lojistik Cephesi 1, İnsanlık Cephesi 1, Medya Cephesi 1, Kuzey Cephesi 2, ABD Cephesi 1, Arka Cephe 1, Strateji Cephesi 1, Tanık Cephesi 1, Sıcak Cephe 1, Basın Cephesi 1, Yakın Cephe

1, Sevinç Cephesi 1, Hüzün Cephesi 1, Uzay Cephesi 1, Canlı Kalkan Cephesi 1, Espiri Cephesi 1 kez olmak üzere 80 kez kullanılmıştır.

Bu kodun kullanımı sistematik bir kullanım değildir. Sık sık kullanılmasına rağmen savaş haberlerinin verildiği tüm sayfalarda kullanılmamış, metni oluşturanların tercihinine göre kullanılmıştır. Adlandırılan cephelerde ABD ve İngiliz ordularının konumlarına gönderme yapılmaktadır. Kuzeydeki ABD ve/veya İngiliz birlikleri için “Kuzey Cephesi”, kurtarılan ABD’li askerle ilgili “Sevinç Cephesi”, savaşta ölen bir ABD askeri için “Hüzün Cephesi”, Irak halkı için “Öteki Cephe” gibi.

”Öteki Cephe” olarak kodlanan haberlerde Irak ordusu, askerleri ya da direnişçiler yoktur. Mağdur olan, kaçan, korkan, yardıma muhtaç, üzerleri aranıp, tel örgülerle etrafı çevrelenerek küçük düşürülen, ABD askerleri tarafından yardım gören Irak halkı vardır. Yine “Bağdat Cephesi” olarak adlandırılan sayfada yer alan haberlerde de Irak ordusu, yöneticileri yoktur. “Öteki Cephe” olarak kodlanan haberlerde olduğu gibi mağdur olan, kaçan, korkan, yardıma muhtaç, üzerleri aranıp, tel örgülerle etrafı çevrelenerek küçük düşürülen, ABD askerleri tarafından yardım gören Irak halkı ve/veya ABD ordusunun Bağdat’ta yapıp-ettikleri ile bunların sonuçları yer almaktadır.

“Jessica Baskını” manşetiyle verilen, (03.04.03, s. 16) Iraklılar tarafından esir alınan Amerikalı kadın asker ‘Jesicca’nın kurtarılışına yer veren haberde ‘Jessica’nın yaşadıkları ve ailesinin hisleri de yer bulmuştur. Ailesinin fotoğrafına da yer verilen haberde namlularını karşıya doğrultmuş iki Amerikalı asker bulunmakta ve haber “Sevinç Cephesi” olarak adlandırılmaktadır. Aynı sayfada “Hüzün Cephesi” olarak adlandırılan bir haberde ölen bir Amerikan askerin son mektubuna yer verilirken, babasının fotoğrafı da yer almış ve yaşadığı “evlat acısı” na değinilmiştir. Sivillerin ölümüne neden olan bombardımanlarda bu tür kodlar kullanılmamış, kullanılmışsa da ABD’nin faaliyetlerini olumsuzlayan biçimde kullanılmamıştır. Örneğin “Pazara füze: 15 ölü” başlığıyla verilen haber için

bu kodlama kullanılmamıştır. Cephe özelliği olmayan olguları (Analiz Cephesi, Ekonomi Cephesi, Sevinç Cephesi vs. gibi) cephe olarak tanımlayan gazete, örneğin bu haber için “Vahşet Cephesi” veya benzeri bir adlandırmayı kullanmaktan imtina etmiştir. “Amerikan yardımı” başlıklı haber ise (27.03.03, s. 16) “İnsanlık Cephesi” olarak adlandırılmıştır. Haberin fotoğrafında yaralı Iraklılara yardım eden Amerikalı iki asker bulunmaktadır. Bu askerlerden birinin kucağında bir bebek, diğerinin sırtında Iraklı bir yetişkin bulunmaktadır. “Savaş varsa insanlık ölmedi ya.....” sözleriyle başlayan haber, “..... Biri Los Angeles’li deniz piyadesi onbaşı, Marcco Ware, diğeri Iraklı asker..... silahlar sustuğunda çocuğun yardımına koşan ABD askeri Joseph Dewitt oluyor.” İfadelerine yer vermektedir. ABD ordusunun attığı bombalarla yaralanan insanlar yine ABD askerleri tarafından kurtarılıyorken gösterilip, buna “İnsanlık Cephesi” adı verilerek, saldırılar olumlanmıştır. Cephe olma özelliği taşımayan olguları (sevinç, hüzn vs. gibi) cephe olarak adlandırıp savaşın gerçek cephelerinden birine yer vermeyen *Hürriyet*, bu söylemle cephe kavramını muğlaklaştırmakta, adlandırdığı cephelerde ABD ve koalisyon güçlerini izlemektedir. Bu adlandırmalarda ABD veya koalisyon güçleri ile ilgili olumsuz kodlara rastlanmamıştır. Atılan bu başlıklar, sanki seyirlik bir dizinin her bir bölümüne verilen özel bir isim gibidir ve bu spot içindeki başlıklarla savaş olağanlaştırılmakta, sıradanlaştırılmakta, doğallaştırılmaktadır.

Bunun dışında gazetede savaş haberlerinin sinemalaştırılmış bir dili vardır. Haber başlıklarında “Silici”, “Rambo” gibi filmleri anımsatan, “Bombalı Şafak” (20.03.03, yıldırım baskı iç kapak), “Good-bye Mardin” (24.03.03, s. 1), “Tam Gaz Bağdat” (23.03.03, s. 1), “Bul ve yok et” (01.04.03, s.18), “Hummer Karadan Füzeleri Havadan” (04.01.03, s.1) gibi nitelemeler bulunmaktadır. Haberlerin okuyucuyu savaşın içeriğinden uzaklaştıran ve olup bitenler seyirlikmiş izlenimi yaratan bir üslubu vardır.

3.2. TARAFLARIN ORDULARININ SUNUMU

Hürriyet'te, tarafların askerlerinin, askeri teçhizat, plan, strateji ve faaliyetlerinin sunulduğu görsel anlatılar niceliksel içerik analizi tekniği ile toplanmış ve toplam 293 adet fotoğraf, grafik, imaj ya da harita tespit edilmiştir. ABD ve müttefikleri ile ilgili 266 adet görsel malzemeye yer verilirken (Tablo 1) Irak tarafı ile ilgili 41 adet görsel malzemeye yer verildiği (Tablo2) bulgulanmıştır.

Tablo 2: ABD ve müttefikleri ile ilgili verilerin dağılımı

Kategori	Frekans	%
Karşısında kimin olduğunun gösterilmediği; silah, füze, tank ya da top namlusunu karşıya uzatmış asker ya da askerlerin gösterildiği fotoğraflar	18	6,8
Teçhizatlarını donanmış, elinde silahı hazır bekleyen asker ya da askerlerin gösterildiği fotoğraflar	5	1,9
Hareket halindeki asker ya da askerlerin gösterildiği fotoğraflar	99	37,2
Bombardıman uçakları ve kullanımlarına ilişkin fotoğraflar	48	18,0
Hareket halindeki tank ve diğer askeri araçların gösterildiği fotoğraflar	17	6,4
Savaş uçaklarının ve taşıdıkları silahların, çeşitli askeri teçhizatın özelliklerini gösteren imaj ve grafikler ile askeri plan ve stratejileri, stok durumlarını, ele geçirilen-geçirilemeyen yerleri gösteren grafik ve haritalar	18	6,7
Askerlerle ilgili özel ya da magazinел fotoğraflar	53	19,9
ABD ordusu ve koalisyon güçlerinin aldığı yenilgilerin gösterildiği fotoğraflar	6	2,3
Diğer	2	0,8
Toplam	266	100

Bu görsel malzemeler içinde 14 adet fotoğrafta her iki taraf da gösterilmektedir. Her iki tarafın da yer aldığı fotoğraflarda genellikle, öldürülmüş Irak askerleri yanında hareket halinde bulunan koalisyon güçlerine bağlı askerler, yaralı Irak askerlerine yardım eden koalisyon

güçlerine bağlı askerler, Irak askerlerini esir alan koalisyon güçlerine bağlı askerler bulunmaktadır.

Tablo 3: Irak tarafı ile ilgili verilerin dağılımı

Kategori	Frekans	%
Karşısında kimin olduğunun gösterilmediği; silah, füze, tank ya da top namlusunu karşıya uzatmış asker ya da askerlerin gösterildiği fotoğraflar	1	2,4
Hareket halindeki asker ya da askerlerin gösterildiği fotoğraflar	3	7,3
Bombardıman uçakları ve kullanımlarına ilişkin fotoğraflar	2	4,9
Hareket halindeki tank ve diğer askeri araçların gösterildiği fotoğraflar	1	2,4
Savaş uçaklarının ve taşıdıkları silahların, çeşitli askeri teçhizatın özelliklerini gösteren imaj ve grafikler ile askeri plan ve stratejileri, stok durumlarını, ele geçirilen-geçirilemeyen yerleri gösteren grafik ve haritalar	1	2,4
Askerlerle ilgili özel ya da magazin el fotoğraflar	1	2,4
Irak ordusu, askerleri ve direnişçilerinin ümitsiz, güçsüz, yetersiz ya da yenik gösterildiği fotoğraflar	29	70,8
Diğer	3	7,3
Toplam	41	100

Hürriyet'te ABD ve müttefiklerinin askerleri ile ilgili, karşısında kimin olduğunun gösterilmediği, silah, füze, tank ya da top namlusunu karşıya uzatmış asker ya da askerlerin gösterildiği 18; teçhizatlarını donanmış, elinde silahı hazır bekleyen asker ya da askerlerin gösterildiği 5; Hareket halindeki (elinde silahıyla ileriye doğru koşan, sürünerek bir yerlere gitmeye çalışan, nöbet tutan, komuta merkezinde çalışan, esir alan, esirleri bir yerden bir yere götüren, tatbikat yapan, Iraklı sivil ya da askerlerin üzerini arayan, kimlik kontrolü yapan, Iraklı asker ya da sivillere yardım eden, Iraklı sivillerle selamlaşan) asker ya da askerlerin gösterildiği 99 olmak üzere toplam 122 adet fotoğrafa yer verilmiştir (Tablo 1). Irak askerlerinin ise bu şekilde sunulduğu 4 fotoğraf bulunmaktadır. Karşısında kimin olduğunun gösterilmediği, silah, füze, tank ya da top namlusunun karşıya uzatıldığı 1 fotoğrafa rastlanmıştır (Tablo 1). Bu fotoğrafta karşıya uzanan tek bir silahın

sadece namlusu gösteriliyor, silahı kimin tuttuğu gösterilmemiş. Hareket halindeki asker ya da askerlerin gösterildiği 3 fotoğraftan (Tablo 1) ikisi, düşürülen bir İngiliz savaş uçağından Dicle'ye inen 2 İngiliz askerinin Iraklı askerler ve siviller tarafından aranması ile ilgili. Diğer fotoğrafta ise bir çiftçi tarafından düşürülen Apache helikopterin yanında bulunan 2 Irak askeri ve siviller bulunuyor.

Irak ordusunun donanımına ilişkin; 2 tanesi bombardıman uçakları ve kullanımlarına, 2 tanesi de askeri teçhizat, plan, strateji ve faaliyetlere ilişkin olmak üzere toplam 4 adet görsel malzemeye yer verilirken (Tablo 2); ABD ve koalisyon güçlerinin ordularının donanımına ilişkin 83 adet görsel malzeme bulunmaktadır. Bunlardan 48 tanesi bombardıman uçakları ve kullanımlarına, 17 tanesi hareket halindeki tank ve diğer askeri araçlara, 18 tanesi askeri teçhizat, plan, strateji ve faaliyetlere ilişkin görsel malzemelere (savaş uçakları ve taşıdıkları silahlar ile çeşitli askeri teçhizatın özelliklerini gösteren imaj ve grafikler ile askeri plan ve stratejileri, stok durumlarını, ele geçirilen-geçirilemeyen yerleri gösteren grafik ve haritalar) ilişkindir (Tablo 1). ABD tarafına ait bombardıman uçakları ve kullanımlarına ilişkin toplam 48 fotoğrafın 18 tanesinde bomba atan savaş uçağı (uçakları) ve savaş gemisi (gemileri) ile onlara ait parçaların gösterildiği tespit edilmiştir. Kalan 30 fotoğrafta ise bombanın düştüğü yer ya da bombadan etkilenen insanlar gösterilmiştir. Bombaların düştüğü yer olarak askeri bölgeler ve hükümete ait binaları gösteren 13, sivil halkın yaşadığı yerleri gösteren 4, bombanın nereye düştüğünün belirtilmediği 1, bombanın düştüğü yerin değil bombadan etkilenen insanların ön plana çıkarıldığı 12 fotoğraf yer alıyor. Bu fotoğraflarda bombardımandan sonra olay yerinden geçen insanlara, bombardımandan etkilenmiş bir ya da birkaç insana, birbirine sarılmış ağlayan insanlara, yaralı, hastanede tedavi gören bir ya da birkaç insana yer verilmiş. Bombanın düştüğü yerin gösterildiği fotoğraflar genelde bombanın düştüğü yeri uzak açıdan gösteren, atılan bir bombanın yaratabileceği tahribatı göstermeyen fotoğraflardır. Bombanın düştüğü yeri yakın çekim ile gösteren ve bir bombanın yaratabileceği gerçek tahribatı gösteren 1 adet

fotoğrafa yer verilmiştir. Bu ilk ve tek ciddi sıcak savaş görüntüsü ise “psikolojik savaş” başlığı altında sunulmuştur (08.04.03 s. 17). Irak tarafına ait bombardıman uçakları ve kullanımlarına ilişkin ise 2 fotoğraf bulunmaktadır (Tablo 2). (Irak’ın Kuveyt’teki Şark Çarşısı’nı vurması ile ilgili oldukça küçük bir fotoğraf ve Irak’ın Erbil yakınındaki Harrir Havaalanı’na yaptığı füze saldırı ile ilgili fotoğraf.) Fotoğrafların her ikisi de uzak açıdan çekilmiş ve atılan bombanın yaratabileceği tahribatı göstermeyen bir içeriğe sahip.

Hürriyet’te yer alan görsel anlatılarda sıcak çatışma görüntüsü ya da bir karşılıklılık durumu yokken cephede namlularını karşıya uzatmış koalisyon güçleri vardır ve bu güçlerin karşı cephesinde, kimin olduğu gösterilmemiştir. Amerikan ordusunun ilerleyişine uzun süre izin vermeyen Umm-Kasr direnişi, manşet olamasa da, 24 Mart 2003 tarihli gazetenin birinci sayfasında yer alabilmiş, ancak fotoğrafta yine direnişçiler değil, koalisyon güçleri gösterilmiştir. Amerika ve koalisyon güçlerinin askeri faaliyetleri, teçhizatları, plan ve stratejilerine *Hürriyet*’te ayrıntılı olarak yer verilirken, Irak ordusu ve direnişçilerinin askeri faaliyetleri, teçhizatları, plan ve stratejileri neredeyse hiç yer bulamamıştır. Tüm bu veriler göstermektedir ki, *Hürriyet* bu savaşta Irak ordusunu, askerlerini ve direnişçileri yok saymıştır. Bir taraf olarak göstermemiştir. Savaşlarda cepheler olur ve cephe kavramı alınla ilgili bir kavram olup içinde karşılıklılığı barındırır. Oysa bu savaşta “Irak cephesi” olmayan bir cephe olarak sunulmuştur.

Bombardıman uçakları ve kullanımlarına ilişkin görsel anlatılarda; savaşın insandan, bedenden uzak olduğu izlenimi yaratılmaya çalışılmıştır. Amerika, hedefi Saddam olarak göstermiş ve Saddam ile yakınları dışında kimsenin burnunun kanamayacağı izlenimi yaratmaya çalışmıştır.⁴ *Hürriyet* de bu izlenimi pekiştirecek haberler yaparak Amerikan propagandası ile paralel bir

⁴ Bush ilk bombanın atılmasından 45 dakika sonra televizyondan halka hitap ettiği konuşmasında sivillere zarar verilmeyeceğini, operasyonda askeri önemi bulunan seçilmiş hedeflerin bombalanacağını... (20.03.03 tarihli *Hürriyet* sf. 1-2)

söylem sunmuştur.⁵ Böylece bir ülke kişileştirilmiş, Irak Saddam'a indirgenmiştir. Bu söylemle Irak'a değil Saddam'a saldırılıyormuş ve Irak halkı bu saldırıdan hiçbir zarar görmeyecekmiş izlenimi yaratılmaya çalışılmıştır. "Psikolojik savaş" başlığı ile verilen haberin (08.04.03 s. 18) fotoğrafında bir bombanın yaratabileceği gerçek tahribat ilk kez verilmiştir. Ancak habere "Psikolojik savaş" başlığı verilmesi ilginçtir. *Hürriyet*'te, ilk ve tek ciddi sıcak savaş görüntüsü (yaralı insanların gösterilmesi dışında) "Psikolojik savaş" olarak adlandırılarak sıcak savaşa ilişkin anlam tahrif edilmiştir.

İncelenen gazetelerde toplam 53 veride koalisyon güçlerine bağlı askerler; özel hayatları, isimleri, kişisel özellikleri, dramatik tasvirleri, yaptıkları kahramanlıklar ile yer bulurken (Tablo 1), Irak askerleri ile ilgili sadece bir veride Irak'ın Güney Cephesi Komutanı Ali Hasan El Macid'in ismi geçmektedir (Tablo 2).

Hürriyet'te yer alan fotoğraflarda ve bu fotoğrafların ilgili olduğu haberlerde Amerikalı askerler, özel hayatları, isimleri, kişisel özellikleri, dramatik tasvirleri, kahramanlıkları ile yer bularak "özne"leştirilmiştir. İncelenen gazetelerde Irak askerlerine yönelik bu tür haberlere rastlanmamıştır. Bu şekilde ABD ve koalisyon güçleri ile ilgili bizden birileri söylemi kurularak bu askerlerle okuyucular arasında bir yakınlık tayin edilmeye çalışılmıştır.

Irak ordusu, askerleri ve direnişçilerinin ümitsiz, güçsüz, yetersiz, yenik ya da küçük düşürülen bir sunumla verildiği toplam 29 adet fotoğraf bulunmaktadır. Bu fotoğraflarda, ümitsiz bir Irak askeri; öldürülmüş Irak askerleri; ABD ve müttefiklerinin ilerleyişinden geriye kalmış enkaz halindeki askeri teçhizat; elinde silah olan kadın, çocuk ya da diğer siviller; elinde silahla gösterilen yöneticiler; kalabalık topluluklar halinde elleri enselerinde

⁵ "Hedef Saddam" (20.03.03 sf.1) "İlk füzelerin hedefi Saddam ve 4 komutanı" (20.03.03 sf. 2)

esir alınan, ABD askerleri tarafından yardım gören, yere yatırılıp üzerleri aranan, esir alındıktan sonra etrafı tel örgülerle çevrilmiş, vücutlarına numaralar yazılmış esir alınan Iraklı askerler gösteriliyor. Iraklı bir grup general ile iki Rus generalin yer aldığı fotoğrafın (03.04.03 s.14) ilişkili olduğu haberin başlığında “Kızıl Ordu Parmağı” “Saddam’ın savunma planını iki Rus general hazırlamış” başlıklarına yer veriliyor. Bu fotoğraf ve ilgili olduğu haber, Irak yönetiminin dış güçler tarafından kullanıldığı yönünde bir söylem içeriyor. ABD ve koalisyon güçlerinin ordularının gördüğü zararın gösterildiği toplam 6 adet fotoğraf yer alıyor. Bunlar; esir alınan ABD askerlerinin gösterildiği 3 fotoğraf⁶ ve Iraklı bir sivil tarafından av tüfeği ile düşürülen Apache helikoptere ait 3 ayrı fotoğraftır.

Hürriyet’te ABD ve koalisyon güçlerinin orduları ve askerleri tehditkar, güçlü ve yardımsever bir sunumla verilirken Irak ordusu ve askerleri ümitsiz, güçsüz, yetersiz, yenik ya da yardıma muhtaç bir sunumla verilmiştir. İncelenen tüm fotoğraflarda elinde silah olan toplam 5 Irak askeri gösterilmektedir. Koalisyon güçlerine bağlı askerlerin gösterildiği fotoğraflarda yer alan silahlı asker sayısı ise 1000’den fazladır. Iraklı askerlerin yer aldığı fotoğraflardan bir tanesinde, dizlerinin üstüne çökmüş ve elindeki silahına başını yaslamış bir Irak askerinin fotoğrafı bulunmaktadır (19.03.03, s. 16). Bu fotoğraf “Gitmiyoruz” başlıklı haberin yanında yer alıyor ve haberin içeriğinde ABD’nin, Saddam ve ailesine Irak’tan çıkmaları için tanıdığı sürenin dolduğundan söz edilirken “Irak lideri Saddam Hüseyin ve oğulları, ABD Başkanı George W. Bush’un dün sabaha karşı ülkeyi terk etmeleri için verdiği 48 saatlik ultimatomu reddetti” ifadelerine yer veriliyor. Irak ordusu, askerleri ve direnişçilerinin ümitsiz, güçsüz, yetersiz, yenik ya da küçük düşürülen bir sunumla verildiği toplam 29 adet fotoğrafa yer verilirken ABD ve koalisyon güçlerinin ordularının gördüğü zararın gösterildiği toplam 6

⁶ Askerlerle ilgili özel bilgi yer alsa bile esir alınan askerlerle ilgili fotoğraflar bir kereliğine “ABD ordusu ve koalisyon güçlerinin ümitsiz, güçsüz, yetersiz ya da yenik gösterildiği fotoğraflar” başlığında değerlendirilmiştir. Ancak esir alınan askerlerle ilgili tekrar tekrar yayınlanan ve fotoğrafın tanıtım yazısında ya da haberin içeriğinde askerle ilgili özel ya da magazinел öğelerin yer aldığı görüntüler “askerlerle ilgili özel ya da magazinел fotoğraflar” başlığı altında değerlendirilmiştir.

adet fotoğrafa rastlanmıştır. Bu 29 fotoğraf dışında Irak tarafı ile ilgili “hareket halindeki asker ya da askerlerin gösterildiği fotoğraflar” başlığında değerlendirilen 3 fotoğrafta da (elinde silahla gösterilen askerler bu fotoğraflardadır) Irak tarafının güçsüz, yetersiz bir sunumla verildiğini söylemek yanlış olmaz. Bu fotoğraflardan iki tanesi düşürülen bir İngiliz savaş uçağından Dicle’ye inen 2 İngiliz askerinin Iraklı askerler ve siviller tarafından aranması ile ilgiliyken, diğer fotoğrafta ise bir çiftçi tarafından düşürülen Apache helikopterin yanında bulunan 2 Irak askeri ve siviller bulunuyor. Iraklı askerlerin gösterildiği fotoğrafların yok denecek kadar az olması, var olan az sayıdaki fotoğrafta da Irak askerlerinin sivillerin faaliyetleriyle birlikte ya da sivillerin faaliyetlerinin gölgesinde verilmesi Irak ordusunun bu fotoğraflarda da zayıf ve güçsüz bir sunumla verildiğini göstermektedir.

Hürriyet ABD ve koalisyon güçlerini olumsuz bir kodla vermemek için yoğun bir çaba içinde olmuştur. Haberlerde sivillere yöneltilen namlular haklılaştırılmaya çalışılmıştır. “İkisi de çaresiz” başlığı ile verilen fotoğrafta (28.03.03 s.17) sırtı dönük bir şekilde yerde oturan ve haberin içeriğinde Bass partisi üyesi olduğu söylenen bir Iraklı ve bu kişiye namlusunu doğrultmuş bir İngiliz askeri bulunmaktadır. Silahlı ve silahını arkası dönük yerde oturan bir sivil uzatmış olan bir askerle arkasından kendisine silah uzatılmış bir sivilin ikisinin de çaresiz olduğunu söylemek doğrudan sivillere yönelik saldırıları olumlamak anlamına gelir. Yine başka bir haberde “En büyük korku” manşeti altında “Çarşafli kadın ve İngiliz askeri” başlıklı bir fotoğrafın (31.03.03, s.1) altında intihar saldırılarının askerin moralini bozduğundan ve askerlerin yaşadığı güvensizlikten söz ediliyor. Fotoğrafta çarşafli bir kadına namlusunu doğrultmuş bir İngiliz askeri bulunmaktadır. Yine bu sunumda da sivillere yönelik saldırıları haklılaştırmaya dönük bir çaba vardır. Gazetede yer alan köşe yazıları bu çalışmanın kapsamında değildir. Ancak *Hürriyet*’te yer alan ve altında haber ya da başlık olmayan, *Hürriyet* Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök’ün yazısını bağladığı ve onun “Geç kalmış beyaz bayrak” olarak yorumladığı fotoğraf (23.03.03, s. 1) ele alınacaktır. Fotoğrafta bir siper içinde, ellerinde beyaz bayrak olan,

öldürülmüş iki ıraklı asker ve onlara bakan iki koalisyon askeri bulunmaktadır. Fotoğraftan anlaşılan, aslında *Hürriyet* dışında, ulusal basının büyük çoğunluğunun bildirdiği gibi, fotoğraftaki askerlerin beyaz bayrak gösterdikleri halde öldürüldükleridir. Oysa Ertuğrul Özkök, yazısını iliştiirdiği bu fotoğraf için kullandığı başlıkla, askerlerin beyaz bayrak çıkarmadan önce öldürüldükleri iddiasında bulunmuştur. Gazetenin genel yayın yönetmeni tarafından yapılan bu yorum, analize gerek bırakmayacak niteliktedir.

Tüm bu analiz ve değerlendirmelerden çıkan sonuçları özetleyecek olursak;

1- *Hürriyet* bu savaşıta Irak ordusunu, askerlerini ve direnişçileri yok saymıştır. Bir taraf olarak göstermemiştir. Savaşlarda cepheler olur ve cephe kavramı alınla ilgili bir kavram olup içinde karşılıklılığı barındırır. Oysa bu savaşıta “Irak cephesi” olmayan bir cephe olarak sunulmuştur.

2- Bombardıman uçakları ve kullanımlarına ilişkin görsel anlatılarda; savaşın insandan, bedenden uzak olduğu izlenimi yaratılmaya çalışılmıştır. Sıcak savaşıa ilişkin anlam tahrif edilmiştir.

3- Amerika, hedefi ‘Saddam’ olarak göstermiş ve ‘Saddam’ ile yakınları dışında kimsenin burnunun kanamayacağı izlenimi yaratmaya çalışmış, *Hürriyet* bu izlenimi pekiştirecek haberler yaparak Amerikan propagandası ile paralel bir söylem sunmuştur. Böylece bir ülke kişileştirilmiş, Irak ‘Saddam’a indirgenmiştir. Bu söylemle Irak’a değil ‘Saddam’a saldırılıyormuş ve Irak halkı bu saldırıdan hiçbir zarar görmeyecekmiş izlenimi yaratılmaya çalışılmıştır.

4- Amerikalı askerler, özel hayatları, isimleri, kişisel özellikleri, dramatik tasvirleri, kahramanlıkları ile yer bularak “özne”leştirilmiş ve bu şekilde ABD ve koalisyon güçleri ile ilgili içimizden birileri söylemi kurularak bu askerlerle okuyucular arasında bir yakınlık tayin edilmeye çalışılmıştır.

5- Hürriyet'te ABD ve koalisyon güçlerinin orduları ve askerleri tehditkar, güçlü ve yardımsever bir sunumla verilirken Irak ordusu ve askerleri ümitsiz, güçsüz, yetersiz, yenik ya da yardıma muhtaç bir sunumla verilmiştir.

6- Hürriyet ABD ve koalisyon güçlerini olumsuz bir kodla vermemek için yoğun bir çaba içinde olmuştur. Haberlerde sivillere yöneltilen namlular haklılaştırılmaya çalışılmıştır.

3.3. TARAFLARIN YÖNETİCİLERİNİN SUNUMU

Birinci sayfadaki manşet ve sürmanşetlerde Irak'lı yöneticilerin açıklamalarına ya da söylemlerine hiç yer verilmezken koalisyon güçlerinin yöneticilerinin açıklamalarına ve söylemlerine yer verilmektedir. “Saddam’a süre bu gece doluyor” (19.03.03, s. 1), “Scudlarla cevap” (21.03.03, s. 1), “Tam gaz Bağdat” (23.03.03, s. 1), “Karargahım Silopi’de Olacak” (26.03.03, s. 1), “Sonu Geliyor” (08.03.03, s. 1) manşet ya da sürmanşette yer alan koalisyon güçleri yöneticileri ya da komutanlarının açıklamaları ya da söylemlerinden bazıları. Sunumlarda ABD ve müttefiklerinin yöneticilerinin sunumu öncelenmekte, metnin kendi sesinden verilmektedir. Yapılan sunumlarda genelde ABD yöneticilerinin yaptıkları açıklamalar tırnak işareti kullanılmadan ya da açıklamayı yapan kişi belirtilmeden başlığa taşınırken, iç sayfalarda yer bulabilen Irak yöneticilerinin yaptığı açıklamalar ya tırnak içinde verilmiş ya da açıklamayı yapan kişi belirtilmiştir. Irak yöneticilerinin yaptıkları açıklamalar başlığa taşınırken başlıklarda tırnak kullanılmamış ya da açıklama yapan kişi belirtilmemişse o yöneticinin fotoğrafı ve fotoğraf altında da adı yer almıştır. Örneğin, Irak'lı bir bakanın söylemi olan “Küçük köpek Bush bize ultimatom veremez” (19.03.03, s. 16) başlığının hemen altında açıklamayı yapan bakanın fotoğrafı ve fotoğrafın altında da adı bulunmaktadır. ABD yöneticilerinin söyleminin başlığa taşındığı bir haberlerden biri olan “Hedef Saddam” (20.03.03, s. 1) ifadesi tırnak

kullanılmadan aktarılmıştır. Böylece hedefin sadece Saddam olduğu yönündeki ABD söylemi güçlendirilmiştir.

“Gitmiyoruz” (19.03.03, s. 16) başlıklı haber yukarıda aktarılan durumun istisnalarından bir tanesidir. “Gitmiyoruz” sözcüğü başlığa taşınmış ve tırnak işareti kullanılmamış, açıklamayı yapan yöneticiler belirtilmemiştir. Ancak bu haberin söylemi de, haberi çevreleyen diğer unsurlarla güçsüzleştirilmiştir. Haberin yanında, dizlerinin üstüne çökmüş ve elindeki silahına başını yaslamış, ümitsiz bir Irak askerinin fotoğrafı bulunmaktadır. Haberin içeriğinde ABD’nin, Saddam Hüseyin ve ailesine Irak’tan çıkmaları için tanıdığı sürenin dolduğundan söz edilirken Saddam Hüseyin ve Uday Hüseyin’in açıklamaları “Irak lideri Saddam Hüseyin ve oğulları, ABD Başkanı George W. Bush’un dün sabaha karşı ülkeyi terk etmeleri için verdiği 48 saatlik ultimatomu reddetti.” şeklinde veriliyor. Irak hükümetinin yaptığı açıklamalara değinildikten sonra, haberin altına yerleştirilen üç kutuda Saddam Hüseyin, Uday Hüseyin ve Kusay Hüseyin anlatılıyor. Saddam Hüseyin için “Darbeci Saddam Hüseyin”, Uday Hüseyin için “Playboy Uday Hüseyin”, Kusay Hüseyin için ise “Kıymacı Kusay Hüseyin” başlıklarına yer veriliyor. Bu başlıklarda tırnak kullanılmamış ya da söyleyen kişinin adı belirtilmemiş. Bu nitelermelerin bu şekilde başlığa taşınması ile Hürriyet gazetesi Saddam Hüseyin ve oğullarını metnin kendi sesinden olumsuz kodlarla verirken, Irak hükümetinin açıklamalarını kendi söylemi içinde eritmektedir.

Hürriyet, haberlerinde ABD tarafının söylemlerini incelemektedir. ABD hükümetinin açıklamalarına karşın Irak hükümetinin açıklamalarına daha az yer verilirken ABD söylemi metnin kendi sesinden verilmektedir. Yukarıda sözü edilen haber aynı tarihli gazetede, birinci sayfada da verilmiştir. Gazetenin manşetinde büyük puntolarla “Saddam’a süre bu gece doluyor” cümlesi yer almaktadır. Bu cümle, Irak devlet başkanı ‘Saddam’ ve oğullarına ABD başkanı Bush tarafından ülkeyi terk etmeleri için verdiği sürenin bu gece dolduğunu ima etmenin ötesinde anlamlar taşımaktadır. Bu cümle, birinci

sayfada manşet olarak konumlandırılmıştır. Manşetin sol tarafında koalisyon güçlerine bağlı tüm teçhizatlarını donanmış, elinde silahı olan bir asker, onun solunda ise “Saddam ve iki oğlu: gitmiyoruz” başlığı altında 11 satırlık habere yer verilmiştir. Bu başlık ve haber, “Saddam’a süre bu gece doluyor” cümlesinden oluşan manşet ve koalisyon güçlerine bağlı askerin görüntüsünün toplamının yaklaşık yedide biri kadardır. Bu biçimde sunulan bu cümleyle *Hürriyet*’in, ABD başkanının söylemini manşete taşıyarak öncelendiğini, metnin kendi sesinden verdiğini, manşetin yanında elinde silahla tehditkar bir şekilde duran askerle ABD başkanının söyleminin güçlendirildiğini söyleyebiliriz. “Saddam ve iki oğlu: Gitmiyoruz” başlığında “gitmiyoruz” diyenin kim olduğu verilirken, manşette ‘Saddam’a sürenin bu gece dolduğunu söyleyenin ya da süreyi verenin kim olduğu belirtilmemiştir. Bu manşet, “ABD başkanı Bush: Saddam’a süre bu gece doluyor.” şeklinde ya da “ABD Başkanı’nın Irak Başkanı Hüseyin’e verdiği süre bu gece doluyor” şeklinde de verilebilirdi. Manşette “Saddam Hüseyin ve İki oğlu: Gitmiyoruz” ya da “Gitmiyoruz” başlığı da yer alabilirdi. Tüm bu olasılıklar ve daha fazlası içinden seçilen “Saddam’a süre bu gece doluyor” manşeti bir seçmedir ve ABD başkanının söylemini öncelemekte, metnin kendi sesinden vermektedir.

Ayrıca dönemin Irak devletinin başkanı olan Saddam Hüseyin’e neden adı ve Irak’ta soyadı biçiminde kullanılan ikinci adıyla birlikte ya da sadece soyadıyla hitap edilmediği de ayrı bir analiz konusudur. ABD yöneticileri sunumlarında Saddam Hüseyin’in soyadı yerine adıyla hitap etmeyi tercih etmiştir. Sedat Laçiner *Radikal*’deki bir yazısında ‘Hüseyin’ isminin Müslüman dünyasında çok yaygın olarak kullanıldığını, Hz. Ali’nin oğlunun ismi olan Hüseyin’in tüm Müslüman dünyada sempati uyandıran bir ad olduğunu vurgulayarak, ABD’nin Irak liderinin ismindeki ‘Hüseyin’den hoşlanmamasının nedeninin bu olduğunu belirtmektedir (2003). Arapça ‘Saddam’ sözcüğü içinde ‘kavgacı’, ‘çatışmacı’ anlamlarını da içermektedir (Şen ve Coşkun, 2004: 61). Yapılan sunumlarda ‘Saddam’ ifadesinin kullanılmasının nedenlerinden birinin de bu olduğu söylenebilir. Ayrıca sunumlarda genelde

kendisinden söz edilen kişinin soyadıyla hitap etmenin bir saygı belirtisi, adıyla hitap etmeninse küçümseme, hafife alma alt anlamına sahip olduğu düşünülürse ‘Saddam’ sözcüğü kullanılarak Irak devlet başkanının hafife alınan bir söylemle sunulduğunu da söyleyebiliriz.

Haberlerde, Saddam Hüseyin’in adıyla anılmasının, Irak devlet başkanı ve oğulları nitelenirken, “darbeci, playboy, kıymacı” gibi ifadelerin kullanılmasının yanı sıra, Saddam Hüseyin için “O”, “Onun” gibi ifadelere de çokça yer verilmiştir. “Onun sarayı yanıyor” (22.03.03, s. 1) başlıklı haber, bombardıman uçaklarının saldırısında yanan sarayın, uzak açıdan görüntülenmiş fotoğrafıyla birlikte verilmiştir. “Hayır TV’deki Saddam değil” başlıklı (22.03.03, s. 1) haberde, ‘Saddam’ın televizyonlarda görüntülerinin yayınlanmasının ardından, görüntüleri yayınlanan kişinin ‘Saddam’ olup olmadığı tartışmalarına yer verilirken, başlığa ‘Saddam’ın “metresi”nin iddiaları taşınmıştır. Birinci sayfada yer alan fotoğraflarda ABD’li yöneticiler ve komutanların fotoğraflarına daha çok yer verilmiştir. İç sayfalarda yer alan “On günde O” başlığı ile (19.03.03, s. 18) verilen, Amerikalı yetkililerin, 10 günde ‘Saddam’ı devirmeye yönelik planlarının aktarıldığı haberde kullanılan fotoğraf dikkat çekmektedir. Fotoğrafta beyaz takım elbise giyinmiş, başında fotr şapka, ceketinin üstünde atkı ile elindeki silahı havaya kaldırmış olan Saddam Hüseyin, bir arabesk sanatçısı ya da bir köy ağasını andırmaktadır. Bu biçimdeki sunumlarla *Hürriyet*’te Irak yöneticileri magazinел bir üslupla verilmektedir. Irak yöneticileri küçük düşürülen, magazinел bir üslupla verilirken ABD yöneticileri ile ilgili böyle bir sunumla karşılaşılmamıştır.

21 Mart 2003 tarihli gazetede özel sayfadan sonraki kapakta “Scud’larla Cevap” manşetli başka bir haberde Kuveyt’e Irak’tan dokuz füze atıldığı belirtilerek “bunlardan ikisinin scud füzesi olduğu bildirildi” cümlesine yer verilmektedir. Haberin devamında “Essahaf ise “Kuveyt’e Scud füzesi attığımız yolunda haberler duydum. Scud füzelerimiz olmadığını söylemek istiyorum” dedi” ifadelerine yer verilmektedir. Manşete ABD ordusundan aldığı enformasyonu taşıyan *Hürriyet* ABD’nin söylemine ortak olmaktadır.

Haberin içeriğinde yer alan cümleler de yine manşeti destekleyici karakterdedir. Amerika tarafından alınan enformasyon tırnak işareti koymaya gerek duyulmadan “bildirildi” sözcüğü ile bitirilmekte ancak Irak tarafından alınan enformasyon tırnak içinde “....” dedi şeklinde verilmektedir.

Haber alıntılanmış konuşmalardan oluşmaktadır ve haber, içinde egemen söylemlerin yeniden kurulduğu ve temsil edildiği bir metindir. Televizyon haberlerinde gerçeklik görüntüyle ‘gerçek yaşamın içinden alınmış’ anlatılara dayandırılırken; yazılı basında nesnellik, tırnak işaretleri kullanılarak doğrudan alıntılara ya da tırnakların atıldığı dolaylı alıntılara dayandırılır. Örtük alıntılar ise alıntılanan önerme veya sözcüğün metnin kendi sesine dönüştüğü biçimlerde verilir (İnal, 1996: 101). Metnin kendi sesi doğrunun garantörü durumunda iken, izleyiciye, dinleyiciye, okuyucuya belli bir bakış açısını dikte eder (İnal, 1996: 103). Benzer şekilde “Hedef Saddam” (20.03.03, s. 1) cümlesinin başlık yapılması kadar, tırnak içinde veya tırnakların atıldığı biçimde verilmesi de önemlidir. Bu cümle birinci sayfada haber başlığı yapılmış ve tırnak işareti de kullanılmamıştır. Bu biçimiyle bu ifade de Amerikan söyleminin metnin kendi sesinden verildiğine başka bir örnektir.

3.4. SAVAŞTA SİVİLLERİN SUNUMU

Haberlerde Irak halkı, mağdur olan, kaçan, korkan, yardıma muhtaç, üzerleri aranıp, tel örgülerle etrafı çevrelenerek küçük düşürülen bir söylemle verilmiştir. Bu haberlerde eğer kod kullanılmışsa, genelde “Öteki Cephe” ya da “Bağdat Cephesi” kodu altında verilmiştir. “sadece para yetecek mi” başlıklı haberin (01.04.03, s. 16) fotoğrafında, bir kucağında yarı çıplak bir bebek, bir eliyle başını tutmuş, yanında iki kız çocuğuyla telaşlı bir kadın bulunmaktadır. “Hep onlar yeniliyorlar başlığı” altında yapılan haberde (24.03.03, s. 19) Halepçe katliamında öldürülen bebeğine sarılmış bir kadın ve bu savaşta yaralı bebeğine sarılmış ağlayarak kaçan başka bir kadının

fotoğrafı bulunmaktadır. “3. Piyade Tümeni Kerbela’yı kuşattı” başlıklı (03.04.03, s. 17) “Güney Cephesi” olarak adlandırılan kodun altında yer alan habere ilişkin üç ayrı fotoğraf bulunmaktadır. “Tepeden tırnağa” başlıklı fotoğrafta bir cadde üzerine yatırılarak üzeri aranan Iraklı bir erkek bulunmaktadır. Diğer bir fotoğrafta siyah çarşaf içinde Iraklı bir kadın, kollarını iki yana açmış, bir Amerikalı asker tarafından aranmaktadır. Başka bir fotoğrafta ayakta sıraya girmiş Iraklı erkeklerin önünde sandalyede oturan Amerikalı bir asker eliyle bir şey işaret etmektedir. Bunlara benzer başka fotoğraflarda *Hürriyet*’te yer almaktadır. “Muhafızlar’a portatif cezaevi” başlığı ile verilen başka bir fotoğrafta geniş bir boşluğa oturtulmuş bir grup Iraklının etrafı tel örgü ile sarılmıştır.

Haberlerde sivillere yöneltilen namlular haklılaştırılmaya çalışılmıştır. “İkisi de çaresiz” başlığı ile verilen fotoğrafta (28.03.03, s. 14) sırtı dönük bir şekilde yerde oturan ve haberin içeriğinde Bass partisi üyesi olduğu söylenen bir Iraklı ve bu kişiye namlusunu doğrultmuş bir İngiliz askeri bulunmaktadır. Yine başka bir haberde “En büyük korku” manşeti altında “Çarşafli kadın ve İngiliz askeri” başlıklı bir fotoğrafın (31 Mart, s. 1) altında intihar saldırılarının askerin moralini bozduğundan ve güvensizlikten söz ediliyor.

Hürriyet Gazetesinde sivillere yönelik saldırılar ve ölen ABD askerlerine ilişkin haberler birinci sayfada dikkat çekmeyecek noktalarda konumlandırılmıştır. “Bağdat’ta 2. pazar yeri katliamı: 58 ölü” başlıklı haberde (29.03.03, s. 1) bu başlık dışında başka hiçbir açıklama ya da fotoğraf bulunmamaktadır. Gazetenin en alt köşesinde çok küçük bir noktada konumlandırılmıştır. “Kuzey Irak’ta dost ateşi : 18 ölü, 45 yaralı” başlıklı haber (07.04.03, s.1), “Necefte kanlı intihar saldırısı” (30.03.03, s. 1) ve “Apache katliamı” (02.04.03, s. 1) başlıklı haber de yine benzer biçimde konumlandırılmıştır. *Hürriyet*’te “Bağdat’ta medyaya duble dost ateşi” başlıklı haber (09.04.03, s. 1) gazetecilerin kaldığı Filistin Oteli’ne ve El-Cezire televizyonunun ofisine atılan bombaları ‘dost ateşi’ olarak nitelemiş 4

gazetecinin öldüğü olay, bir gazetede manşetten verilmemiştir. Haber, birinci sayfanın alt kısmında küçük bir kutuda yer almıştır.

3.5. SAVAŞ KARŞITI HAREKETLERİN SUNUMU

Hürriyet gazetesinin birinci sayfasında hiç yer bulamayan savaş karşıtı gösterilerle ilgili haberlerin, iç sayfalarda da çok az yer aldığı gözlemlenmiştir. Yapılan gösterilerin fotoğraflarında çoğunlukla kitle değil, kişiler ya da küçük gruplar yer almaktadır. “Canlı Kalkan Cephesi” olarak adlandırılan kodda sadece bir haber vardır. Bu haberin başlığı “Canlı kalkan Ali Boğa Saddam’a fedai oldu” şeklinde verilmektedir. Dünya ölçeğinde savaş karşıtı çok sayıda büyük gösteriler yapılmış olmasına karşın *Hürriyet* savaş karşıtı gösterilere çok az yer vererek, bu gösterilerin haberlerini iç sayfalarda konumlandırarak ve iç sayfadaki haberlerde de büyük kitleleri göstermekten imtina ederek savaş karşıtı hareketleri görmezden gelmiştir. Savaş karşıtı hareketlerin yaratacağı etkiyi en aza indirmek isteyen ABD açısından da bu biçimdeki sunum işlevseldir.

3.6. SAVAŞTA GAZETECİLERİN SUNUMU

Hürriyet gazetesi her ne kadar muhabiri Faruk Zabcı’nın diğer batılı gazeteciler gibi ABD ordusuyla hareket etmediğini söylese de (gazetenin iliştilmiş gazetecileri de bulunmaktadır) yapılan haberlerden gazetenin kendisinin, “iliştirilmiş bir gazete” olduğu çıkarılmaktadır. “Benim cici silahım” başlıklı fotoğrafta (01.04.03, s. 1) gazetenin bir muhabiri ABD askerlerinin yanında, siperin arkasından, askerlerin namlularını doğrulttuğu yöne objektifini (cici silahını) doğrultarak çektiği fotoğrafla görülmektedir. Bu fotoğraf iliştilmiş gazetecilik kavramını açıklamak için iyi bir malzemedir. Objektifin hangi yönden ve açıdan hangi yöne ve açığa bakacağını belirleyen unsur, kameranın ne tarafta konumlandırıldığına bağlıdır.

Hürriyet Gazetesinde sivillere yönelik saldırılar ve ölen ABD askerlerine ilişkin haberler birinci sayfada dikkat çekmeyecek noktalarda konumlandırılmıştır. Aynı şekilde gazetecilere dönük saldırılar da bu biçimde konumlandırılmıştır. “Bağdat’ta medyaya duble dost ateşi” başlıklı haber (09.04.03, s. 1) gazetecilerin kaldığı Filistin Oteli’ne ve El-Cezire televizyonunun ofisine atılan bombaları ‘dost ateşi’ olarak nitelemiş 4 gazetecinin öldüğü olay, bir gazetede manşetten verilmediği gibi haber, birinci sayfanın alt kısmında küçük bir kutuda yer almıştır. Savaş süresince ilüştirilmiş gazeteciler dışında Irak’ta bulunan medya mensupları tehdit olarak algılanmış Amerikan ve İngiliz hükümetleri tarafından doğrudan veya dolaylı olarak taciz ve tehdit edilmişlerdir (Eliçin, 2003: 48). Bu savaş en çok gazeteci kaybının yaşandığı savaşlardan biri olmuştur. Gazetecilere dönük saldırıların bu şekilde sunulması, bu gazetede çalışan gazetecilerin, görevini yaparken öldürülen gazeteci meslektaşları ile ilgili bile eleştirel haber yapamadığının bir göstergesidir.

3.7. SAVAŞ SÜRECİNDE TÜRKİYENİN SUNUMU

Hürriyet gazetesinin Türkiye’nin ABD safında savaşa girmesini istediği yönünde bir söylem geliştirdiği görülmektedir. “Amerika, düşmandan değil Türkiye’den direnç gördü” başlıklı haber (23.03.03, s. 21) gazetenin savaş sürecinde Türkiye’ye yönelik söylemini özetler niteliktedir. Türkiye’ye yönelik sunumlar genelde “Ankara Cephesi” ya da “Diplomasi Cephesi” kodları altında yer almıştır. Türkiye’nin sunumunda genellikle tezkere süreci, yapılan pazarlıklar, savaşın ekonomiye etkileri, Türkiye’nin Kuzey Irak’la ilgili faaliyetleri, yer almaktadır. “Yarım Tezkere” (19.03.03, s. 1), “Pazarlık Fiyaskosu” (20.03.03, s. 1), “Ne verdik, ne aldık” (20.03.03 s. 1), “ABD Türkiye’den tamamen vazgeçti” (23.03.03, s.1) gibi başlıklar bunlara birer örnektir. Nasıl ABD medyası, Irak’a saldırılması konusunda sürekli telkinlerde bulunarak savaş çıkırtkanlığı yapmışsa, *Hürriyet*’te de savaşta ABD’ye

destek verilmemesini eleştirel bir sunumla vermiştir. “Ne verdik ne aldık” hesapları yaparak, yüzbinlerce sivilin öldüğü, yaralandığı savaş üzerinden yapılan pazarlıkları eleştirmek şöyle dursun, bu pazarlıklar olağanlaştırılmış, normalleştirilmiştir.

SONUÇ

Kitle iletişimi örgütlerince üretilen haber içeriklerinin doğasını anlayabilmek için bu olguyu tarihsel, politik, sosyal ve ekonomik bağlamla birlikte ele almak zorunludur. Kitle iletişim örgütlerinin ürettiği ürünlerin niteliği üzerinde, içinde yer alınan kapitalist piyasa ekonomisi ve onun biçimlendirdiği toplumsal yapının kuralları; bu toplumsal yapı içindeki önemleri gereği ekonomik ve siyasal iktidar yapıları ve örgüt sahipliği belirleyicidir. Bunun yanı sıra gazeteciliğin profesyonel pratikleriyle de seçilmiş ‘güncel sorunlar’a ilişkin, seçilmiş güç/iktidar sahibi kişi ve kuruluşların görüşlerine ve açıklamalarına yer verilerek egemen söylem dolaşıma sokulmaktadır. Büyük toplumsal olaylarda sunumun kontrolü araçların doğasına ve rutin pratiklere bırakılmamakta, aktif bir şekilde haber kontrolü süreçleri uygulamaya konulmaktadır.

Yapılan incelemenin araştırma sorusu; Türkiye’de ana akım medyayı temsil edebilecek Doğan Medya Holding bünyesinde yer alan ve grubun en önemli yayın organı olan Hürriyet’in savaşı Amerika Birleşik Devletleri’nin yaratmak istediği portreye uygun olarak sunup sunmadığı, ABD’nin söylemini dolaşıma sokup sokmadığı şeklinde belirlenmiştir. Yapılan bu çalışmada ABD’nin Irak’ı işgalinin sunumunun doğası incelenirken konunun tarihsel, ekonomik, politik ve sosyal arka planı göz ardı edilmemiştir. ABD Irak’a, Irak halkının çektiği zulme son vermek, Irak’ı özgürleştirmek ya da demokratikleştirmek için değil, bölgeyi egemen sistemin çıkarları doğrultusunda biçimlendirmek için saldırmış ve savaş süresince meşruiyet temelini gerçeğin tahrifatına dayandırmıştır. Ana akım medya Irak işgalinde ABD’nin söylemini yineleyerek, bu söylemi pekiştirecek sunumlar yapmış ve böylece halkın savaş konusundaki algılayışını yönlendirmeye çalışmıştır. ‘Saddam’ın zalim bir diktatör olduğu, hedefin ‘Saddam’ olduğu ve ‘Saddam’ dışında kimsenin burnunun kanamayacağı, sivillerin Amerikan askerlerini sevinç ve heyecanla karşıladığı, direnişle karşılaşmadığı, karşılaşıldığında da kolayca altedildiği, ABD ve koalisyon güçleri ordularının güçlü, askerlerinin

iyi ve yardımsever olduğu, Iraklı askerlerin ve direnişçilerin ümitsiz ve güçsüz olduğu, sivillere saldırıların haklı gerekçeleri olduğu yönünde paketlenen haberler uluslararası dev medya tekelleri aracılığıyla tüm dünyaya dağıtılmıştır. Uluslararası medya tekelleri tarafından paketlenen haberler ve iliştilirilmiş gazetecilik pratiği gibi uygulamalarla haber kontrolü aktif bir şekilde uygulanmıştır.

Hürriyet'te yer alan savaşla ilgili yazılı ve görsel anlatılar, eleştirel metin analizi ve görsel analiz yöntemleri ile incelenmiş ve ana akım ulusal medyadan *Hürriyet*'in ekonomik ve siyasal merkez olan ABD'nin söylemini dolayımlayan bir yapıya sahip olup-olmadığı test edilmiştir.

Günümüzde kitle iletişim örgütlerinin, bireylerin dünya algılarını inşa etme ve dönüştürmede, dünya görüşlerini şekillendirmede ve toplumsal alanı tanımlamada ideolojik bir işlev gördüğü açıktır. Holding medyacılığı ekonomik ve siyasal merkezlerin ideolojisini kaçınılmaz olarak barındıran, yineleyen ve doğallaştıran bir yapıya sahiptir. *Hürriyet* Doğan Holding bünyesinde yer alan, grubun en önemli yayın organıdır ve egemen ideoloji *Hürriyet*'e içseldir. Bu çalışmada *Hürriyet*'in siyasal ve ekonomik merkez olan ABD'nin söylemini doğası gereği dolaşıma sokacağı yönündeki varsayımımız doğrulanmıştır.

Araştırma sonucunda yapılan tespitler özetlenecek olursa; *Hürriyet*'te kullanılan "2. Körfez Savaşı" tabiri ile, uluslararası hukuk açısından meşru olan 1991 "Körfez Savaşı"na gönderme yapılmış, böylece bu savaşın da olduğuna dair bir söylem kurulmuştur. Yapılan sunumlarda, savaş olağanlaştırılmış, sıradanlaştırılmış, doğallaştırılmıştır. Haberlerin, okuyucuyu savaşın içeriğinden uzaklaştıran ve olup bitenler seyirlikmiş izlenimi yaratan bir üslubu vardır.

Hürriyet bu savaşta Irak ordusunu, askerlerini ve direnişçileri yok saymıştır. Bir taraf olarak göstermemiştir. Savaşlarda cephe olur ve cephe kavramı alınla ilgili bir kavram olup içinde karşılıklılığı barındırır. Oysa bu

savaşta “Irak cephesi” olmayan bir cephe olarak sunulmuştur. Bombardıman uçakları ve kullanımlarına ilişkin görsel anlatılarda; savaşın insandan, bedenden uzak olduğu izlenimi yaratılmaya çalışılmıştır. Sıcak savaşa ilişkin anlam tahrif edilmiştir. Amerika, hedefi ‘Saddam’ olarak göstermiş ve ‘Saddam’ ile yakınları dışında kimsenin burunun kanamayacağı izlenimi yaratmaya çalışmış, *Hürriyet* bu izlenimi pekiştirecek haberler yaparak Amerikan propagandası ile paralel bir söylem sunmuştur. Böylece bir ülke kişileştirilmiş, Irak ‘Saddam’a indirgenmiştir. Bu söylemle Irak’a değil ‘Saddam’a saldırılıyormuş ve Irak halkı bu saldırıdan hiçbir zarar görmeyecekmiş izlenimi yaratılmaya çalışılmıştır. Amerikalı askerler, özel hayatları, isimleri, kişisel özellikleri, dramatik tasvirleri, kahramanlıkları ile yer bularak “özne”leştirilmiş ve bu şekilde ABD ve koalisyon güçleri ile ilgili içimizden birileri söylemi kurularak bu askerlerle okuyucular arasında bir yakınlık tayin edilmeye çalışılmıştır. *Hürriyet*’te ABD ve koalisyon güçlerinin orduları ve askerleri tehditkar, güçlü ve yardımsever bir sunumla verilirken Irak ordusu ve askerleri ümitsiz, güçsüz, yetersiz, yenik ya da yardıma muhtaç bir sunumla verilmiştir. *Hürriyet* ABD ve koalisyon güçlerini olumsuz bir kodla vermemek için yoğun bir çaba içinde olmuştur. Haberlerde sivillere yöneltilen namlular haklılaştırılmaya çalışılmıştır.

Yapılan sunumlarda ABD ve müttefiklerinin yöneticilerinin söylemi öncelenmiş ve bu söylem çoğunlukla metnin kendi sesinden verilmiştir. *Hürriyet*’te Irak yöneticileri magazin, küçük düşürülen bir üslupla verilirken ABD yöneticileri ile ilgili böyle bir sunumla karşılaşılmamıştır.

Haberlerde Irak halkı, mağdur olan, kaçan, korkan, yardıma muhtaç, üzerleri aranıp, tel örgülerle etrafı çevrelenerek küçük düşürülen bir söylemle verilmiştir. Haberlerde sivillere yöneltilen namlular haklılaştırılmaya çalışılmıştır. *Hürriyet* Gazetesinde sivillere yönelik saldırılar ve ölen ABD askerlerine ilişkin haberler birinci sayfada dikkat çekmeyecek noktalarda konumlandırılmıştır. *Hürriyet* sivillerin gördüğü zararı, savaşın bir ülkede yaratacağı gerçek tahribatı göstermekten imtina etmiştir.

Hürriyet gazetesinde savaş karşıtı gösterilerin, çok az yer aldığı gözlemlenmiştir. Yapılan gösterilerin fotoğraflarında çoğunlukla kitle değil, kişiler ya da küçük gruplar yer almaktadır. Savaş karşıtı gösterilerin hiç biri gazetenin birinci sayfasında yer bulamamış, bu haberler iç sayfalarda konumlandırılmıştır. Savaş karşıtı hareketler, muhalif sesler önemli bir yer bulamamıştır.

Hürriyet Gazetesinde gazetecilere dönük saldırılar da sivillere yönelik saldırılar ve ölen ABD askerlerine ilişkin haberler gibi birinci sayfada dikkat çekmeyecek noktalarda konumlandırılmıştır. Gazetecilerin kaldığı Filistin Oteli'ne ve El-Cezire televizyonunun ofisine atılan bombalar 'dost ateşi' olarak nitelemiş ve bir çok gazetecinin ölümüne neden olan bu saldırılar doğallaştırılmıştır, dahası önemsizleştirilmiştir. Gazetecilere dönük saldırıların bu şekilde sunulması, bu gazetede çalışan gazetecilerin, görevini yaparken öldürülen gazeteci meslektaşları ile ilgili bile eleştirel haber yapamadığının bir göstergesidir.

Hürriyet gazetesinin Türkiye'nin ABD safında savaşa girmesini istediği yönünde bir söylem geliştirdiği görülmektedir. Nasıl ABD medyası, Irak'a saldırılması konusunda sürekli telkinlerde bulunarak savaş çıkırtkanlığı yapmışsa, *Hürriyet*'te de savaşta ABD'ye destek verilmemesini eleştirel bir sunumla vermiştir. "Ne verdik ne aldık" hesapları yaparak, yüzbinlerce sivilin öldüğü, yaralandığı savaş üzerinden yapılan pazarlıkları eleştirmek şöyle dursun, bu pazarlıklar olağanlaştırılmış, normalleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abunimah, A. ve Masri, R. (2003). "Medyanın Ölümcül Irak Yorumu". **Amerika'nın Irak Savaşı**. Ed: Anthony Arnove. İstanbul: Aram Yayıncılık
- Adaklı, G. (2006). **Türkiye'de Medya Endüstrisi**. Ankara: Ütopya
- Alemdar, K. ve Erdoğan, İ. (2005). **Öteki Kuram: Kitle iletişimine yaklaşımların tarihsel ve eleştirel bir değerlendirmesi**. Ankara: Erk
- Ali, T. (2003). **Bush Bağdat'ta**. Çev: O. Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı
- Althusser, L. (1978). **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**. Çev: Y. Alp ve M. Özışık. İstanbul: Birikim Yayınları
- Arapkirli, Z. (2001). "Savaşın İlk Kurbanı Gerçeklerdir". www.ntvmsnbc.com/news/110341.asp
- Arnove, A. (2003). "Amerika'nın Irak Savaşı". **Amerika'nın Irak Savaşı**. Ed: Anthony Arnove. İstanbul: Aram Yayıncılık
- Aruri, N. (2003). "Amerika'nın Irak'a Karşı Savaşı". **Amerika'nın Irak Savaşı**. Ed: Anthony Arnove. İstanbul: Aram Yayıncılık
- Atabek, G. Ş. (2000). "Basında Deprem Fotoğrafları" **İletişim: Siyasal İletişim - 1. Ulusal İletişim Sempozyumu Bildirileri**: 203-216
- Aytulu, G. (2005). **1 Mart Tezkeresi Öncesinde Türk Basınında Irak Sorunu Algılaması**. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Başkaya, F. (2008). "Emperyalizm ve Anti-emperyalizm Üzerine" http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=1751
- Bennett, T. (1982). "Theories of Media, Theories of Society" **Culture, Society and the Media**. Ed: M. Gurevitch, T. Bennett, J. Curran ve J. Wollacott. NY: Methuen
- Burton, G. (1995). **Görünenden Fazlası**. Çev: N. Dinç. İstanbul: Alan Yayınları
- Chomsky, N. (2002). **Medya Gerçeği**. Çev: A. Yılmaz ve O. Akınhay. İstanbul: Everest Yayınları

Chomsky, N. (2003). "ABD'nin Irak Politikası: Güdüler ve Sonuçlar". **Amerika'nın Irak Savaşı**. Ed: Anthony Arnove. İstanbul: Aram Yayıncılık

Coşkun E. ve Şen Y. (2004) **Babil Yanarken**. Ankara: Ümit Yayıncılık

Curran, J. (2002). "Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümleri." **Medya Kültür Siyaset**. Der: S. İrvan. Ankara: Alp Yayınları

Curran, J. vd. (1991). "İletişim Araçları  zerine  alışma: Kuramsal Yaklaşımlar"  ev: M.  zbek. **A.  . İLEF Yıllık 1989-1990**: 229-253

Çatalbaş, D. (2003). "Savaşı Aktarmak ve Anlamlandırmak: Gazeteciliğın Profesyonel Değeri ve Yaygın Medyanın Tutumu". **Doğ-u-Batı**. 24: 245-253

Daalder, I. H. ve Lindsay, J. M. (2003). "ABD Zaten İmparatorluktu". **Radikal**: 15.05.2003

Deveci, C. ve Kejanlıoğlu, B. (2004). "Türk Medyasında Irak Savaşı: Eleştirel/Etik Perspektifi Yitirmek". **Savaşın Yüzleri Uzlaşmanın Aşamaları**. Ed:  . Doğanay. Ankara: A.  . Basımevi

Doğanay,  . ve Keskin, Z. E. (2000). "Yazılı Basında Seçimler ve Haber Fotoğrafları" **İletişim: Siyasal İletişim - 1. Ulusal İletişim Sempozyumu Bildirileri**: 11-35

Doğanay,  . ve Köker E. (2004). "Savaş Karşıtı Haberlerin Türkiye Televizyonlarında Haberleştirilmesi". **Savaşın Yüzleri Uzlaşmanın Aşamaları**. Ed:  . Doğanay. Ankara: A.  . Basımevi

Doğanay,  . (Ed.) (2004). **Savaşın Yüzleri Uzlaşmanın Aşamaları**. Ankara: A.  . Yayınları

Eliçin, I. (2003). "Canlı Yayın  l m ne Haber". **Atlas ( zel Sayı): Savaşın Kitabı**. Ed: G. G nc 

Erdoğ-an, İ. (1995). **Uluslararası İletişim**. İstanbul: Kaynak.

Erdoğ-an, İ. (1997). **İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş**. Ankara: İmge Kitabevi

Erdoğ-an, İ. (2001). "Kitle İletişimi  rneğinde Marksist Siyasal Ekonomi Yaklaşımı  zerine Bir Tartışma". **Praksis**. 4: 276-313

Erdoğ-an, İ. (2003). **Pozitivist Metodoloji**. Ankara: Erk

Erdoğ-an, İ. (2005). **İletişimi Anlamak**. Ankara: Erk

Encabo, M. N. (2002). "Gazetecilik Etiği ve Demokrasi" **Medya Kültür Siyaset**. Der: S. İrvan. Ankara: Alp Yayınları

Falakacılar, F. (2003). **Sivil İtaatsizlik Eylemleri İle İlgili Egemen Basındaki Haber Sunumları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme Örnek Olay: Cumartesi Anneleri**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Faraç, M. (2003). "Savaş, Barış ve Dezenformasyon". **Cumhuriyet**: 22.03.2003

Fuerth, L. (2003). "İmparatorluk Havası". **Radikal**: 22.03.2003

Gerger, H. (2004). "Amerikan Emperyalizminin Ayırdedici Özellikleri". **Praksis**. 11: 11-22

Girgin, A. (2002). **Uluslararası İletişim, Haber Ajansları ve A.A.** İstanbul: Der

Golding, P. ve Murdock, G. (2002). "Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik". **Medya Kültür Siyaset**. Der: S. İrvan. Ankara: Alp Yayınları

Güngörmüş Kona, G. (2005). **ABD'nin Irak Operasyonunun Türk Basınından İki Yazar Tarafından Algılanış Biçimi**. İstanbul: Okumuş Adam Yayıncılık

Hackett, R. A. (1997). "Bir Paradigmanın Önemi Yitirisi: Haber Medyası Çalışmalarında Yanlılık ve Nesnellik". **A. Ü. İLEF Yıllık 1997-1998**: 31-72

Hall, S. (1988). "The Determinations of News Photographs" **The Manufacture of News: Social Problems, Deviance and The Mass Media**, Der: S. Cohen ve J. Young. London: Constable

Hall, S. (2002). "İdeoloji ve İletişim Kuramı". **Medya Kültür Siyaset**. Der: S. İrvan. Ankara: Alp Yayınları

Hardt, M. ve Negri, A. (2001). **İmparatorluk**. Çev: A. Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Herman, E. S. ve Chomsky, N. (1988). **Manufacturing consent: political economy of mass communication**. NH:Panteon.

Hobsbawm, E. (2003). "ABD'nin Emperyal Yanılgısı". **Radikal**: 17.06.2003

İnal, A. (1996). **Haberi Okumak**. İstanbul: Temuçin Yayınları

İnceoğlu, Y. (2003). "Savaşta Medya Cephesi". **Radikal**: 20.03.2003

İrvan, S. (2002). **Medya Kültür Siyaset**. Ankara: Alp Yayınevi

İşcan, Z. (2004). **Medyada Ulusal Bakış Açıları: Le Monde, New York Times ve The Guardian Gazetelerinde 2003 Irak Savaşı**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Joxe, A. (2003). **Kaos İmparatorluğu**. Çev: I. Ergüden. İstanbul: İletişim Yayınları

Kaplan, D. (2004). **Türk Basını'nın Irak Savaşındaki Tutumu: Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman Gazeteleri Örnekleme**. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Keane, J. (1999). **Medya ve Demokrasi**. Çev: H. Şahin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Kılıçbay, M. A. (2003). "Savaş ve Ekonomi" **Doğu-Batı**. 24: 143-145

Kunelius, R. (1994). "Order and Interpretation: A Narrative Perspective on Journalistic Discourse". **European Journal of Communication**. 9: 249-270

Küçük, M. (1999). **Medya İktidar İdeoloji**. Ankara: Ark Yayınları

Laçiner, S. (2003). "Saddam mı Hüseyin mi". **Radikal**. 24.02.2003

Lenin, V. İ. (1980). **Sosyalizm ve Savaş**. Çev: N. Solukçu. Ankara: Sol Yayınları

Marx, K. ve Engels, F. (1992). **Alman İdeolojisi**. Çev: S. Belli. Ankara: Sol Yayınları

Myers, S. L. (1999). "In Intense But Little-Noticed Fight, Allies Have Bombed Iraq All Year". **New York Times**: 13.08.1999

Nara, A.B. (2006). **Uluslararası İletişim Düzeni Bağlamında Türk Basını ve Haber Kaynakları. Örnek Olay: Irak Savaşı Haberlerinin İncelenmesi**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Özcan, Z. (1983). **Uluslararası Haberleşme ve Azgelişmiş Ülkeler**. Ankara: Dayanışma Yayınları

Özdemir, C. (2003). **Onlarlaydım Ama Onlardan Değildim**. İstanbul: Doğan Kitap

Ratner, M. Gren, J. ve Olshansky, B. (2003). **Bizim için Savaşma**. Çev: A. Cihan, İstanbul: Gelenek Yayıncılık

Rouleau, E. (2003). "Savaş Propagandası". **Kozmopolit**. Sayı: 7. Çev: B. Örer

Said, E. (2005). **Oslo'dan Irak'a ve Yol Haritası**. Çev: Murat Uyurkulak. İstanbul: Agora Kitaplığı

Sungur, S. (2004). **Amerika Birleşik Devletleri'nin "Yeni Dünya Düzeni"nde Irak Savaşı: Siyasal Söylem Analizi**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Şen, A. (2003). "Irak'ta Savaş ve Propaganda" **Ortadoğu Araştırmalar Dizisi: Irak Krizi (2002-2003)**. Ankara: Asam Yayınları.

Tarhan, B. A. (2003). "Görmek, Gözlemek, Savaş ve Teknoloji" **Doğu-Batı**. 24: 231-244

Tokgöz, O. (2004). "Irak Savaşında Yeni Bir Gazetecilik Uygulaması: Embedded (İliştirilmiş) Gazetecilik". **Savaşın Yüzleri Uzlaşmanın Aşamaları**. Ed: Ü. Doğanay. Ankara: A. Ü. Basımevi

Van Dijk, T. A. (1999). "Söylemin Yapıları İktidarın Yapıları" **Medya İktidar İdeoloji**. Der: M. Küçük. Ankara: Ark Yayınları

Yıldızoğlu, E. (2002a). "Atlantiğin İki Yakası" **Cumhuriyet**: 04. 09. 2002

Yıldızoğlu, E. (2002b). "Ulusal Devletlerden İmparatorluğa" **Cumhuriyet**: 10.04. 2002

Yıldızoğlu, E. (2003). **Hegemonyadan İmparatorluğa**. İstanbul: Everest Yayınları

Yılmaz, M. B. (2005). **Küreselleşme Sürecinde Haberde Manipülasyon Örnek Olay: ABD-Irak Savaşı**. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yılmaz, N. (2004). **Kitle Psikolojisinin Halkla İlişkiler ve Propagandada Kullanılması. Örnek Olay: Irak-ABD Savaşı**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÖZET

KEÇELİOĞLU ZORCU, Gül. ABD'nin Irak'ı İşgalinin *Hürriyet* Gazetesinde Sunumunun Doğası, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

Bilindiği gibi 20 Mart 2003 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri (İngiltere, İspanya) Irak'ı işgal etmiştir. Bu çalışmada, ABD öncülüğünde gerçekleştirilen bu işgalin, *Hürriyet* gazetesinde sunumunun doğası konu edilmektedir. Kitle iletişiminde eleştirel bakan kuramsal yaklaşımlardan hareket edilerek hazırlanan bu inceleme için *Hürriyet*'in tercih edilmesinde, savaş süresince Türkiye'de en yüksek tiraja sahip olan gazete olmasının yanı sıra ana akım medyayı temsil edebilecek içeriğe sahip olması da belirleyici olmuştur. Bu incelemede birbirine bağlı olarak temel üç konu ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi, ABD'nin Irak'ı işgalinin tarihsel-toplumsal-ekonomik-politik bağlamı ve ABD yöneticilerinin savaşı sunum biçimi; ikincisi, ana akım medyanın hem içinde yer alınan toplumsal formasyona hem ekonomik örgütlenme biçimine hem de profesyonel pratiklerine bağlı olarak siyasal-ekonomik merkezin söylemini dolaşıma sokan ideolojik bir araç olması; üçüncüsü ise, ilk iki konuya bağlı olarak tezin ana araştırma konusunu oluşturan, ana akım ulusal medyadan *Hürriyet*'in ABD'nin Irak'ı işgalini sunumunun doğasının incelenmesi ile ekonomik ve siyasal merkez olan ABD'nin söylemini yineleyen bir yapıya sahip olup-olmadığının test edilmesidir. İnceleme kapsamında ABD'nin Irak'ı işgal ettiği günden bir gün önce çıkan 19 Mart 2003 ve Bağdat'ın ele geçirildiği günden bir gün sonra çıkan 10 Nisan 2003 tarihleri arasında *Hürriyet*'te yer alan konuyla ilgili yazılı ve görsel anlatılar incelenmiştir. Bu yazılı ve görsel anlatılar eleştirel metin analizi ve görsel analiz teknikleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Savaşın sunumu, tarafların ordularının sunumu, tarafların yöneticilerinin sunumu, savaşta sivillerin sunumu, savaş karşıtı hareketlerin sunumu, gazetecilerin sunumu, savaş sürecinde Türkiye'nin sunumu olarak belirlenen başlıklar altında ele alınan malzemeler, bu malzemelerin niteliğine göre gerekli görüldüğünde kategorileştirilerek hem niteliksel hem de niceliksel analize tabi

tutulmuş veya kategorileştirme yapılmadan sadece niteliksel analizle değerlendirilmiştir. Asıl olarak nitel analize ağırlık verilen bu çalışmada nicel veriler yapılan nitel analizi desteklemek için kullanılmıştır. İnceleme sonucunda *Hürriyet*'in ABD söylemine paralel bir sunum yaptığı, bu egemen söylemi yinelediği tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler

- 1- ABD'nin Irak'ı İşgali
- 2- *Hürriyet* gazetesi
- 3- Medyada savaş sunumu
- 4- Eleştirel haber incelemeleri
- 5- Gazete haberlerinde yazılı ve görsel anlatılar

ABSTRACT

KEÇELİOĞLU ZORCU, Gül. The nature of the presentation of the occupation of Iraq by the USA in *Hürriyet* Journal, Graduation Thesis, Ankara, 2009.

As is known, in 20th March 2003 United States of America and her allies (Britain, Spain) have occupied Iraq. In this study, our subject is the nature of presentation of this occupation which has been actualized with the initiative of the USA, in *Hürriyet* journal. For this research which has been prepared by setting out from theoretical approaches that have a critical look to the mass communication, the reason of choosing *Hürriyet* is that, during the period of war, it is the newspaper which has the highest circulation. Also it has a content that may represent the mainstream media. In this thesis three subjects were studied to each other. First historical-social-economic-political context of the occupation of Iraq by the USA and form of the presentation of the war by USA government; the second one is connected to the social formation settled in, economical organizational structure and professional practicals, mainstream media's being an ideological instrument that circulates the expression of political and economical centre; and the third one is that connected to the both of the previous subjects altogether constituting the main research subject of the thesis is the research of the nature of the presentation of the occupation of Iraq by the USA in *Hürriyet* from mainstream national media and testing whether *Hürriyet* has a structure which repeats the expression of the USA which is economical and political centre. In the scope of the study, written and visual narrations about the subject that appeared in *Hürriyet* between the dates-a day before the occupation of Iraq by the USA that is 19th March 2003 and a day after the capture of Baghdat -10th April 2003- have been studied. These written and visual narrations are evaluated by using critical text analysis and visual analysis techniques. Presentation of war, presentation of the armies of the sides, presentation of the governments of the sides, presentation of the anti-

war movements, presentation of the journalists, and presentation of Turkey during the war period , the materials are determined as such headlines, and if it is seen necessary they have been categorized according to the quality of the materials and applied to both qualitative analysis or without categorizing merely evaluated by qualitative analysis. Essentially the study which has a certain emphasis on qualitative analysis; quantative data are used to support the qualitative analysis done. As a conclusion of the study, it is fixed that *Hürriyet* posits presentation that is parallel to the USA's and repeats this dominant expression.

Key Words

- 1- Occupation of Iraq by the USA
- 2- *Hürriyet* journal
- 3- Presentation of war in the media
- 4- Critical news analysis
- 5- Visual and written narratives in the journal news